

להרבות באהבת חינם

שהוא ניצב חסר-אונים ואינו יודע מנין יבוא עזרו. בכל פינה שהוא פונה אליה – שם נמצאת החשכות והקדרות, חוסר האונים והחדלון.

האמת היהודית אינה אמורה להיות נחלת חוג מסויים. היא לא שייכת רק למגזר מוגדר. היא שייכת לכל כלל ישראל באשר הוא, וכל מאמץ ראוי וכדאי כדי לנסות ולהנחילה לכולם. הדרך לעשות זאת אינה עוברת במישורים פוליטיים, לא מקומיים ולא ארציים, שם ההתמקדות היא ביכולת הקיום של יהודים שומרי תורה ומצוות. האמת היהודית עוברת דרך הלבבות, בדאגה כנה, בערבות הדדית. בונים תיבה בחוצות עיר – כדי שיראו ואולי ישובו.

דרך חיים שאינה מאפשרת הנחלת מורשת מאב לבן – משום שהבן מחונך מראשית דרכו לראות באביו 'מיושן ופרימיטיבי'; דרך חיים שמונעת מהבן לקבל את מורשת אביו, משום שאביו בכלל לא חושב עליו ולא רוצה בקיומו – אינה מבטיחה רצף ואינה מתכונ לעקביות, אינה סגולה לשלוות נפש, וגם לא מועילה להגברת הבטחון. מה שחשוב בעיני דור קודם, הוא מזולזל ומנותץ ע"י הדור הבא. רק מי שעיניהם טחו מראות – יכולים להתעלם מעובדות החיים כפי שהם.

מי שמתבוננים, מי שמעמיקים חקר – יודעים שעל סף תהום רוחנית הגיעה השעה לתקן. ואשר על כן, חובה מוטלת על מי שזכו ואורחות תורה הם אורחותיהם, לדאוג ולעשות הכל כדי שיידעו גם מי שרחוקים מדרך חיים יהודית – על גלות השכינה וצער. ובוודאי שהדברים הללו ראויים להעשות היום, ימי 'בין המצרים'. חובה מוטלת עליהם לעשות כל אשר מסור בידי בשר-ודם לעשות, כדי ש"הא שם שמים מתאהב על ידם". וראש וראשונה לכל עצה, הינה: מיגורה כליל של שנאת חינם, תוך הוספת אהבת חינם אשר בגינה נזכה לגאולה השלימה במהרה בימינו.

שבשמים ובטוהר שש"ם כלי יוצר – לא יצלח. הצבור הרחב, זה שמנהיגיו הובילו אותו אלי כפירה והתכחשות למורשת אבות, אינו מכיר את סוד-הקיום הזה. הוא חושב ש'גורלו בידו', ועל כן הצלחות העבר הובילו אותו אלי אשליות וסחרור, ואילו אכזבות ההווה, דוגמתן יש לו לרוב, גרמו לו

עם ישראל הוא בעל נסיון יותר מכל עם ולשון אחרים; משום שההיסטוריה שלו עשירה מהם. עם ישראל בדורותיו כבר ניסה כל דרך אפשרית: מיגננה או מיתקפה, דורון או מלחמה, תחבולה או מזימה, חסד לאומים וחסד יחידים. ואחר כל אלו, הוא יודע ומכיר שאין חכמה ואין עצה ואין תבונה, אלא להשען על אבינו שבשמים ואך הוא יושיענו.

מאורעות עולם התרחשו סביב עם ישראל. לא אחת היה נראה שחלילה עולה ביד עוייניו ומשנאיו לפגוע בו, לכלותו, להסירו מבימת האנושות. ותמיד, למרות כל הנסיונות וכל הקשיים – צמחה הגאולה ממקום לא צפוי ובדרך בלתי תואר. כך היה בדורות שעברו, כך אירע לאחר החורבן הגדול בשואת אירופה בדור האחרון – והנה, למרות הכל, אנחנו קמנו ונתעודד.

יהודים מאמינים בני מאמינים, כך מסתכלים גם על אירועי הימים הללו, שהם קשים ומאיימים. איש אינו מקל ראש בסכנות; איש אינו מבקש להוכיח גבורה במקום שאין לה פשר; אבל כאשר כל אדם עושה לעצמו את מבחן האמת שלו, שעל פיו יקבע אם יש תקווה אם לאו, הרי שהיהודי המאמין בחייעולמים, יודע ומכיר כי יש לו על מי להשען, וגם יודע ומכיר כי מוטלת עליו חובה 'לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה'.

יודעים אנו בתקופה האחרונה ובשנים האחרונות – זמנים לא קלים. איומים מבית ומבחוץ. אויבים שטופי-מח והלומי-שנאה, גם אם עשו לעצמם פסק-זמן מסיבות פנימיות שלהם, הרי שעפ"י הצהרותיהם הם מבקשים להרוג. מוכנים לההרג בעצמם ובלבד שיהרגו אחרים. קולות שיטנה עולים ובאים גם ממדי-נות עויינות אחרות. איראן למשל. הדברים כלל ועיקר אינם פשוטים. אך אנו נשענים על אבינו

חיתוך הדיבור
יעקב לויפר
עמוד כ"ד

גבורת נפש בימי צר (ב)
אהרן פרלוב
עמוד י"ח

כפתור ופרח
יוסף ויכלדר
עמוד ח'

המחכים בבנין אריאל
שמואל צבי גנץ
עמוד ב'

מסיפורי הצדיקים
ישראל באב"ד
עמוד כ"ו

מה רבו מעשיך ד'
י. אהרונוביץ
עמוד כ"א

הרה"ק מראדזמין זי"ע
אהרן סורסקי
עמוד י'

ערי מקלט
יהושע ע. זילברברג
עמוד ד'

ספרים / סופרים / ספרות
עמוד כ"ח

קניית ספרי קודש
א. בריל
עמוד כ"ב

ירמיהו הנביא (ב)
הרב משה י. קנר
עמוד י"ד

אני מאמין
מ. אלירז
עמוד ו'

המחכים בבנין אריאל

פנינים מלהיבים ואמרים מסולאים בשגב ימי בין המצרים
וסגולת שבתותיה מלוקטים ממשנת שיחות קודש של כקש"ת
מרן אדמו"ר מנדבורנה שליט"א

רב לך 'שבת' – מעלת סגולת שבתות אלו

חשובה מוחלין לכל העולם כולו. ובכח התשובה אפשר להחיש את הגאולה השלימה כמו שאמרר חז"ל (סנהדרין צח). עה"כ בעתה אחישנה וזה – לא זכו בעתה, זכו אחישנה, וזה יש בכח של כל יחיד לגרום לזיורו הגאולה השלימה.

אך דא עקא, יש, ואנשי שם – רמי מעלה הנהיגו כנפשם בשבתות אלו בריבוי השמחה דייקא, [נשלא כדרכי שאר פשוטי עמך], דהנה אכן, על חורבן בית מקדשינו, ובפרט בשבועות אלו (כנ"ל מהפוסקים ומספה"ק), אמנם שבת קודש, בעמקי פנימיות הענינים, היא בחינה אחרת לגמרי, כמ"ש "שמחו במלכותך שומרי שבת", כי היא מקור הברכה, **עריכ"ע אידן ע"י ההתבוננות בשמחה – מוניעים ל'התקשר בהקב"ה, וע"י שמחה אפשר לקרב את הגאולה השלימה**. והווי שגא' "אוהבי ד' המחכים בבנין אריאל ביום השבת קודש שישו ושמחו כמקבלי מתן נחילאל". פ"י מי הם האוהבי ד' האמיתיים, אלו המחכים יום יום לבנין בית מקדשנו. וביום הש"ק ע"י השמחה הם מזרזים את הגאולה.

במעלת שבתות של בין המצרים, רבות מובא בצדיקים זי"ע אודות סגולותיו ושגב רום מעלתם, בו אפשר בכפלים לתושיה להתענג מנועם זיווה מאשר שאר שבתות השנה; והא לך הרברים כמלא זהרם מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בענין עבודת האדם ותפקידו הדרוש בשב"תות אלו: ,,הא חינוך כימות החול שבימי בין המצרים בהם שפיר אפשר להצטער ביותר ע"י קינה ובכיה, אודות חורבן בית מקדשנו ותפארתנו, אך בשבתות קדשינו שבהם נצטיינו וקראת לשבת עונג, ועל האדם להיות בשמחה, אי"כ איך יוכל בד בכד עם שמחת השבת, לזכור את צער החור"בן.

אלא שכבר נודע מאמר החכם, שהחסיד אבלו בלבו וצהלתו בפניו. והכונה כזה, דעל אף אשר בדרך כלל צריך האדם שפיו ולבו יהיו שוים, וכבר דברנו מזה דאיתא בספרים רמז על ענין זה מהא דכתיב (שמות כח, כח) לא יות החושן מעל האפור, דהחושן רומז ללב, שהחושן היה נתון על לבו של הכהן, ואפ"ר בגימטריא פה, והרמז כזה, שלא יהיה הפרש והבדל בין הפה ללב באופן דאחד כפה ואחד לב, אלא

שמואל צבי גנין

חכמינו זכרונם לברכה – צדיקי מאורי הדורות, קבעונו: "כל רודפיה השיגוה בין המצרים" (איכה א ג); ימי בין המצרים בו מוטל על כל אדם לקנון ולדאוג על חורבן בית תפארתינו, ימים אלו דייקא, – ימים נעלים הם; יכול כל רודף – יה ומבקש תורה להתעלות ולהשיג מדריגות בעבודת יוצרנו; ולקנותו לקנין נצחי. שומה עלינו להתבונן במהות אלו הימים, לרדת לשורשם; ולהצריך במבט זעיר; בזיו קדושתם, למען נוכל להשיג אלו אור יקרות, הרי לפנינו ערוכים ומלוקטים אמרים יקרים ופתגמין קדישין מכקש"ת מרן אדמו"ר שליט"א מנדבורנה, בשגב קדושת ימי בין המצרים ורום מעלת שבתותיה, שנשא מדברות הקודש בפני קהל עם עדתו ובשאר עיתות רצון.

כל "המתאבלים" עליה – לשון הווה – חובת הצער והאבל על החיסרון בהווה

במאמר הדברים יתבאר נקודת אור משמעותית במהותם של שלושת השבועות, בעיצומם אנו עומדים; בו יבואר כי ההסתכלות על ימים אלו אינה צריכה להיות על צער ואבל בשנות העבר, אלא נצטוינו לקנון על החלל אשר נפער לנו זה עתה בהווה – כאשר יובא הדברים בהרחבה כדלקמן: הננו ניצבים עתה בימי בין המצרים, ומתד גיסא ימים אלו הם ימי אבל וצער על החורבן אשר פקדנו, אמנם לאידך גיסא נקראים ימים אלו ימי מועד כדכתיב (איכה א, טו) "קרא עלי מועד". והכי איפסקא הלכה בשו"ע (שו"ע או"ח סי' תקנ"ב סי"ב) "אין אומרים תחנון ערב ת"ב במנחה דאיקר מועד". והצדיקים הפליגו במעלתם של ימים אלו ומובא משמיה דהרה"ק מלובלין זי"ע דהני ג' שבתות דבין המצרים מכוונים כנגד ג' גלים פסח שבועות וסוכות. וצריך ביאור איככה זה עולה בקנה אחד ענייני האכילות שבימים אלו עם בחינת ימי מועד שבימים אלו. ונראה לבאר בהקדים דברי השל"ה הק' המובאים במחצ"ש (שו"ע או"ח סי' תקמ"ט) שודאי אין ראוי להצטער על העבר, כי הצער על העבר הוא פועל הבל, אלא כל טעם הצער והאבל הוא לעורר הלבבות לתשובה וכלשון הרמב"ם (הלכות תענית פ"ה ה"א) "ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשנו עתה שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזכרון דברים אלו נשוב להטיב שגא' והתוודו את עונם ואת עון אבותם". והיינו דודאי אין אנו מתאבלים ומצטערים כיום על החורבן אשר אירע בעבר, אלא על כך שעדיין לא שיפרנו את מעשינו ולכן לא זכינו עכשיו לבנין בית מקדשנו. נמצא זה הצער הוא על מה שחסר לנו בהווה ע"י שאנו לא עובנו את דרכנו הרעה.

"קרא עלי מועד" – יש לשמוח אף האידנא על הטובה שעתידיים לכוא בגאולתנו

ולפי"ז יובן שפיר ענין המועד והשמחה ששייך בימים אלו, דמאחר והצער אינו על החורבן שאירע בעבר כי אם על החיסרון בהווה, שעדיין לא נבנה בית מקדשנו, א"כ שייך לשמוח אף האידנא על עצם ידיעתנו שבקרוב תבא גאולתינו השלימה. והיינו דכתיב (ישעי' סו, י) שישו אתה מושו כל המתאבלים עליה" וחז"ל דרשו מזה הכתוב "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל:). דלכאוי יש לדייק כלשון הכתוב דמשמעו הוא, שישו אתה משרש בהווה, בעוד שאתם 'מתאבלים' עליה, ואם כונת הכתוב היתה לומר שכל המתאבל על ירושלים יזכה לשמחה בעת הגאולה השלימה הוי"ל למימר שישו אתה מושו כל שהתאבלו עליה. אלא דודאי כוונת הכתוב היא שכל המתאבל על ירושלים ודאי אין אבלו על מה שנחרב בעבר כי הצער על העבר הוא פועל הבל, אלא צערו ואבלו הוא על החיסרון הקיים עתה כשעדיין לא זכינו להגאולה השלימה, ולכן אף בהווה זוכה לשמחה – **בעצם הדיניה שאנו מעתידים להיגאל, ולכן שפיר שישו אתה מושו עתה בעוד שאתם מתאבלים עליה**. ולזה נמי נתכוונו חז"ל באמרם כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, דהיינו אף עתה בזמן שעדיין לא זכינו להיגאל, זוכה ורואה בשמחתה.

עיקר הבכיה והצער לאוקמי שכיתנא מעפרא – ולא על מיצרים פרטיים

רבותינו תלמידי הבעש"ט הק' לדורותיהם מבארים רבות; כי בימים אלו יאא אצל האדם עיקר הצער, אודות החורבן והגלות להיות דואב דוואג על צער קוב"ה ושכנתיה, על נהרות בבל שם ישבו גם בכינו בזכרנו את ציון (תהלים קל"ו, א), והא לך ברוח זו דברי הקודש (ה' מנ"א תש"ס) : ,,אי' במדרש (הובא בשער המלך ח"ב שער השלישי פרק ו') שמדמעות עיניו של יומיהו הנביא נתמלאו שני נהרות, ואלו הם נהרות בבל. ומהא חזינן כמה היו הנביאים הקדושים מבכים את צרות החורבן וכמה דמעות שליש נשפכו מעיניהם. אמנם לאידך גיסא אשכחן במדרש (שוחר טוב, קלו. והובא בשעה"מ שם) דירמיה הנביא אמר להם לישראל "אילו בכיתם בכיה אחת עד שאתם בציון לא גליתם". וקשה מאד דאיככה זה יוצדק אומרם 'אילו בכיתם בכיה אחת בעוד שאתם בציון', והלא הנביאים עצמם בכו מאין הפוגות כדחזינן ביומיה, ובדדא' כמו כן היו בוכים בעודם בציון.

ונראה לומר דהנה אי' במשנה (סנהדרין מו.) "כשעה שאדם מצטער שכיתנא מה לשון אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי, אם כן המקום על דמן של רשעים שנשפך ק"ו על דמן של צדיקים". והיינו, דבכל צרתם של ישראל, אף של הרשעים, הרי לו ית"ש צר. וע"כ כאשר בא לאדם ח"ו איזה צער, צריך להתבונן מה גרם במעשיו הרעים, שמן השמים יהיו צריכים

לצערור, ובכך שהוא מצטער נגרם צער לשכינה כביכול. ולזאת לא ישים האדם עיקר דאגתו בשעת צערור, על כאבו הפרטי, כי אם על מה שהוא גורם במעשיו לצער כלפי מעלה.

ובזה אפשר לבאר, דהנביאים הקדושים בראותם כל אותם צרות וגזרות רעות שנגזרו על ראשי עם קודש, וראו בעיניהם הריגת ראשי הסנהדרין ואלפים ורבבות מישראל ובתוכם תינוקות רבים שדמם ניגר כמים לארץ, בכו בכיות מרות ותגדל צעקתם. אמנם כל זה היה רק על סבלם וצערם של בני ישראל, ולא התבוננו בצער הגדול דקוב"ה ושכינתיה אשר "עמו אנכי בצרה" ושרוי בצרתם ובצערם של ישראל, ובצער זה של מעלה לא חשבו. וע"ז אמר להם הנביא: **"אילו בכיתם בכיה אחת"**, — — — ווען מ'זאל לאזן נאר איין טרער, אבער די טרער וואלט גיווען אויף קרב"ה ושכינתיה, און נישט פאר די פרטיישע סבל, וואזלט מען נישט גיווען צו געקומען צו דער גרויסע חורבן וואס איז נעבן גיווען — — —.

ומזה נחזה אנן לידע מה צריך להיות עיקר צערינו בימים אלה, וכל שהוא עיקר ועמו טפלה פוטר את הטפל ע"י העיקר, **ולפיכך אם אנו נזכור את עיקר הצער שהוא הצער דקוב"ה ושכינתיה, אז נזכה שהקב"ה יפדה את ישראל מכל צרותיו הפרטיות**, כדכתיב **"כי נחם ד' ציון** — נחם כל חרבותיה", דהיינו שכאשר תהיה הנחמה לציון ע"י שנוכה להחיש את הגאולה השלימה, שתבוא באופן ד'אחישנה', אז נחם כל חרבותיה, ינוחמו כלל ישראל ויוושעו מכל החורבנות הפרטיים.

מעלת דמעות ותחנונים אודות גאולה הכללית

א' בספרים על הא דאמרו חז"ל שכשראה עשו שיעקב אבינו נטל את הברכות מאביו זעק ועקה גדולה ומרה ונשא את קולו בבכיה. באותה שעה זלגו עיניו של אותו רשע ב' דמעות, ובעבור ב' דמעות אלו יצאו ישראל לגלות. וקשה דהלא במשך הדורות ירדו כבר פלגי מים מעיניהם של בני ישראל הרבה הרבה, והעיניים אשר חכפוס בגלוייותיהם, ואיך זה לא היה תולד ביטול ברוב על דמעותיו של עשו, שהיה צריך להיות שב' דמעות יהיו בטלים בדמעות הרבות של כלל ישראל ולא יהיה בדמעות אלו כח להמשך את גלות ישראל.

אלא דדמעותיו של עשו היו על ענינים גשמיים, כי נצטער על שלא ברכו אביו בברכות הגשמיות להם ציפה. ולעומת זה רוב דמעותיהם של בני ישראל אף הם על ענינים גשמיים דצווחין הב הב, מוזני הב חיי, ומין במינו אינו בטל, על כן אין בכח דמעות ישראל לבטל את דמעותיו של עשו. אמנם אם ישראל קדושים ויתעוררו בבקשת רחמים על כבוד השכינה וקדושה ויהיה מקור עיניהם דמעות של תחנונים ובקשות אודות הקמת שכינתא מעפרא, אז ודאי יהיה כח באילו הדמעות **לבטל את דמעותיו של עשו, כי הוי מין בשאינו מינו**, כי זה בכה על ענינים גשמיים ואילו הם בוכים על דבר כבוד שמו ית', ואז יתולו על דמעותיו של עשו דין ביטול ברוב, ויפקון ישראל מן גלותא.

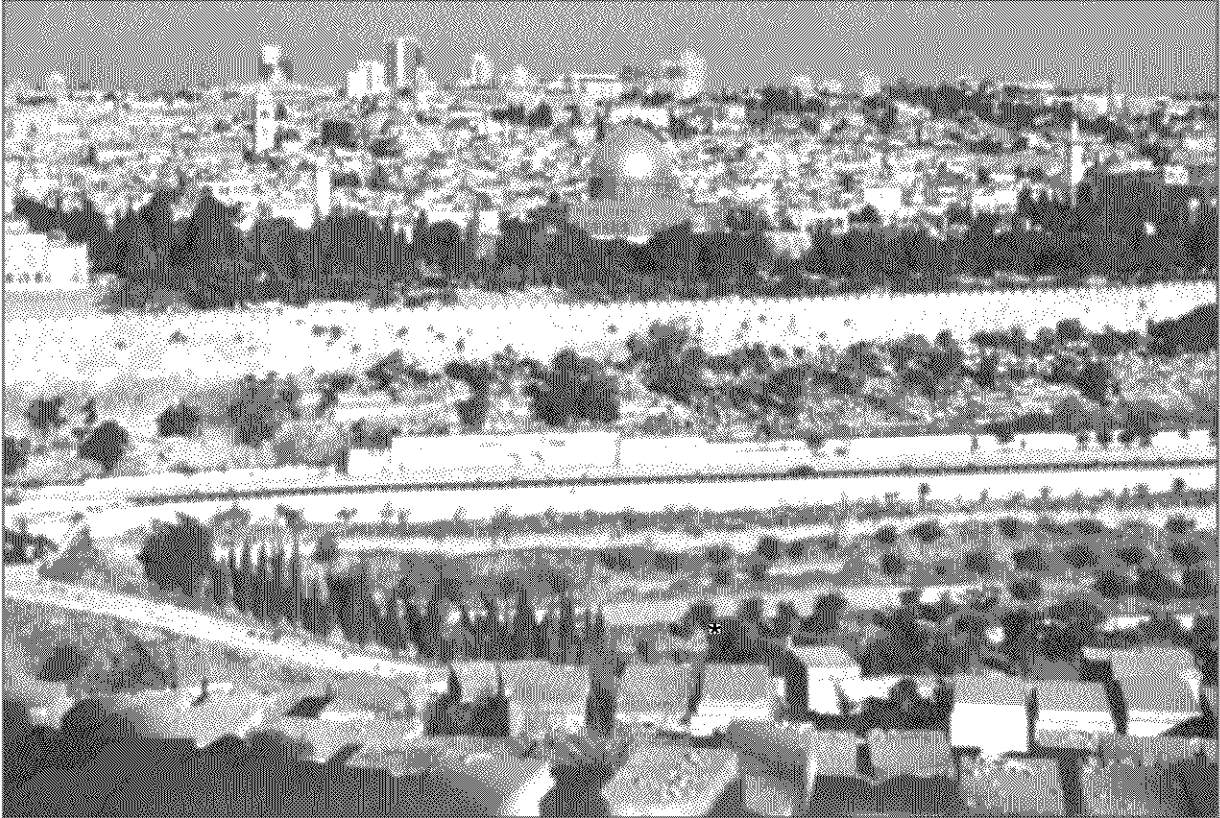
"קרבה אל נפשי גאלה" — יש לבקש נמי על גאולה פרטית להיחלץ ממיצריו

נודע מה דא' בספה"ק שבאלו ג' השבועות אפשר להתקרב אל השי"ת בקל יותר מכל ימות השנה, כי כאשר המלך בשדה, קל יותר לבוא אליו, מאשר כשהוא בתוך ביתו. וע"כ כאשר באלו ג' שבועות שכינתא בגלותא יותר מאשר בכל ימי השנה כנודע, קל יותר להתקרב.

וכאשר יש את האפשרות להתקרב צריך כל אחד לבקש ב' דברים עיקריים. א. — כאמור, לבקש אודות הקמת שכינתא מעפרא, אשר כל אחד כפי השגתו, מחוייב לשים בקשה זו בראש מאווייו. ב. — שייבקש כל אחד להגאל מהגלות הפרטית בה הוא שרוי. ובנודע דהגלות הכי קשה, היא מה שהאדם בתוך תוכו נרדף וגז"ח מיצרו הדוחקו **לעבור על רצון קונו, ואינו בעד"ב על עצמו**, כי אף שמתעורר לעשות רצון בוראו ית"ש, נעמד לו יצרו לשטן עלי דרך, וכמו שותף הוא לאדם בארחות חייו, ומנסה בכל מיני תחבולות לכרין את האדם ולהטותו מן הדרך הישר. ולפיכך גלות זו של האדם אצל יצרו קשה היא מכל גלות אחרת, כי מכל גלות יש אפשרות לברוח ולהמקן ולהיפטר בכך מן האויב, אך מגלות היצר קשה מאד לברוח כי בכל מקום שהאדם הולך, היצר כרוך אחריו ואינו מניחו. ועל כן **בימים אלו המסוגלים להתקרב אל השי"ת צריך האדם לבקש על עצמו שיזכה לנצח במלחמת היצר, ולנצח על מלאכת בית ד'.**

תשובה ובכיה על הדברים המעכבים את הגאולה

קבעו חכמינו זכרתם לברכה (סנהדרין צז:): — "אין הדבר תלוי אלא בתשובה" — דקירוב הגאולה תליא באם בני ישראל יעסקו בתשובה ויתורדו על חטאם; בחורטא על העבר וקבלה על העתיד, הוא אשר תקרבנו לחיקון השלם, ותא חזי המשך שיחת הקודש בגדול ההכרת לכך, כדלקמן: "אי' מהאר"י הק'

שהגאולה השלימה תלויה בתיקון הכללי שישוב כל אחד בתשובה שלימה ויתקן את אשר שיחת ויתקבצו כל נדחי ישראל שנתפזרו בעוה"ר. ורמזו לזה חז"ל בדבריהם (יבמות סב.) "אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף" כמבואר בספה"ק. ולכן צריך כל אחד לשוב ולתקן את כל אשר פגם, ולשמור עצמו מכאן ולהבא בקדושה ובטהרה הן בהנהגות ביום והן בהנהגות בלילה, כי לפי ערך ההנהגה ביום זוכים לשמירה בלילה.

ח"ש הכתוב (איכה ב, ט) "קומי רוני בלילה לראש אשמרות שפכי כמים לבך נוכח פני ד' שאי אליו כפי"ך על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות" פי' דאשמורות היא מלשון אשמורת הבוקר ומלשון שמירה, ורצ"ל שע"י ההנהגה הראויה ביום זוכים לשמירה בלילה. וממשך הכתוב ומעורר על ענין התשובה על כל מה שפגמו בעבר ואמר שפכי כמים לבך נוכח פני ד', לבך בגי' בן. שאי אליו כפי"ך על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות, הלא המה הנידחים שנתפזרו חוצה, וצריך להתשורר בתשובה ע"י בכייה לקבצם אל הקדושה, וע"י תיקון זה נזכה להגאולה השלימה בקרוב.

והיינו דאחז"ל (פסחים פח.) "לא כאברהם שכתוב בו הר וכו' ולא כיצחק שכתוב בו שדה וכו' אלא כיעקב שקראו בית". דהנה מעלתו של יעקב אבינו היא בהיות מיטתו שלימה. וזהו הרמז בדברי הגמ' שהבית השלישי יבנה בזכות שלימות ותיקון מידתו של יעקב שהיתה שלימה מיטתו.

והנה אי' בגמ' (יומא פו:): **"גדולה תשובה שבשבי"ל יחיד שיעשה תשובה מוחלץ לכל העולם"**, ויש לפרש דאין הכוונה באמת שרק אחד יחיד בלבד ישוב בתשובה, אלא ע"כ שכל יחיד יחשוב חשבון נפשו ויראה עצמו כאילו בו תלוי מצב כל העולם הן לטב והן למוטב, יתעורר לשוב בתשובה, וע"י שהרבה יחידים יחשבו בעצמם חשבון זה וישובו בתשובה שלימה יתהוו מוכך כח של ציבור, וכח הציבור ודאי רב וגדול הוא, וכדאי' (ז"ת פ' נח) "דאי יחזרון בתשובה וכו' חדא כנישתא, בזכותם יתכנס כל גלותא". ונזכה ואור חדש על ציון תאיר, ואי' בספרים דג' הפטרות שבג' שבתות דבין המצרים, דיברי, ש'מעז, ח'זון, ר"ת חד"ש. ולזה בקשתינו אשר עוד בימים אלו נזכה ויאיר אור הגאולה על ציון .

★

יה"ר מלפני השי"ת, שנוכה אכן לתקן את כל מה שצריך לתקן, ולקרב אחרים אל תיקונם השלם, לעשות כולנו כאחד — רצון הבורא ית"ש, ובכך נזכה להיות כנישתא חדא דתבו, שיש בכוחם לפעול ביאת משיח צדקינו (זו"ת פרשת נח), ולזכות לשמות בתוה"ק וכמ"ש "שמח משה במתנת חלקו", ולקבל חיות הקודש מקיום המצוות הק', והימים האלו אשר בנסתר המה — ימי שמחה ממש, יהפכו לששון ולשמחה בגגלה, ונזכה בחיים חיותינו לחזות בבנין בית מקדשנו ותפארתנו ע"י ביאת משיח צדקנו בב"א.

(עיבוד ועריכה: שמואל צבי גניץ— מכון "מים חיים" — קריית נדבורנה ב"ב, תרדות 'לא. א. אלבום הי"ו על נתינת חומר הד"ת.)

ומזה נחזה אנן לידע מה צריך להיות עיקר צערינו בימים אלה, וכל שהוא עיקר ועמו טפלה פוטר את הטפל ע"י העיקר, ולפיכך אם אנו נזכור את עיקר הצער שהוא הצער דקוב"ה ושכינתיה, אז נזכה שהקב"ה יפדה את ישראל מכל צרותיו הפרטיות, כדכתיב "כי נחם ד' ציון — נחם כל חרבותיה", דהיינו שכאשר תהיה הנחמה לציון ע"י שנוכה להחיש את הגאולה השלימה, שתבוא באופן ד'אחישנה', אז נחם כל חרבותיה, ינוחמו כלל ישראל ויוושעו מכל החורבנות הפרטיים

ראויה בימים אלו תוספת בעסק התורה — ושמחתה

מן הראוי להוסיף בימים אלו שנה נוספת של לימוד התורה, שתהא השעה הזאת כולה קודש ללמוד התורה, ללא שום דברים בטלים, דהגם שבמשך כל ימות השנה כאשר עסוקים בתורה"ק, ישנו חוב גמור שלא להפסיק בדברים בטלים, אולם אפשר יש בתוספת זו ענין מיוחד לימים אלו, דהנה נודע אשר אבל אין לו פה, כי השתיקה מסימני אבילות היא, וע"כ בימים אלו בהם שיים ביותר האבלות על החורבן, ודאי דראוי למעט בדיבור, הנה כי כן מן הראוי ללמוד בספר "שער המלך" בחלק השי"ך לבין המצרים, "ער רייסט שטיקער", ודבריו מעוררים ונוקבים כל לב להלהיבו וללכות ביקודות של אש להתעלות בדרכי התורה והיראה.

★

באחד משבתות ביהמ"צ מסיימים ספר במדבר, ובכל סיום ספר מחמשה ספרים שבתורה הוי בחי' שמחת תורה שאז מסיימים את כל החמשה ספרים. אמנם מאידך גיסא זמן זה אינו זמן של שמחה, וא"כ איך זה יוצדק בחינת שמחת תורה בזמן זה.

אמנם אפשר לומר דהנה כתב המג"א בריש הלכות חשעה באב (שור"ע אור"ח סי' תקמ"ט סק"א) בשם הרמב"ם שטעם שתיקנו התענית הוא לעורר הלבבות לתשובה. ובמחצית השקל מבאר בשם השל"ה הק' דודאי אין טעם התענית משום הצער שהיה בעבר כי הצער על העבר הוא פועל הבל, אלא הטעם הוא לעורר את הלבבות וכלשון הרמב"ם (פ"ב מתענית ה"א) "ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנא' והתורו את עונם ואת עון אבותם". וממילא אם זוכה האדם ומתעורר בימים אלו לתשובה שלימה ומקבל על עצמו עול מלכות שמים ועול תורה, הרי הגיע לתכלית הנרצה מימים אלו, ושייך בזה ענין של שמחה על אשר הגיע לכך שישוב בתשובה שלימה ויעסק בתורה כראוי. ועוד, שע"י שמתחזק לעסוק בתורה ביתר שאת מזה גופא זוכה לשמחה כדכתיב (תהלים יט, ט) "פקודי ד' ישרים משמחי לב". ולכן שפיר שייך בחינת שמחת תורה בימים אלו.

עוד יש לומר בענין זה של שייכות בחינת שמחת תורה לימים דביהמ"צ, כי בעצם הדבר שאדם שמח בתוה"ק וחש כי "פקודי ד' ישרים משמחי לב", הוי זכות לקירוב הגאולה השלימה. והיינו דאחז"ל (תענית כו:): "ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ביום חתונתו זה מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין ביהמ"ק", דע"י השמחה במתן תורה, נזכה לשמחת לבנו בבנין בית מקדשנו.

ערי מקלט – עבר, הווה, ולעתיד

בפרשת השבוע נצטוינו "ואת הערים אשר תתנו ללויים את שש ערי המקלט." ”הארכיון היהודי”

היכן היו ערי המקלט הללו בעבר, והיכן הם ממוקמות כיום ■ מדוע דווקא ערי

הלויים נבחרו להיות בתור ערי מקלט ■ כיצד ניתן לכפר על הריגת נפש בשוגג, גם

בזמנינו כיום, כשאין לנו ערי מקלט ■ כמה ערי מקלט יתווספו לעתיד לבוא, והיכן

הם יהיו? ולמה יש להוסיף ערי מקלט גם לעתיד לבוא ■ על ערי המקלט

באספקלריא של דורות – במאמר שלפנינו

יהושע ע. זילברברג

בהיות בני ישראל במדבר נצטוו להכין להם ערי מקלט, אשר המה יוכלו לקלוט כל הורג נפש בשגגה. הציווי היה ליתן ללויים ערים כדי לשבת בהן, מאחר וללויים לא היה כל חלק בארץ, כפי שנאמר בפרשה (במדבר לה, ב) צו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת אחוזתם ערים לשבת וגו'.

שש ערים ניתנו ללויים ועליהם נתווספו לאחר מכן עוד ארבעים ושתיים ערים, ומתוך הערים הללו היו שש ערים מיוחדות אשר המה היו ערי מקלט לנוס שמה כל הורג נפש בשגגה. אבל, לא רק שש ערים אלו היו קולטות, שכן, אם ההורג נפש היה נס לכל אחת מתוך ארבעים ושמונה הערים, הם היו קולטות אותם.

היכן היו ערי המקלט הללו, כאשר הבדילו אותם אז, בזמנו של משה ושל יהושע בן נון? והיכן מצויות הערים הללו היום? מדוע דווקא ערי הלויים נבחרו להיות ערי מקלט? ומה נעשה כיום, כאשר אין לנו ערי מקלט – כיצד ניתן לכפר על הריגת נפש בשגגה?

ולא עוד, כידוע לעתיד לבוא ^{לימות המשיח} יתווספו עוד ערי מקלט. כמה ערים יתווספו? והיכן הם יהיו? ובכלל, מדוע יש להוסיף ערים לימות המשיח, הרי אז יחקייים בנו "ועמך כולם צדיקים" ולא יהיו רוצחים? על כל אלו ועוד ננסה לעמוד בקצרה במאמר שלפנינו.

ערי המקלט בעבר הירדן מזרחה

משה רבינו ע"ה הבדיל שלוש ערים בעבר הירדן המזרחי, בנחלתם של שניים וחצי השבטים – ראובן, גד, וחצי שבט מנשה בן יוסף. אלו היו הערים בצר בנחלת ראובן, ראמות בגלעד, בנחלת שבט גד, וגולן בבשן בנחלת מנשה. כמו שהכתוב אומר (דברים ד, מג) ”את בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת ראמת בגלעד לגדי ואת גולן בפשן למנשי”.

לאחר שכבש יהושע את הארץ הבדיל יהושע בן נון שלוש ערים נוספות בעבר הירדן המערבי, בתוך ארץ ישראל. אלו היו הערים

קדש בגליל בהר נפתלי, שכם בהר אפרים, וקרית ארבע היא חברון בהר יהודה. כמו שאומר הכתוב (יהושע כ, ז) ”ויקדשו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית ארבע היא חברון בהר יהודה”. אלו נקראו ”ערי המועדה”, אם בגלל שהם היו מיועדות ומזומנות לכך (רש"י), ואם בשל ששם נועדו והתקבצו כל הורגי נפש בשגגה (רד"ק, מצודת ציון). ננסה אפוא לעמוד בקצרה על ששת הערים הללו, ועל מיקומם, אז, בעת שקידשו אותם, וכיום בזמנינו אנו.

★ ★
★

העיר בצר מצויה כאמור בנחלת ראובן בעבר הירדן המזרחי. היא הדרומית והראשונה בערי המקלט, ליד דיבון, סמוך לנחל ארנון. כיום

מצויה בצר כעשרים ק"מ ממזרח לנקודת האמצע של חוף ים המלח, מצידו המזרחי, בשטח עבר הירדן המזרחי.

העיר בצר מצויה על דרך המלך שעברה מאילת ומבצרה בדרום, לדמשק בצפון. וכיון שהעיר בצר דומה בשמה לעיר בצרה, תהיה זו אחת מן הטעויות של שר של רומי. ועל כך אומר ריש לקיש (מכות יב, א) שלוש טעויות עתיד שרו של רומי לטעות, דכתיב: מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה. ואחת מן הטעויות היא, שהרי רק העיר בצר קולטת, והוא גולה לעיר בצרה בחושבו כי גם בצרה קולטת.

ולא בכדי זכה ראובן כי העיר 'בצר' שבנחלתו תהא עיר מקלט להציל בה הורג נפש בשגגה. שהרי ידוע כי אצל מכירת יוסף רצה ראובן להציל את יוסף, ועליו אמרו חז"ל כי הוא פתח בהצלה תחילה, כמו שנאמר

וישמע ראובן ויצילהו מידם, ולכן נבחרה עירו כעיר הצלה (ספר כללי המצוות).

★ ★

★

ראמות בגלעד, היא רמות גלעד. היא נקראת גם רמה (מלכים"ב ח, כט). העיר ומגרשיה ניתנו ללויים לבני מררי (יהושע כא, לו). בימי שלמה המלך ע"ה היתה רמות גלעד מרכז הנציבות השישית (מתוך שנים עשר הנצבים שהיו לשלמה לכלכל את ביתו שנים עשר חדשים בשנה), וכראשה עמד בן־גבר, שהיה מופקד על חוות־יאיר בגלעד ועל חבל ארגוב בבשן (מלכים"א ד, יג).

רמות גלעד היתה ישוב סמוך לגבול שבין ישראל ובין ארם, ומשום כן היא שימשה סיבה לריב מתמשך בין שתיהן. אחאב מלך ישראל אמר לאנשיו כי רמות שייכת להם ולא לארם. משום כן יהושפט מלך יהודה, הצטרף לאחאב למלחמה על רמות גלעד, אבל במלחמה זו הובס אחאב ונפצע פצעי מות. לאחר מות אחאב, נלחמו בנו יהורם מלך ישראל ואחזיה מלך יהודה נגד חזאל מלך ארם על רמות גלעד, וגם במלחמה זו ניצחו בני ארם.

ברמות גלעד משח יונה בן אמיתי (המוכר לנו מהסיפור עם העיר נינוה), שליחו של אלישע הנביא את השר יהוא בן יהושפט בן נמשי למלך על ישראל (מלכים"ב ט, א). מיד לאחר מכן יצא יהוא מרמות גלעד להכרית את זרעו של אחאב ולחפוס את המלוכה על ישראל. את רמות גלעד מזהים היום עם הישוב תל רמית, בין אדרעי לבין אירבדי.

★ ★

★

העיר גולן מצויה כאמור בבשן. כיום יש המזהים אותה עם הכפר שחם אל־גולאן, אשר נמצא שלושים ק"מ ממזרח לכנרת, על גבול סוריה־ירדן. היא נכללה בתחומי חצי שבט מנשה, והיא ניתנה לאחר מכן על ידי בני מנשה לשבט לוי, לבני גרשון (יהושע כא, כז).

גולן היתה בקו מקביל לעיר 'קדש' שבארץ נפתלי (מכות ט, ב), שהרי כידוע כל עיר שהיתה עיר מקלט בעבר הירדן מזרחה היתה מצויה במקביל לעיר אחרת שהתקדשה לאחר מכן ע"י יהושע בן נון בעבר הירדן המערבי, בתוך ארץ ישראל. כיון שכך, יש כאלו הסוברים שהעיר גולן בבשן אינה אותו כפר אל־גולאן, אלא היא היתה דווקא באיזור המוכר כיום כרמת הגולן בכללותו, אבל אין ידוע מיקומה המדויק.

ערי המקלט בעבר הירדן המערבי

מיקומה של העיר קדש שבארץ נפתלי בגליל אינו ידוע כיום. אבל יש אומרים כי היא קדש ברנע, ממנה נשלחו המרגלים על ידי משה רבינו. וכך באמת מובא בפסיקתא זוטרתא (פרשת שלח, דף קה, ב) ”וישלח אותם משה, מקדש נשתלחו, שנא' (יהושע יד, ז) בן ארבעים שנה אנכי בשלוח אותי משה עבד ה' מקדש ברנע. ומהו ממדבר פארן לפי שהמדבר היה מדבר, והמקום היה שמו קדש ברנע”. עכ"ד.

לעומת זאת, יש אומרים כי קדש אינה קדש ברנע, שהרי קדש ברנע היתה בדרומה של ארץ ישראל, במדבר פארן, על גבולה המערבי של אדום, כמו שנאמר (דברים, א, ב) אחד עשר יום מתורב דרך הר שעיר (דברים א, ב). והרי

חברון, השישית שבין ערי המקלט

המרגלים נשלחו מהנגב, כמ"ש עלו זה בנגב. כמו"כ אצל אברהם אבינו נאמר (בראשית כ, א) ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור, ואילו קדש שבהר נפתלי היא בצפונה של ארץ ישראל.

אלא, אותה קדש שהיתה בדרומה של ארץ ישראל נקראה בשם קָדֶשׁ [ק' קמוצה, ד' צרויה] ואילו העיר מקלט נקראת בשם קָדֶשׁ [ק' ד' בסגול], והיא אכן עיר אחרת המצויה בצפון הארץ. קדש זו מוזכרת בספר דברי הימים שני פעמים. פעם אחת (דה"א ו, נז) כעיר שניתנה ללוויים מנחלת בני יששכר, ובפעם השניה (שם, סא) כעיר מקלט שהיתה מנחלת בני נפתלי.

★ ★

העיר שכם היתה גם היא עיר מקלט. אברהם אבינו בנה מזבח בשכם. יעקב אבינו קנה בשכם חלקת אדמה ובנה אף הוא מזבח. שם אירע מעשה דינה שהביא את שמעון ולוי להרוג את כל אנשי שכם. יוסף הצדיק יצא לשכם לראות את שלום אחיו. לאחר כיבוש הארץ נפלה שכם מנחלת שבט אפרים, והם נתנו אותה ואת מגרשיה ללוויים לנחלה לבני קהת (יהושע כא, כא).

לאחר חורבן ממלכת ישראל הושיב מלך אשור גולים בשכם ביניהם כותים, הם אלו השומרונים. סנבלט מושל השומרונים בתקופה הפרסית היה מהמתנכלים לשיבת ציון בתקופת בית המקדש השני. יוחנן הורקנוס נשיא יהודה יצא אחרי שנת ג'תרל"א למלחמה נגד השומרונים, כבש את שכם והרס את מקדשם שבהר גריזים.

בשנת ג'תתכ"ז בימי המרד נגד הרומאים נחרבה שכם בידי חיל אספסיינוס. בשנת ד'שצ"ו נכבשה שכם ע"י הערבים, ונקראה על ידיהם בשם נבלוס (שם שגוי מהשם ניאפוליס שקראוה הרומאים). הנוסע ר' בנימין מטודלה בהיותו בשכם בשנת ד'תתקל"ג מסר, כי בשכם אין יהודים אלא שומרונים. לאחר כתשעים שנה ברחו יהודים עם ספרי תורה מירושלים לשכם. לאחר פרוצת תרפ"ט פסק כליל הישוב היהודי בשכם.

★ ★

העיר השישית מבין ערי המקלט היא חברון (קרית ארבע). בחלוקת הארץ נפלה חברון מנחלת שבט יהודה. יהושע כבש את חברון יחד עם כלב ונתנה לו. בימי ביהמ"ק השני תחת שלטון הסלוואקים נפלה העיר חברון בידי האדומים, ובראשית ימי החשמנאים העלה אותה יהודה המכבי באש. אחרי המרד הגדול ברומאים וחורבן ביהמ"ק השני (בשנת ג'תת"ל) כבשו הרומאים את חברון מידי שמעון בר גיורא והעלוה באש. הרומאים הקימו במקום עיר קטנה בשם "אברמוס" ע"ש אברהם אבינו.

ערי הלוויים כערי מקלט

כאמור, שש ערי המקלט היו מבין הערים אשר ניתנו לשבט לוי לנחלה, כמו שאומר הכתוב (במדבר לה, ו) ואת הערים אשר תתנו ללוויים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנוס שמה הרוצח" וגו'. נשאלת אפוא השאלה המתבקשת, מדוע נבחרו דווקא ערי הלוויים לשמש כחור ערי מקלט?

בספר החינוך כותב על כך שני טעמים נפלאים (במצוה תח), ולתביבות דבריו נביאם כלשונם: "ידוע הוא כי שבט לוי הוא מבחר השבטים ונכון לעבודת בית ה', ואין לו חלק עם ישראל מנחלת שדות וכרמים. אבל ערים היו צריכים להם על כל פנים לשבת הם ובניהם וטפם וכל חיותם. ומפני גודל מעלתם וכושר פעלם וחין ערכם נבחרה ארצם לקלוט כל הורג נפש בשגגה יותר מארצות שאר השבטים, אולי תכפר עליו אדמתם המקודשת בקדושתם.

ועוד טעם אחר בדברי, כי בהיותם אנשי לבב ידועים במעלות המדות וחכמות נכבדות, ידוע לכל שלא ישטמו הרוצח שינצל אליהם ולא יגעו בו. ואף כי יהורג אחד מאוהביהם או מגואליהם אחר אשר בפתע בלא איבה יהרגנו. ועל השבט הזה הנבחר נאמר (דברים לג, ט) האומר לאביו ולאמו לא ראתיו, כלומר שלא יעשו דבר בעולם וזלתי מדרך היושר ועל כיוון האמת, ולא יטה לבם אהבת אדם" וכו'.

גם בפרשת בהר (במצוה שמ"ב) כותב החינוך דבר נפלא בענין זה; "ערי הלוויים היו נכונים לצרכי כל שאר השבטים. כי הוא השבט הנבחר לעבודת השם, וכל עסקם היה בחכמה, שלא היו טרודים בעסקי עבודת האדמה כשאר שבטי ישראל, ועליהם נאמר (דברים לג, י) יורו משפטין ליעקב ותורחן לישראל. ומתוך כך שהחכמה בתוכם היה עסק כל ישראל תמיד עמהם, מלבד שהיו בתוך עריהם ערי מקלט

הרוצח, ומתוך כך גם כן היו עיני כל ישראל על עריהם כי לא ידע האדם מה ילד יום" וכו'.

האדמו"ר בעל שם משמאל מסוכטשוב זצ"ל מביא בשם אביו האדמו"ר בעל אבני נזר זצ"ל ביאור נאה, מדוע דווקא ערי הלוויים נבחרו להיות ערי מקלט? שכן, ההורג נפש בשגגה מחמת שחטא בחיים אבדה חיותו ומשום כן אין לו דמים. אשר על כן תקנת ערי מקלט היא שעכ"פ ישיג חיים חדשים דווקא באמצעות הלוויים, שהרי מהותם של הלוויים היא כשמים; דבקים ונלוים לשמים, וכל עבודתם היא בשיר ובדבקות. וכאשר ההורג נפש יבוא אל עריהם, הוא יטפל להם וישאב באמצעותם חיים חדשים. עכ"ד.

גם ארבעים ושמונה נביאים שעמדו לישראל, בדווקא הם, כי גם הם היו כנגד ארבעים ושמונה ערים של הלוויים שהיו ערי מקלט. וכך כותב האלילו רבא (פרשה טז) "רבי, אמור לי כמה נביאים נתנבאו להן לישראל? אמרתי לו בני, ארבעים ושמונה. ומה נשתנו ארבעים ושמונה מארבעים וחמשה, או מחמישים? אמרתי לו, כנגד ערי מקלט שניתנו ללוויים ארבעים ושמונה. לא פיתחו ממה שכתוב בתורה ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה, אלא כולם נכוחים למבינים וישרים למוצאי דעת".

אופן הכפרה, כשאין ערי מקלט

כיום, אמנם, אין דין ערי מקלט נוהג. וכך

ללמוד בישיבה. ואח"כ יוחזק מהרווחים תלמיד אחר, וכן לעולם. והתלמידים ההם יקראו על שם בן הנהרג שהוא מחזיקם, ואם ישאו להם נשים ויולידו בנים, הבן הבכור יקרא בשם הנהרג.

ועבור הנער המשרת יקבל האיש על עצמו ליתן כל ימי חייו מדי שנה בשנה כ"ה ר"ט [ורובל טהור] ליתן מזה שכר לימוד לבני עניים. בשנה הראשונה ישלם לעשרה מלמדים עניים שילמדו יום יום שיעור לתועלת נשמת ההרר" גים, ויאמרו נוסח התפילה וקדיש דרבנן. גם יפרוש סך מה שמהרווחים ישולם לאיזה לומדים בכל יום היא"צ שיעור משניות, ולהתפלל עליהם ולומר קדיש דרבנן. כל ימי חי האיש ההוא, ישלח ביום היא"צ שלהם עשרה אנשים על קברם לבקש עבורו מהם מחילה".

אבל בכך לא די, כותב רבי עקיבא איגר, כיון שאותו איש צריך גם לעבור סיגופים על שהרג נפשות. אלא שאותו אדם היה סמוך לימי הזקנה, וכיצד יכול לקבל על עצמו סיגופים שאינם בכוחו? כותב רע"א: "לזה ראוי להקל עליו, ולזה במשך ג' שנים יתענה ב' וה' וערב ר"ח ועשי"ת ולהשלים התעניות האלו. ואחרי ג' שנים יתענה בימים אלו הנ"ל עד אחר חצי היום. ואם הוא בדרך ורואה שקשה עליו התענית יפדה התענית בעד ערך ג' פעמים ח"י גדולים שיתן לעניים.

וכל ימיו לא ילך לסעודת נישואין [וולת

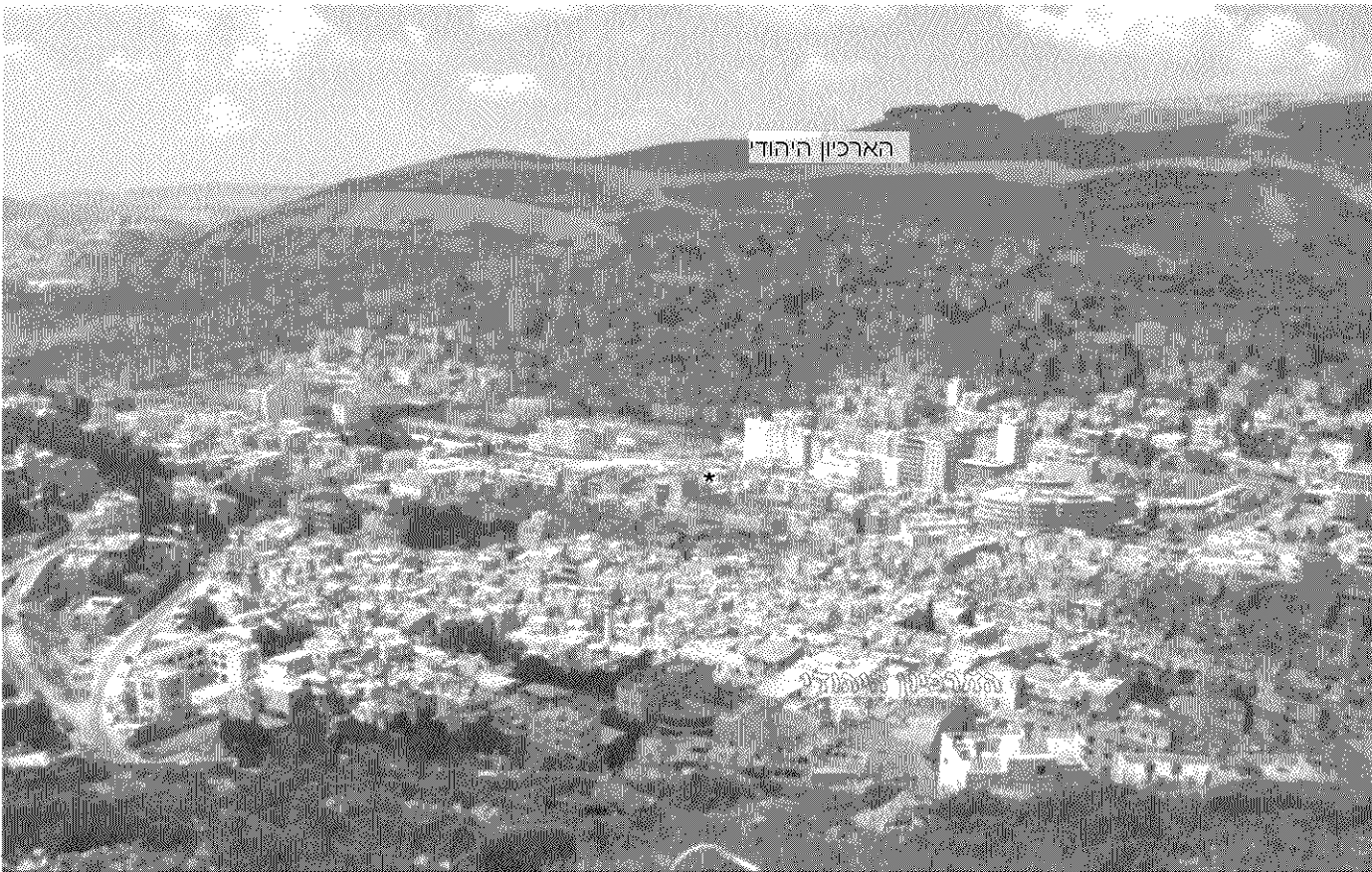
ולשיטת רבי שאול יהיו לאחר ההוספה חמש עשרה ערי מקלט. שלוש על שלוש ועוד הרי תשע, וממה שנאמר 'על השלוש' הרי שתיים עשרה, וממה שנאמר 'האלה' הרי עוד שלוש, ויחד יהיו חמש עשרה.

היכן יהיו מקומם של הערים הנוספות? במדרש תנאים לדברים (פרק יט), וכן ברמב"ם (הל' רוצח ושמירת נפש פ"ח, ד) כתבו כי ערים אלו יהיו בערי הקיני והקניזי והקרמוני שנכרת לאברהם אבינו עליהן ברית ועדיין לא נכבשו. ומי הם קיני קניזי וקרמוני? המה אדום ועמון ומואב.

ולא בכדי יצטרכו להוסיף ערים נוספות בערי מקלט לעתיד לבוא. שהרי אם הקב"ה עתיד ליתן לישראל עוד ג' ארצות, הרי שבכל ארץ יצטרכו להוסיף לכל הפחות עוד עיר מקלט אחת עבור כל הורג נפש בשגגה. ולשיטה השניה שש ערים, ולשיטה השלישית תשע ערים (מדרש תנאים).

לעתיד לבוא, על שום מה?

בספר ערוך לגר שואל שאלה מעניינת, וכך גם שאלו כמה מהמפרשים: הרי לעתיד לבוא, בימות המשיח יבולע המות לנצח, ולא תהיה כל מיתה, ואם כן, על מה ולמה יצטרכו לעיר מקלט נוספות, והרי לא יהיו רוצחים כלל? מה גם שנאמר (ישעיה ב, ד) לא ישא גוי אל גוי חרב, ואם באומות כן, בישראל על אחת כמה

שכם בהר אפרים. עיר מקלט

וכמה, ולמה יוצרכו לעיר מקלט נוספות אם לא יהיו מקרי מות בישראל?

אלא, כל מה שנאמר דיבולע המות לנצח זה דוקא שלא תהיה מיתה טבעית מעצמו ע"י מלאך המות. כלומר, מלאך המות לא ימית אנשים, כי יתקיים בבני ישראל חיים כולכם היום. אבל אם אדם ירצח ח"ו בשוגג את חבירו, הרי שהוא ודאי יצטרך למות גם לימות המשיח, שכן מיתה שכזו תהיה גם אז, ולכן יצטרכו ערי מקלט גם לעתיד לבוא.

האר"י הקדוש ז"ל (בספר הליקוטים, פרק יט) מביא טעם נפלא להוספת ערי מקלט לעתיד לבוא. שכן, אמנם כאשר הגאולה תהיה בבחינה של 'בעתה', הרי שכן יתוקנו כל העוונות של בני האדם עד ביאת המשיח, וכל עוון המיתה יתוקן עד עת הגאולה. ואז כבר לא יצטרכו לערי מקלט נוספות, כיון שכל ענין המיתה כבר יתוקן.

אבל אנו מקוים בכל לב כי הגאולה העתידה תהיה בבחינה של 'אחישנה'. ואז יצטרכו לעיר מקלט. כי בזמן של אחישנה רובם הינם צדיקים, ואם השי"ת יחיש את הגאולה, ישארו בני אדם רבים בלתי ממורקים מאשמותיהם, מהם במשפט מות ומהם בחטאות קלים, כי לא הספיקו להיתקן. לכן יפיל הבורא יתברך עוון ביד הקלים ויצטרכו ערי מקלט למרק בעלי אשמות קלות, ורק לאחר מכן יתוקן הכל, במהרה בימינו אכ"י.

הוספת ערי מקלט לעתיד לבוא

בתורה נאמר כי לעתיד לבוא צריך להוסיף עוד שלוש ערים על השש הערים הללו שכבר נתקדשו בעבר הירדן מזרחת, ובתוך ארץ ישראל. הרי שלכאורה יהיו בסופו של דבר תשע ערים. ואולם, בספרי דברים (פיסקא קפה) מצינו כי אין הדבר ברור שיהיו רק תשע ערים יחדיו, באשר מספר זה הוא רק לשיטה אחת. כיון שיש בכך שלוש שיטות.

לשיטה אחת אמנם יהיו תשע ערים: שלוש ערים של משה, שלוש ערים של יהושע, ולעתיד לבוא מפרשים עוד שלש, הרי תשע. לשיטת רבי נהוריי יהיו יחדיו שתיים עשרה ערי מקלט. שכן יוסיפו שלוש על שלוש ועוד, הרי תשע. יע' השלוש הראשונות, הרי ביחד י"ב.

שאלה:
בפרשת השבוע הבעל"ט
מתוודעים אנו למצות ייחודן
של ששת ערי המקלט המיועדות
לקליטת רוצחים בשגגה, ובהקשר
לכך הייתי מבקש לבור מספר
נקודות:
(א) מה היא המטרה העומדת
אחר מצוה מיוחדת במינה זו?
(ב) מדוע יישומה המעשי של
מצוה זו התבצע במספר שלבים?
(ג) מדוע מספרן של אותן ערים
נקבע דוקא לשש?
(ד) מה הקשר בין מעשה הרצח
למותו של הכהן הגדול?
(ה) מדוע נקבעו מקומות המק-
לט דוקא בערי הלויים?

תשובה:

שואל יקר,
הנושא הנכבד אותו הנך מעלה בשאלתך — ללא כל ספק — הסתום שבו מרוכב על הגלוי, וכך שאך למותר לציין שהדברים אכן מצריכים ליכון והבהרה ראויים לשמם. והמעניין הוא: כי אם במישור הגלוי של הענין נראים הדברים כלא יותר מאשר עוד איזה שהיא תקנה מתקנות הציבור הנוערות להגן על חיי החברה בישראל,

(דברים, יט, ז) מופיעים הם הדברים מפורשות. כהדגישו שם שעיקר מטרתן של ערי המקלט אינה בהכרח ההגנה מפני גוראל הדם, כי אם זו הכפרה הבאה בעקבות הגלות. וכלשונו שם: ”...שֵׁשׁ עָרִים תִּבְדִּילָהָ” — ולא ירבה הדרך כל כך. אבל עיקר מצות ערי מקלט בא אפילו בלי מורא מנזל הדם, רק בשביל שהגלות מכפרת על רוצח בשגגה. רק מה שצריך להתייב שֵׁשׁ עָרִים וגו', הוא מזה הטעם של מורא גוראל הדם...”

וכמשתמע מלשון המדרש, הרי עצם רעיון זה של גלות ככפרה אין בו כל חידוש. שכן, המקור הראשוני של תופעת הגלות כמכפרת על עוון הרצח, כבר קדם שנים רבות לציוויו זה של משה המופיע בפרשתנו. שהרי היה זה לא אחר מהראשון ליצורי אנוש שגלה מגן־העדן בעקבות הסיכה הנז', בהיותו מביא את עונש המיתה לעולם.

”...והקרייתם לכם ערים” — זה שאמר הכתוב (שם כה): ”שוב וישר ה' על כן ויהי חמאים בדרך (תהלים פה)... וזכור רחמיו ה' והסדיף. אמר דוד: רבשע! אלולי הסדיף שקדמו לאדם הראשון לא היה לו עמידה, שנא' (בראשית כ): ”כי ביום אכלך ממנו מות תמות”, ולא נעשית לו כן, אלא הוצאת אותו מגן־עדן ויהי תתק"ץ שנה, ואח"כ מת.

מה נעשית לו? — נרשת אותו מגן־עדן, שנאמר (שם ג): ”וירש את האדם”, ולמה נתגרשו? — על שהביא מיתה על הדורות ויהי חייב למות מיד, אלא שרחמת עליו וגרשתו בדרך הרוצח בשגגה שגילה ממקומו לערי מקלט. לכך נאמר: ”זכור רחמיו ה' והסדיף”... (במדבר"ר, כג,יג)

הנה, כמובא בלשון הפסוקים, מספרן של אותן ערי המקלט הנוערות לרוצח בשגגה הועמד על שש; שלש — בארץ ישראל המזרחית, ושלש — בארץ ישראל המערבית. וכלשון תורה"ק בפרשה הנוכחית (במדבר, לה): ”...והערים אשר תתנו, שש ערי מקלט תהיינה לכם. את שלש הערים תתנו מעבר הירדן, ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ערי מקלט תהיינה. לבני ישראל ולגוי ולתושב בתוכם תהיינה שש ערים האלה למקלט לנפש שמה כל מכה נפש בשגגה...”

ובספר דברים (ד, מג) מוסיפה תורתנו הק' ומפרטת את שמותיהן של שלשת הערים שכעבר הירדן:

”... או יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש, לנפש שמה רוצח אשר ירצה את רעהו מבלי דעת והוא לא שונא לו מתמול

פרקים באמונה, במחשבה ובהשקפה

מאת: מ. אלירז

הארכיון היהודי

— לגדי, ואת טלן בבשן — למנשי, הרי ג' במזרח.

ג' במערב: חברון — משל יהודה, ושכם — בהר אפרים וזו נפולין, וקדש — בגליל משבט נפתלי. משה חילק לראובן ולגד ולחצי שבט המנשה, והבדיל מזה ג' ערים, שנאמר: ”או יבדיל משה ג' ערים”, אבל יהושע חילק לכל השבטים ונתן לשבט הלוי מ"ח עיר, ונמלכו הכהנים י"ג והשאר ללויים. ג' ערי מקלט נמלו בגורלם, ושבט הלוי לא נמלו בארץ למהו אשי ה' ונחלתו יאכלון...”

והנה, כמבואר בדברי הגמ' במסכת מכות, גם שאר אותן ארבעים ושתיים ערים שימשו כערי מקלט, אלא שדינן של אלה שונה היה במקצת מדינן של אותן שש ראשונות. וכלשון הגמ' שם:

”... ותי ליכא, והא כתיב: 'ועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר'”. אמר אבוי: הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת, הללו לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות...”

ומבאר שם רש"י: דיחורן של אותן שש ערים נבע מהעובדה שהגנו על הרוצח בשגגה בין אם נמלט אליהן בידיעה שהן קולטות, בין שלא ידע על כך מראש. בעור ארבעים ושתיים הערים האחרות קלטו רק את מי שנס אליהן בידיעה ברורה אודות כח קליטתן.

הבדל נוסף המוזכר בדברי הגמ', הינו זה: שבעור ובארבעים ושתיים עיר היו הרוצחים משלמים שכר דירה ללויים, הרי באותן שש ערים היו הם פטורים מחובה ממונית זו. וכלשון המשנה (מכות, פ"ב, מ"ח) ונחלקו רבי יהודה ורבי מאיר בדבר חובת תשלום שכר הדירה. וכפי שמבוארים הדברים בגמ' שם (דף יג ע"א):

ששום. ונס אל אחת מן הערים הא"ל וחי: את בצר במדבר. בארץ המישור לראובני, ואת ראמות בגלעד לגדי, ואת טלן בבשן למנשי...”

אלא שביחורן של שלשת הערים הללו השוכנות בעבר הירדן המזרחית, התבצעה רק חלקה הראשוני של המצוה. שהרי החלק השני הלא הוא זה האמור להתבצע גם בעבר הירדן המערבי, וכמופיע בפסוקי ספר דברים (יט, א' י):

”...שֵׁשׁ עָרִים תִּבְדִּילָהָ... והיה לנו שמה כל רוצח. ואם ירחיב ה' אֶזְרוֹךְ את גְּבוּלְךָ כאשר נשבע לֹאֲבֹתֶיךָ... ויכפת לך עוד שֵׁשׁ עָרִים על השֵׁשׁ האֵלֶּה...”

ואכן, רק לאחר כיבוש חלקי הארץ המערב בית בידי יהושע, הושלם למעשה קיומה של המצוה. וזאת, כאמור בספר יהושע (פרק כא). כל אותם פסוקים באמצעותם מתוודעים אנו גם לשמותיהן של ג' הערים הנוספות שבארץ ישראל המערבית:

”... ולבני אהרן הכהן נתנו את עיר מקלט הרוצח, את חברון ואת מגרשיה... ולמשפחות בני קהת הלויים הנותרים מבני קהת ויהי ערי גורלם ממטה אפרים. ויתנו להם את עיר מקלט הרוצח את שכם ואת מגרשיה בהר אפרים... וממטה נפתלי את עיר מקלט הרוצח את קדש בגליל ואת מגרשיה...”

וכך נמצאים הדברים מסוכמים בדברי הגמ' במסכת מכות (דף ט' ע"ב):

”... תנו רבנן: שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן, וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען. ומכוונות היו כמין שתי שורות שבכרם, חברון ביהודה — כנגד בצר במדבר, שכם בהר אפרים — כנגד רמות בגלעד, קדש בהר נפתלי — כנגד טלן בבשן. 'וישילשת' (= את גבול ארצך) — שיהו משולשין. שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם, ומחברון לשכם כמשכם לקדש, ומשכם לקדש כמקדש לצפון. בעבר הירדן תלת, בארץ ישראל תלת...”

אולם, כאמור בפרשתנו, הרי פרט לאותן שש ערי מקלט קיבלו הלויים מידי יהושע ארבעים ושתיים ערים נוספות. וכפי שנמצאים הדברים מבוארים בדברי הפסוקים שם (יהושע פרק כא) ומסוכמים בדברי המדרש (במדבר"ר, כה, כג, ד'):

”... כתיב: 'שש ערי מקלט את שלש הערים' — ג' שבארץ ישראל במערב, וג' שבעבר הירדן במזרח. בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה, שנאמר: 'את בצר במדבר בארץ המישור' — לראובני, ואת רמות בגלעד

”... אמר רבא: מחלוקת בארבעים ושתיים, דמר סבר: 'ועליהם תתנו' — כי הנך לקליטה, דמר סבר: 'ועליהם תתנו' — כי הנך. מה הנך לכל צרכיכם, אף הני נמי לכל צרכיכם. אבל בשש, דרביי הכל לא דזו מיליין להן שכר...”

אלא שעדיין צריכים הדברים ביאור: הכיזר יתכן שמנין ערי המקלט בארץ ישראל המערב בית היה וזה למספקן בארץ ישראל המזרחית, והלא בזו המזרחית היו רק שנים וחצי שבטים ואילו במערבית התגוררו תשעה וחצי שבטים?

ואכן, בהבהרת ענין זה איתא בגמ' שם (ט' ע"ב), ומובאים הדברים בדברי רש"י בפרשתנו (במדבר, לה, יד) ומדלהלן:

”... את שלש הערים וגו' — אף ע"פ שבארץ כנען מ' שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי השוה מנין ערי מקלט שלהם, משום דבגלעד נפישו רוצחיהם. דכתיב (יהושע, ו): 'אלעד קריית פועלי און עקובה מדם'...”

ובחסבר תירוצה של הגמ' כתב הריטב"א (מכות, דף ט' ע"ב), וכן איתא בדברי הרמבין שם:

”... 'בגלעד שכיהו רוצחין' — וא"ת: וכיון דמזידין הם, ערי מקלט למהו ז"ל? דרמאין היו, ופעמים שמזידין ומראין עצמן כשוגגין. הלבך מרבינן להו ערי מקלט לפי שיהיו קולטות את כולם, ואח"כ נבחין איזה שוגג ואיזה מזיד. דאי אפשר שלא יהיו לפעמים ביניהם שתוגגין...”

אלא שעל תירוצם זה של רבוחינו הראשר נים מעיר רבינורמההר"ל ("גור אריה", במדבר, לה, טז) את הערה הבאה:

”... ולא יספיק תירוצו זה, שיתר ראוי שלא להוסיף ערי מקלט, שאז לא ידרוג כמזיד ויאמר שוגג היה, שלא יהיה לו מקום לצלות לשם...”

ואכן, במטרה להקהות במעט חריפותה של קושיא קשה זו, מביא המהר"ל את תירוצו של אחיו.

”... ואחי מוהר"ר פני מפרג — נמירה רחמנא ופרקיה — תירין: כי בכל מקום יש שוגגים, ואין ערים מעידים בו שוגגה עליו לערי מקלט, ולבך אין הרבה רוצחים נעלים ואף על גב שדרשו חכמים (מכות, י ע"ג) כאשר יאמר משל הקדמוני 'מרשעים יצא רשע' (ש"א כד, יג), משל לב' בני אדם, אחד הרג שוגג ואחד הרג כמזיד בו, מכל מקום אין נמצאים הורגים כמזיד כל כך שיחזמן להם הורגים כמזיד שיוכלו על ידם, ולבך יש הרבה רוצחים שאינם נעלים.

"אבל בגלעד דנפישו רוצחים, כל שעה יוכל להומין אל השוגג אחד שהרג בכורו, ויהיה הורג אותו ויגלה על ידו. ולכך היה צריך ערי מקלט יותר בגלעד — לשוגגין — ממקום אחר, שכל שהרג שוגג צריך לגלות, אף על גב שאין עדים, על ידי שיומן אותם לפונדק אחר. נמצא שבוה המקום הרבה גללים. ונכון הוא מאד פירוש זה..."

אולם, לתשומת לבך מכובדי השואל: חלוקה שוויונית זו של ערי המקלט לא התבצעה כי אם בשש הערים הנ"ל, ולא בארבעים ושתיים העיר הנוספות. שכן, לגביהן היתה החלוקה וזה לכל השבטים, לאמר: ארבע ערים לכל שבט. וזאת, כמפורט בספר יהושע שם, ובהסברו של רבינו הרמב"ן (במדבר, לה, יד):

"...ועליהם תתנו ארבעים ושנים עיר" — כולם מקלט ציור בדם. והנה היו מהם בארץ כנען ל"ו ערים ובעבר הירדן ו', וכולן קולטות לדעת רד"ל. והנה היו המקלטים לכל ארץ ישראל ביזטר והשויה, כי ארבע ערי מקלט יגיעו לשבט. גם חשב שבט מנשה בארץ כנען, מפני שרובו שם היה..."

ואם אמנם כל האמור כאן כדורנו אנו, לדאבונו, אינו בבחינת הלכה למעשה. אולם הרי את מוסר ההשכל הנובע מכך — ללא כל ספק — שומה עלינו ללמוד וללמד. וכפי שמציין את הדברים רבינו בחיי בפירושו לתורה (דברים, ד, מד):

"...ובמדרש: 'וזאת התורה' — מופה על ערי מקלט. מה ערי מקלט מצילות מן המיתה, אף התורה כן. ולא עוד, אלא שהיא מצלת יותר מערי מקלט. שערי מקלט אינן קולטות אלא שוגגין, והתורה בין שוגגין בין מזידין.

מקלט תהיינה לכם...

אמרו ישראל למשה: אם בסלע ערי מקלט, להיכן אנו בורחין? אמר להן: לתורה, שנאמר: 'וזאת התורה'. היא היא דתיתם (משלי ג): 'עץ חיים הוא למחזיקים בה'..."

ב: מצוה הבאה לידי – אקיימנה..."

וכאן — שואל יקר — מגיעים אנו לפתרון שאלתך השניה, זו המבקשת לדעת מדוע לא התקיימה מצוה זו כאחת כי אם בשני שלבים. האחד — בימי משה, והשני — בתקופת יהושע? והשאלה הנ"ל מקבלת הרי יתר תוקף נוכח המובא בלשון המשנה במסכת מכות (דף ט' ע"ב):

"...לחוב גלילין לערי מקלטן לשלש שבעבר הירדן, ולשלש שבארץ כנען. שנאמר: 'את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען' וגו'. עד שלא נבחרו שלש שבארץ ישראל לא היו שלש שבעבר הירדן קולטות. שנאמר: 'שש ערי מקלט תהיינה' עד שידרו ששתן קולטות כאחת..."

וכך שכאן הרי מתעוררת מאליה השאלה המתבקשת: שכן, אם בין כה וכה עד לכיבושה של ארץ ישראל כולה לא היו הערים שבעבר הירדן קולטות, אם כן לשם מה נאמרה מצוה זו למרע"ה בעבר הירדן?

ואכן, פתרון לשאלה זו מוצאים אנו כבר בדבריו הגמ' שבמסכת מכות (דף י' ע"א):

"... 'ואהב כסף לא ישעב כסף' — זה משה רבינו שדחה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש שבארץ כנען, ואמר: מצוה שבאה לידי אקיימתה..."

אלא שלכאורה הדברים הללו אין בהם כי אם להסביר מדוע הוזרו משה בקיומה של המצוה, אולם הרי נותרה בעינה השאלה: מה ראה צורך בורא עולם לצוותו בקיומה של מצוה אשר תקפותה המעשית התבצעה רק בימי יהושע?

ואכן, פתרונה של שאלה זו נמצא בדברי חז"ל במדרש (דברים, ב, כח), ולאורם של אלה השכלנו ללמוד אודות קשר מהותי ביותר בין אישיותו של מרע"ה לעצם מצוה יחודית זו של "ערי מקלט".

"... מה ראה משה ליתן נפשו על ערי מקלט? א"ר לוי: מי שאכל את תבשילו, הוא יודע טעמו. כיצדו — כשהרג משה את המצרי יצא ביום השני ומצא לדתו ולאבירים מריבין זה עם זה, שנאמר (שמות ב): 'יצא

ביום השני' וגו'. רבי איבו אמר: זה דתן. התחיל מכזה אותו, אמר לו: 'להרגני אתה אומר'. כיון ששמע פרעה כך, אמר: כמה דברים שמעתי ושתקתי, כיון שהגיע על שפיכת דמים תיפסו אותי. והיאך ברח מלפני פרעה, דכתיב (שם): 'ויברח משה מפני פרעה'..."

והנה, את פשר הסוד הנפלא המסתתר אחר הבלו של אותו תבשיל מהביל, מגלה לנו הוזה"ק (ח"ב, דף קיד ע"ב). ולאורו של זה נמצאנו למדים, כי בקיומה של מצוה יחודית זו של הפרשת ערי המקלט ע"י מרע"ה עצמו תיקן הוא בכך תביעה שהיתה עליו אישית. וזאת למרות שבאופן מעשי פעיל, אותן ערים עדיין לא החלו למלא את יעודן.

"... והאי איהו פקודא להפריש ערי מקלט למאן דקטל, בנין ההוא מצרי דקטלת במצרים. דתמן הוה נחש הקדמוני וכל משרייתיה, דהו סחרין ליה. וקטלת ליה בלא זמניה, ולא דהלת מרודפין דליה. דכממה אתרין רדפו אבתרך כמה נשין בנערותך, דאינן נעמי"ה אגד"ת לילי"ת אוכמא, וקודשא בריך הוא יודב לך ערי מקלט לאשתוכא מנהון, ואינן שערי תשובה..."

(ובפירוש "הסולם" שם: "וזהי המצוה להפריש ערי מקלט למי שהרג. משום שאותו מצרי שהרגת במצרים, שבו היה נחש הקדמוני וכל המחנות שלו שהיו סובבים אותו, והרגת אותו לפני זמנו. ולא יראת מרודפים שלו, שבכמה מקומות רדפו אחריו כמה נשים בנעוריו. שהן הקליפות: נעמה, אגרת, לילית, אוכמא. והקב"ה נתן לך ערי מקלט להנצל מהן, והם שערי תשובה..."

ועד כמה משמעותיים הם הדברים המובאים

ג: — "שש ערי מקלט תהיינה לכם..."

ועתה, ברשותך שואל נכבד, הבה נפנה לפתרון שאלתך השלישית, זו המבקשת לדעת: מדוע מספרן של אותן ערי מקלט נקבע דוקא לשש?

והנה רבינו בחיי — כנאמן לדרכו הקבלית של רבו המובהק הרמב"ן — רואה את המספר שש כרומז לאותן שש קצוות שבעולם הזה, וכפי שמסביר הוא זאת במספר מקומות בפירושו לתורה.

כי הנה, כך כותב הוא בפירושו לספר במדבר (טו, לג): "... יודע כי העולם ששה קצוות, ונבראו בכח השש הנעלם בששה חותמות, כל קצה וקצה בחותם אחד, ונבראו בששה ימים..." ובספר דברים (ו, ד) הוסיף: "פסוק 'שמע' זה, כנגד ששה קצוות של מעלה וזה כנגד ששה קצוות של מטה..."

וכך שכנגד אותן קצוות נקבעו גם ששת ערי המקלט, כמבואר בפירושו לספר דברים (יט, ב): "... וצריך שתשכיל בכאן בענין שש ערי מקלט לרוצח בשוגג, כי הם כנגד ששה קצוות. כי השלש שהבדיל משה אין להם שלמות ולא תכלית במצוה, אלא בשלש אלה שיצוה עתה לעשות בארץ כנען. והשלש אלה שיצוה: שיהיו הערים שש כנגד שש קצוות, לרמוז על חסדי השם בעולם הזה. שיקלמוהו הערים וכן נפשו לעוה"ב, שיהיה לה חלק בששה קצוות העליור נים. ואע"פ שאין תשלום המצוה אלא בשש, הבדיל משה השלש כנגד שלש אותיות של שם שהן חזרו"ק לשש..."

ומעתה, לאור דבריו אלו של רבינו בחיי

מקלט תהיינה לכם..."

נשכיל להבין אפוא הא דאיתא בספרים הק', כי ששת ערי המקלט מכוונות כנגד שש התיבות שבפסוק "שמע ישראל", כנגד שש התיבות שבפסוק "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". ואילו ארבעים ושתיים הערים הנוספות, כנגד ארבעים ושתיים התיבות שבפרשת "ואהבת".

"... 'שש ערי מקלט תהיינה' — הם שית תיבין של 'שמע ישראל' — ועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר' — הם מ"ב תיבות שבפ' (דברים ו, ד) 'ואהבת' וגו'. ועי' הקריאת שמע תהיה נפילה לסמא. וזה הרמז: 'מגשרי הערים', פ' שמגשר הסמא..." (תפארת שלמה, פ' מסעי)

מרחיב ומאיר בחינה זו של הדברים הרה"ק מאפטא זי"ע בספרו "אוחב ישראל" (פ' בשלח):

"... סוד פרשת ערי המקלט ששה, רומזים אל החומא בשגנה שנים אל הששה תיבין שמע ישראל וגו'. היינו: שיקבל עליו עול מלכות שמים באהבה, ויפקיר כל טפו ונפשו במסירות נפש להשי"י. ואז הוא בא לכלל כבוד ה' אבות... וזהו פירושו: 'ואהבת' שיש בה מ"ב תיבות כידוע, ועי"ז הוא יציל מכל רע וניתקן נפשו. וזהו"כ (במדבר לב, ו) ועליהם תתנו ארבעים ושתיים עיר..."

ובסודם העמוק של הדברים כותב השל"ה הק' (פ' מסעי):

"... וסוד הענין: כי מ"ב הם נגד שם של מ"ב היוצא מהגבורה, והעולם עלה במחשבה לברוא במדת הדין. על כן מ'בראשית ברא' יוצא שם של מ"ב, כמו שכתבו המקובלים. וכן רמזו התוספות בשם רבינו תם בסוד מעשה בראשית שהוא שם של מ"ב. על כן מצד הדין צריך ביותר דעת וכוונה ומחשבה לקבל הגלות ולהמשיך עליו דין שמים לבפר. ושש ערי מקלט הם נגד ששה קצוות הכלולים מדין ורחמים, כי מתחלה עלה במחשבה לברוא במדת הדין ואחר כך שיתף הקב"ה דין ברחמים, קולטות אף שלא לדעת..."

ובהקשר לפתרונה של שאלתך הנוספת, זו שביקשה להבין את הקשר שבין מעשה הרצח למותו האפשרי של הכהן הגדול, הנה, רש"י במקום (במדבר, לה) משכילנו דעת באמצעות שני תירוציו דלהלן:

"... עד מות הכהן הגדול' — שהוא בא להשרות שכנה בשרא"ל ולהאריך ימיהם והרצוה בא לשלך את השכנה מישראל ומקצר את ימי החיים, אינו כדאי שיחא לפני כהן גדול. ד"א: לפי שהיה לו לבקן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו..."

וכאן, כדי לחדור לעומק תירוצו הראשון של רש"י, דומה כי כדאי יהיה להעזר בדברי רבינו המהר"ל וכפי שהם מופיעים בספרו "גור אריה" (במדבר, לה):

"... טעם מה שאמרה התורה ליישב בה עד מות הכהן הגדול, כי הרוצח הוא היפך הכהן הגדול. והוא ידוע, שכשם שלמעלה סמאל היפך מיכאל שר הגדול, זה מימין וזה משמאל, וכשירות של מעלה — שירות של מטה, ושירות של מעלה — שירות של מטה, (יחזקאל ט, ב), והוא מיכאל כהן גדול של מעלה, ולפיכך הרוצח, המקבל מן שמאל, הוא היפך לבקן גדול, שהוא משרת למטה. ולפיכך נדחה הרוצח מפני הכהן הגדול, ובמיתת הכהן הגדול אז יחזור למקומו. והוא ידוע ענין זה, כי אין לרוצח לשוב למקומו אלא כשהכהן גדול מסתלק, או ישוב, כי כאשר הכהן הגדול מסתלק — החטא שלו מסתלק..."

ואילו את ההסבר הנאות בתירוצו השני של רש"י, מעניק לנו בצורה מורחבת יותר רבינו בחיי בהקדמתו לפרשת קורח:

"... כך דרשו רז"ל ברוצח שוגג שטלה לערי מקלט (במדבר לה): ליישב שם עד מות הכהן הגדול' — מפני מה תלה הענין במיתתו של כהן גדול? לפי שהיה לו לבקש רחמים על בני דורו ולא בקש. כלומר: היה חייב שיתפלל בעדם שיהיו זכאין, עד שלא יארע בימיו עון הרצויה ההיא. וכל מי שנמנע מלהתפלל נקרא חוטא, שכן מצינו בשמואל הנביא ע"ה שאמר (שמואל א יב): 'חלילה לי מהטוא לה' הגדול להתפלל בעדכם', קרא מניעת התפלה חטא..."

מבט נוסף המבהיר קשר זה שבין עונש הגלות למות הכהן הגדול מוצאים אנו בספר

מקלט תהיינה לכם..."

"חזקוני" (במדבר, לה), וז"ל שם:

"... ליישב בה עד מות הכהן הגדול' — שלא יהיו העולם מונעין על הכהן הגדול כשיראו הרוצח יוצא חוץ לעיר מקלטו, ואומרים: ראיתם זה שהרג את הנפש הנם יוצא ונכנס עם בני אדם ואין הכהן עושה בו נקמה. והדבר מוטל עליו לעשות, כדכתיב: 'והאיש אשר יעשה בוזון לבלתי שמוע אל הכהן וגו', אבל הכהן שקם אחריו אין לרנן עליו כמה שלא נעשה בימיו..."

ואילו הרה"ק ר' קלמן קלונימוס מקראקא זי"ע בספרו "מאור ושמש" (פ' מסעי) מוסיף טעם נוסף לאותו קשר מהותי.

"... ומה שתלה הכתוב ישיבת הרוצח בערי מקלט עד מות הכהן הגדול, כי אז מתשרר כל אחד ואחד לתשובה שלימה ומשפשח דומם במעשיו..."

וכאן, לקראת סוף מאמרנו זה, מגיעים אנו גם לפתרונה של שאלתך האחרונה, זו המבקשת לדעת מדוע דוקא ערי הלויים נבחרו כמקום אחד ואחד לתשובה שלימה ומשפשח דומם במעשיו..."

וכאן, לקראת סוף מאמרנו זה, מגיעים אנו גם לפתרונה של שאלתך האחרונה, זו המבקשת לדעת מדוע דוקא ערי הלויים נבחרו כמקום אחד ואחד לתשובה שלימה ומשפשח דומם במעשיו..."

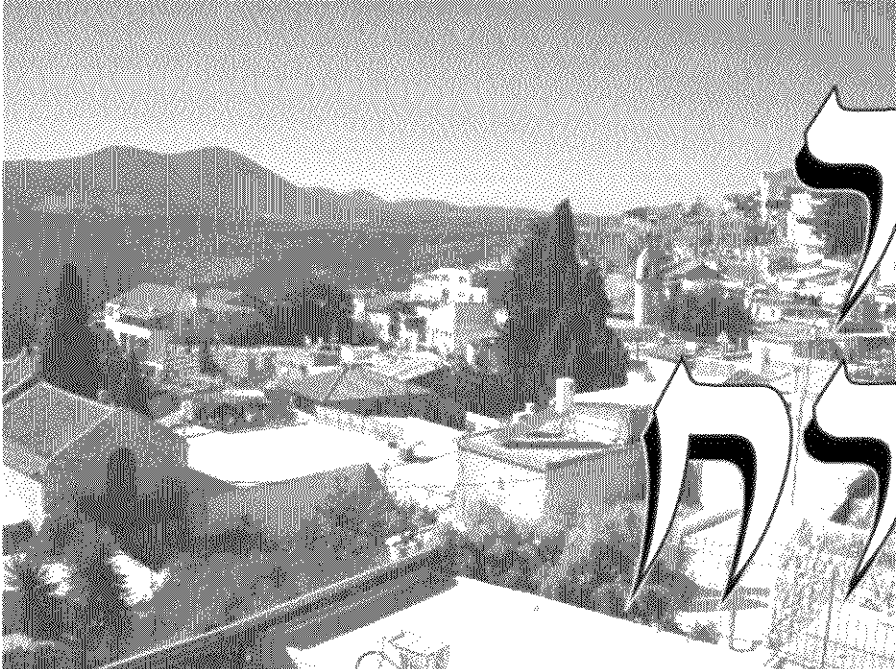
"... והנה כ"ק אבי אדמו"ר צוקלע"ה אמר במטעם רוצח בשגגה שנטלה לערי הלויים, משום דמי שחטא בחיים נלקחה ממנו חיותו ואין לו חיים. וע"כ אף שאין עליו עונש, שדרי בשוגג נעשה מה שעשה, מ"מ איבד חיותו. וזאת הנצה שישאב חיים חדשים עכ"פ באמצעות הלויים, כי הלויים דבקים במקור החיים, ולשון 'לידה' הוא חיבור ודבקות, ע"כ עבודתם היא בשרי שהוא דבקות וחיות. וע"כ נאמר (דברים ד): 'וגם אל אחת מן הערים האל וחי, ודפח"ת..."

ואילו הנצי"ב מוואלווין צע"ל בפירושו לתורה — "העמק דבר" (במדבר, לה, יד), נוקט טעם הרבה יותר פרקטי, וכלשונו שם: "... ונמסרו לשבט לוי, באשר דמה היו פנים מעטק פרנסה לשמור אותו ענין שבעיר. ומזהיר הכתוב שערי מקלט אלו לא יהיה בהם שום עסק שיהיו יכולים להקרא ע"ז העסק, כי אם בשם ערי מקלט..."

כל זאת ללמדנו — שואל יקר — כמה חכמה ומוסר־השכל טמונים בכל מצוה ממצוות תורתנו הק', זו התורה אודותיה כבר נאמר: 'עץ חיים היא למחזיקים בה' וכו'.

תוספת לגליון **המודיע** כ"ז בתמוז תשס"ז — ז'

כפתור ופרח

יוסף ויכלר

בהקדמה לספר כותב המחבר "באנו אל הארץ בצדקתנו, וזרה ואורה מדרתה וקדושיה תה בראשיתה שזריה נכרין אלא שמחוסרת דיוורין. כאשר באנו הצרכנו לחדש שם המלך כה, להעבירו ממצות התלויות בארץ דעתיד טפי החלודה על פי ההלכה". ואמנם הספר כפתור ופרח שימש כספר יסוד לכל ענייני המצוות התלויות בארץ, כפי שנראה להלן.

"הרב בעל כפתור ופרח"

על תולדות המחבר ידוע אך ורק ממה שנמצא בתוך חיבורו. מעניין הדבר שאף שמו אינו ברור, בתחילת ספרו הוא כותב: **אמר העבד העברי איש תורי ברבי משה הפרחי**. אולם, יש הסוברים שהשם איש תורי (שכרבות הימים נכתב כאישתורי) הוא רק כינוי על שם שתר את הארץ, או על שם "איש תורה" (ואמנם בספר "שפתי ישנים" לרבי משורר בס, נכתב ששמו היה רבי יצחק). אכן, בספרי האחרונים כשמביאים מדבריו הוא לא מוזכר בשמו אלא בכינוי "הרב בעל כפתור ופרח".

מהספר אנו למדים שהוא חי במאה הראשון נה לאלף השישי, וכנראה שנולד בין השנים ה"ה–מ'. הוא נולד בפלורנצה שבספרד, למלה פלורנס פיורזה פרח, ולכן נקרא הפרחי, וכן גם שם הספר כפתור ופרח.

רבותיו

בעל כפתור ופרח למד בתחילה אצל אביו רבי משה, שהוא מביא מדבריו כמה פעמים בספרו "ופירש אבא מורי ז"ל" "כך קבלתי מאבא מורי זלה"ה" ועוד. אחר כך הוא למד בצרפת אצל זקנו (אבי אביו) רבי נתן מטרונקטילא (טרונקטילייש) בעל שערי התפילה, שמוזכר הרבה במאירי ובספר בעל התרומות (הספר שערי התפיסה לא ידוע כיום), בספר כפתור ופרח הוא מביא מדבריו זקנו. אביו של רבי נתן מטרונקטילא, הוא רבי מאיר מטרונקטילא, הוא כתב חיבור "ספר העזר" (גם הספר הזה לא ידוע כיום), ובכפתור ופרח הוא מביא כמה פעמים מדבריו, וכותב, "זקני הרב בעל העזר" (ראה מש"כ שם הגדולים להחיד"א ערך העזר). אח"כ הוא למד במונטפילשליר אצל רבי יעקב בן מכיר (אבן תיבון), ממשפחת אבן תיבון שתרגמו את הספרים: חובת הלבבות, מורה נבוכים וספר המצוות להרמב"ם. רבי יעקב היה קרוב משפחתו והוא מביא ממנו בספר וקורא לו "קרובי מורי".

כמו כן למד אצל רבי אליעזר דשינן, והוא כותב עליו "טהור קדוש" ו"זכר קדוש לברכה". רבי אליעזר נהרג על קידוש השם ביום ב' דראש השנה שנת פ"ב. כנראה שהוא היה רבו המובהק, ויתכן שהוא היה כעין תלמיד חבר שלו, הוא מביא ממנו כמה פעמים וגם מזכיר שרבי אליעזר כתב אליו תשובה (פרק ו'). ובפרק י' הוא כותב עליו: **"הבאתי את זה מדברי רוח הקדוש מורי, כי נעמה נפשי לקדושתו ולנשרפים בגזרתו, על דבר אמת היתה שריפת גוף ונשמה קיימת, יום שני אל הכמא אחוז פני כמא דיו בחטאיו מאד מדרגו לזר קדושים כלם מספר כלם צדיקים מי יתן**

הספר "כפתור ופרח" הוא הספר הראשון שעוסק כולו במצוות הקשורות לארץ ישראל. במשך כל הדורות יהודים השתוקקו לעלות לארץ ישראל, לדור בה בקדושה ולקיים את המצוות התלויות בארץ. אמנם, מחבר הספר כפתור ופרח כשבא לארץ ישראל, התמסר לליבון הלכות התלויות בארץ, ולשם כך אף חקר במשך שבע שנים את גבולות הארץ. על הספר ומחברו במאמר הקצר שלפנינו

שקבלוהו בכבוד כערכו, הוא לא נענה להפציר תם ליישב עמם והמשיך לא"י, וכלשוננו: עד כי הביאני חדריו המלך שהשלים שלו. משבי, לארץ צבי, ארצו הקדושה ליישב בצלו שם שם לי להם חק.

קדושת ארץ ישראל

ידועים דברי הכפתור ופרח (פרק י') שקדושת הארץ ומעלתה היא משעת נתינתה אל האבות הקדושים ולא משעת הכיבוש לחוד, ורק במצוות התלויות בארץ התחייבו משעת כבוש הארץ. וכן, שקדושה ראשונה, לענין מעלות הארץ לא בטלה, וכל הענין של קדושה שניה היא רק לגבי תרומות ומעשרות. המחבר כותב שקדושת ארץ ישראל היא מעלה בפני עצמה ואיננה בגלל קיום המצוות התלויות בארץ. והוא כותב שקדושת ארץ ישראל היא כקדושת השבת שהיא קבועה ועומדת ולא כקדושת המועדים שישאל מקדשים אותם, ולכן היא לא תלויה בקיום החל מפסוקי ברית בין הבתרים, וקבורת האבות במערת המכפלה, והרבה מאמרי חז"ל, וכן מספר התרומה.

המחבר מאריך בענין, ומסיים את הפרק: **כוונת כלל זה הפרק.... אין היום הבדל ולא הפרש ולא חלוק כלל בין מה שכבשו עולי מצרים ובין מה שכבשו עולי בבל. שאין שום דבר בזה שלא יהיה בזה בענין הקדושה והמעלה, לבד חיוב התרומות והמעשרות ודומיהם, שאלו דאורייתא ואלו דרבנן.**

עליה לרגל אחר החורבן

בקדמונים מובא שגם אחר החורבן המשיכו בני ישראל לעלות לירושלים ברגלים (ראה גם מש"כ באריכות בזה בשו"ת התשב"ץ ח"ד סו"ס ר"א). ובמדרש רבה על הפסוק (שה"ש ד') **הנך יפה רעייתי הנך יפה עיניך יונים**, מה יונה זו אע"פ שאת נוטל גזוליה מתחתיה אין מנחת שובכה לעולם, כך ישראל אע"פ שחרב בית המקדש לא בטלו שלש רגלים בשנה.

בעל כפתור ופרח שהתגורר בארץ ישראל, מעיד בדבריו שכך נהגו, וכותב: **ומה שאנו נוהגין עם אחינו אנשי גאולתינו יושבי הארץ כאנשי סין, וחמת דמשק, צובה, מצרים וא"כסנדריה לעלות לירושלים בחגים ובמועדים אינו אלא מפני עגמת נפש, רוצה לומר להרבות עגמת נפש.**

"לא מנעתי עצמי שעה אחת מרגל את הארץ"

כשבא לא"י עלה מיד לירושלים כשאיפתו **"להתקדש בקדושת ארץ ישראל ולבוא אל עיר האלוקים ירושלימה"**. הוא החל לברר את גבולות הר הבית ומקום המקדש. ואח"כ כדי ללמוד ולהכיר את גבולות הארץ, בכדי לדעת היכן יש לקיים את המצוות התלויות בארץ, הוא חקר את הארץ ועבר בה לארכה ולרחבה. בתחילת התיאור של גבולות הארץ (פרק י"א) הוא מביא את הפסוקים בפרשת מסעי (פרק ל"ד): **ואת הארץ אשר תפול לכם בנחלה ארץ כנען לגבולותיה וגו'.** (ושם ברש"י: לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוץ לארץ הוצרך לכתוב מצרני גבולי ורותתיה סביב, לומר לך מן הגבולין הללו ולפנים המצות נוהגות). וכותב, **זוה המקום בתורה הוא עיקר תחומי הארץ (ומקומות אחרים בתורה לגבי ההבטחה וכד' אינם באים לקבוע הגבולות) וזאת הפרשה מיוחדת לזה כפרשת ציצית לציצית ופרשת הפסח לפסח וכיוצא בהם.**

המחבר עבר את הארץ לארכה ולרחבה במשך שבע שנים, ואת מה שמצא כתב בספרו. וכלשוננו: **על כן באתי אני הדל השפל, לספר לאחי ועמי, מה שמצאתי בזה המבוקש.** ואין זה מיתרון חשגתי על חשגת מי שאינו מדבר בזה. אלא מיתרון הקירתי על הקירתי, ותנועתי על תנועתו. הן היותי כשני שנים בגליל דורש וחוקר, ועוד חמש שנים בשאר ארצות השביטים, **לא מנעתי עצמי שעה אחת מרגל את הארץ.**

המחבר התגורר כמה שנים בבית שאן, שם כתב את הספר, בהקדמה הוא כותב: **בפלגת אדמת ישראל בחסד עליון עברתי, עירותיה מדינותיה וברכיה רובם דרבתי, הרי בשמים כפרים עם נרדים ביניהם מצאתי, בבית שאן למנשה אשר בו לחבר את זה ישיבתי בחרתי.** בספר (פרק ז') הוא מאריך מאד להוכיח שבית שאן היא חלק מארץ ישראל לכל דבר. הוא תוקף בתקיפות רבה את אלו האנשים שיושבים בא"י, ואומרים, שבית שאן היא כחוצה לארץ לכל דבר, ומוסיף, שאילו הם אמרו שהחילוק בינה לבין ארץ ישראל היא רק בתו"מ הוא היה מחריש, אבל הם סוברים שהיא חו"ל באופן מוחלט. ומסיים: **ומה שרדפתי אחרי זאת החקירה לא מפני שזיכנו דאיל יתברך לשבת בה בלבד, אלא שלא למנע גבול נחלתינו ממיעוט ידיעה ומרצון שלא להקל במצוותיה.**

הספר כפתור ופרח

הספר הוא חיבור גדול, הכולל שישים פרקים, שכל פרק מתייחד לנושא אחד, עם הקדמה ועם מפתח הפרקים שכתב המחבר. הספר כולל את כל המצוות התלויות בארץ והמסתעף מזה.

בספר מוזכרים הרבה מאד מספרי הראשון נים, חלקם לא ידועים כיום. המחבר מביא הרבה ציטוטים מעשרות ספרים. והספר מהוה איפוא, מקור מוסמך לספרי הראשונים. בתקר פת המחבר עדיין לא הודפסו ספרים בדפוס, ולמרות נודדיו הוא מצטט הרבה מאד ספרים. החיד"א (חיים שאל חלק ב' סימן ל"ב) כותב שבכפתור ופרח (פרק מ"ד) הוא מזכיר את דברי

הרשב"א וכותב עליו הרב תורת הבית, ולא מזכיר את חידושו על הש"ס, משמע מזה שבזמנו שהיה כמעט בזמן הרשב"א, לא היה מפורסם ספר חידושי הרשב"א אלא הוא נודע יותר כמחבר ספר תורת הבית.

דרכו של המחבר היא, שבתחילת כל ענין לאחר שהביא את דברי חז"ל, הוא מביא את דברי הרמב"ם, ואחר כך מרחיב בענין ומביא דברי ראשונים נוספים. בפרק מ"ז, אחר שמביא את דברי הרמב"ם הוא כותב: **ואל הרב ז"ל יש ל"י להאמין אף על שמואל שהוא ימין**.

החיד"א בספרו שם הגדולים (ערך, כפתור ופרח) מביא שהרדב"ז כותב (שו"ת ח"ד סימן ל') שבעל כפתור ופרח היה תלמיד הרמב"ם, אולם כבר כתבו בספר קורא הרויות ובספר סדר הדורות שזה לא יתכן כי בספר מזכור הרשב"א (שחי כמאה שנים אחרי הרמב"ם) וגם מזכיר את הגירוש שהיה בשנת ס"ו (וראה גם בשו"ת חות יאיר סימן א'). אמנם החיד"א מליץ על הרדב"ז וכותב, שנראה דכוונת הרדב"ז אינו שהוא תלמידו ממש רק שהוא הולך בעקבות הרמב"ם, וכנ"ל.

הדפסת הספר

בספר מזכיר המחבר את שנת פ"ב למאה הראשונה לאלף השישי, כשנה שבה נכתב הספר. חלפו יותר ממאתים שנה, עד שהובא הספר לדפוס. והוא נדפס לראשונה בויניציאה ע"י המדפיס ר' מאיר בן חביב פרענק, בשנת ש"ח (בערך).

הספר נדפס על פי כתב יד שהיה בגניזת רבי יצחק הכהן שולל. ברבי יצחק שולל, החקיקם, כפי שנכתב בשער הספר "תורה וגדולה במקום אחד", הוא היה נגיד ומצוה על קהילות ישראל במצרים ובארץ ישראל. לצד עושרו היה גם גדול בתורה והקים עולה של תורה. הבית יוסף באר"ח סימן ס"א בדבר שליח צבור האם חוזר על המלים בקריאת שמע אני ה' אלוקים, כותב:

אמנם, אף לאחר הדפסת הספר, הוא לא היה מצוי, כפי שנראה מדבריהם של גדולי האחר-נים.

היעב"ץ (שאלית יעב"ץ חלק א' סימן ל') כותב: ועכשיו זיכני השי"ת לראות שכיוונתי לדעת גדולים קדמונים, בשבוע ה'זו במכירת הספרים שעשה... קנו לי ספר אחד ישן נקרא כפתור ופרח אשר לא ראיתי עד הנה. וראה פניו לא פיללתי ... שכל עסקו בדיני ארץ ישראל והלכותיה. וכהיותי משוטט בו לרוב חשקי כי חרת הוא לי וקדמון. גם בשו"ת חות יאיר בתשובה הראשונה כותב: הנה מקורב נודמן אלי ספר קדמון שמו כפתור ופרח הביאו רמ"א בש"ע י"ד בס"י של"א סע"י י"ט ... חברו גדול ומופלג אחד מבני א"י. גם החיד"א כותב (חיים) שאל חלק ב' סימן ל"ב): **אנה ה' ל"די ספר כפתור ופרח קדמון**.

כנראה, שבגלל שהספר לא היה מצוי היו שולליו בדבריו, וכבר כותב ר' מנחם עזריה (הרמ"ע) מפאנו (שו"ת סימן כ"ה): הא ממילא רווחא שמעתא כדברי בעל הספר שזכרתי, וזהוהו בו שאדם גדול הוא, ומסיים: **כל דבריו ... הם באמת כפתור ופרח**.

שיבת הרמב"ם במצרים

בפרק ה' בענין האיסור לדור במצרים כותב המחבר: ושמעתי במצרים מפי ה"ר שמואל ז"ל אחד מבני בניו של הרמב"ם ז"ל, שכשהיה חותם שמו באגרת שלווחה היה מסיים: הכותב העובר בכל יום שלשה לאווים. והוא מוסיף, שאמר לו דרך חצי נחמה, שמה זקנו ז"ל היה מוכרח לעמוד שם שהיו היה רופא למלך מצרים, ועוד הוא מאריך בענין.

אמנם היו שפקפקו בדבר שהרמב"ם כתב כך על עצמו. במהדורה של הספר שהוציא רצ"ה עדלמאן הוא מביא מדברי היעב"ץ שכתב על גליון הספר שלו (כנזכר לעיל שהיה בידו את הספר), שלא יתכן שכך כתב הרמב"ם.

במשעולי צפת, עיר בה הילכו גדולי עולם, קדושי עליון...

אחד המיוחד מגדולי הקדמונים

השרי חמר (ח"ג מערכת י' כלל מ"ו) מביא גם הוא מי שפקפק בדבר וסבר שזה בדווא, וכותב: ואין להאמין להאומרים שזה בדווא, ומוסיף: ובמח"כ נראה דוא' **האפסוּס פמה'ד** דברי הרב כפתור ופרח, ולכן הטיח דברים והחליט דבדווא הוא, לפי שלא ראם שכן כתב אחד המיוחד מגדולי הקדמונים, רק שמע כן בעל פה... עכ"פ אחר שראינו שהרב כפתור ופרח קבל שמועה זו חלילה לומר עליה שהיא בדויה.

(ולעצם הענין האשן גר הרמב"ם במצרים בעוד שבספרו (הלכות מלכים פ"ה ה"ז) אוסר לשכון במצרים, האריכו רבותינו הראשונים והאחרונים, הגהות מיימוניות והרדב"ז שם, ריטב"א וימא דף ל"ח ועוד, וראה גם באריכות בשו"ת חיים שאל להחיד"א חלק א' סימן צ"א).

חוקר גבולות ארץ ישראל

כאמור המחבר חקר את גבולות הארץ במשך שבע שנים. ואמנם דבריו אודות הגבולות שנכתבו לאחר חקירה מדוקדקת, משמשים כיסודות מוצקים. כך לדוגמא, התוספות יום טוב דוחה את פירוש הר"ש ור"ע מברטנורא, מפני דבריו של הכפתור ופרח.

על דברי המשנה במסכת שביעית (פרק ו' משנה א') מכזיב ועד הנהר ועד אמנה. התוספות (המשך בעמוד כ"ח)

א. בן אי"ש

אמרות טהורות

על פרשת מטות־מסעי שלא נדפסו בספרים כפי סדר הפרשיות

שמעתי מפום ממלמל רברבן הגה"ק **האדמו"ר (מהר"ש) מבאבוב זצ"ל** (בהיותו מבקר בת"ת פרס שבמחוזנו), שמה שאנו מברכים בא"י **המלמד תורה לעמו ישראל**, הכוונה שהמלמדים תשב"ר, קול ה' מדבר מתוך גרונם לתלמידיהם, ובוה ה' **מלמד תורה לעמו ישראל, ודמח"ת**.

ובדרך זה פירש **החת"ס זצ"ל**, הפסוק (במדבר לו ב), **וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר, זה הדבר אשר צוה ה',** שדברי תורה היוצא **מראשי המטות** בעת אמירתם את הדברים ברבים לציבור השומר עים לבני ישראל, השכינה מדברת מתוך גרונם, בבחינת זה הדבר.

הגה"צ רבי אלחנן היילפרין שליט"א

אבד"ק גולדרס-גרין

"יפה שיחתן" (ברוקלין תשס"ה) ח"ב, ע' נ"ב

ההרפסות *המחזיק

איש כי ידור נדר לה' וגו' ככל היוצא מפיו יעשה (במדבר לו, ג). הנה לכאורה יליד כי כ"ף של **ככל** היא מיותר, והול"ל **כל** היוצא מפיו יעשה. וי"ל דהנה יש בי מיני נדרים שחייב לקיים. אחד הנדר מעצמו והוציא בשפתיו הנדר. והשני כשהנדרו חבירו והוא עונה אמן, הוי כאילו הוציא בשפתיו הנדר כדאיתא בשבועות (כט:) וביד"י סי' ר"ט. וז"ש איש כי ידור נדר לה', או **ככל** היוצא מפיו, היינו **שעונה אמן**, שנחשב לו **כאילו** הוציא מפיו כל הנדר, יעשה גם כן.

כ"ק אדמו"ר ה"אמרי ברוך"

מסקאליע זצוק"ל

"ניצוצי אורות", מטו"מ תשס"ד, עמ' א

*

כתיב (במדבר ל"א) **כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וטהר**, ופירושו **ע"ד רמז** כי כל דבר אשר יבוא באש היצהיר תקנתו באשא דאורייתא. ויש להוסיף בזה דברים שלשון **אש התורה** איננה לימוד התורה בפשיטות ובקבירות רוח אלא **בהתלהבות**, ובכלל זה כל מצוותי של תורה הנעשות בהתלהבות ורשפי אש.

"שם משמואל" (סוכטשוב)

וקרא תרע"ג, ע' כ"ב

*

סיפר הרה"ח ר' יואל אשכנזי זצ"ל מנאמני רבינו בטבריה, כי בראשית בואו של רבינו [הרה"ק רבי שמחה בונם מאוטר וואצק זצוק"ל] לירושלים (בשנת תרס"ו) נסע אליו מטבריה אחד מחסידיו מלפנים בפולין, אברך ת"ח חסיד וירא שמים ושמו ר' משה שמעלקא יפה מאפטא, אשר עלה לארץ ולמד בישיבת "אור תורה" בטבריה. משהגיע לירושלים אל רבינו אמר לו רבינו: "כאן בארץ איני עוד רבי ואין ברצוני לערוך שולחנות, אך אתה תבוא אלי לאכול על שולחני בשבת קודש".

סיפר ר' משה שמעלקא הג"ל ששמע ממנו בשבת ההיא שתי דברות קודש שהרבי אמר בשם זקינו האדמו"ר הוקן מווארקי זי"ע. אחת: "ואנחנו לא נדע לעבוד את ד' עד בואנו שמה" – "אז מען מוז האלטין דער ביי". דהיינו, כדי לידע את דרכי ומדרגות עבודת ה' צריך לאחוז במדרגות אלו.

והדיבור השני אמר: **"אנשי הצבא בזזו איש לוי"** (במדבר ל"א, ג) לכאורה **למה הפסוק מבזה אותם** ומספר שלא תרמו את הכל למשכן אלא לקחו גם חלק לעצמם. **אלא – תירץ הרבי הזקן מווארקי –** אדרבת, **הפסוק מדבר בשבחם**, שלא חיקו את מעשי האחרים כקוף בעלמא, אלא כיון שהם לא אחוז בזה (ז"י האבין נישט געהאלטן דערב יו), לא נתנו אלא כפי השגותיהם.

"הרבי הקדוש מאוטוואצק"

(ברוקלין תשס"ז) ע' צ"ז

*

"ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה, זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה, אך את הזהב ואת הכסף וגו'", ולכאורה צ"ב ואמרו **זאת חוקת התורה**, דכשם שדייקו המפרשים בפרשת פרה אדומה שנאמר זאת חוקת התורה דהול"ל זאת חוקת הפרה, וכמו"כ במצות גיעולי כלים הול"ל **זאת חוקת הטהרה** וכדו'. **והנראה** דהנה ברש"י מביא מה שדרשו חז"ל עה"פ אך את הזהב, דאך הוה מיעוטא, שלא יהא שם חלודה אך המתכת כמות שהוא, והיינו כשאבים לטהר ולהגעיל כלי צריך לנקות תחילה מכל שמץ של חלודה,

אוצרותיהם

ואז יכול להטחר, **וכמו"כ בלימוד התורה** שאם ישנו על האדם עוונות ופשעים המחליר דים לב האדם אין ביכולתו לזכות לתורה, אלא תחילה צריך לטהר ולזכך עצמו מכל סג ופגם, שיהא סור מרע ושוב אח"כ יכול לזכות לעשה טוב.

וזה רמזה תורה **זאת חוקת התורה**, והיינו כדי לזכות שהתוה"ק תכנס בלב האדם ותעשה עליו רושם לטובה, צריך להיות אך את הזהב שדרשו חז"ל שצריך להסיר החלודה, וכמו"כ בתוה"ק אחר שסיר כל החלודה וכל כתם אזי יזכה לתוה"ק.

כ"ק מרן אדמו"ר מצאנז שליט"א בשוה"ט יום ש"ק מטות תשס"ה

"בצילא דמהימנותא, מטות תשס"ה, עמ' ז

*

אלה המצוות והמשפטים אשר צוה ה'

(במדבר לו, יד)

איתא ברוז"ל (שמו"ר לו, ג) כל מקום שנאמר **אלה פוסל** את הראשונים. **ואין שייך הכא לדרוש כך** לפסול הראשונים ח"ו. אלא כל מצוה וכל מעשה טוב שהאדם עושה ועשה, צריך לחשוב שהמה **פסולים**, היינו לא טובים, כי אולי לא עשה המצוה כהלכתה, או שהי' לו איזה כוונה ופני' שלא לשמה, ומחיים וחלאה צריך לקבל עליו לעשות כל מצוה כהלכתה וכוונתה.

כ"ק אדמו"ר מסקאליע זצוק"ל

"ניצוצי אורות", מטו"מ תשס"ד, עמ' א'

*

כ"ק חו"ז מהר"ם פאנעט ז"ל עם ר' שלמה שו"ב מאנטערדאם נסע עם בעל עגלה לצאנז, **לשבות שב"ק בפ' מסעי**, ופתאום נשתוממו כשראו שהה"ק (ה"דברי חיים" זי"ע) קרא עלות לס"ת את הבעל עגלה, וקרא לו הפ' וסיים **'מות ימות הרוצח'** והי' לפלא. ואחר איזה זמן באה אשתו של הבעל עגלה, ונתנה תודה על שלקחו את בעלה לצאנז, כי מאז בא לביתו נהפך לאיש אחר, כי הי' רגיל להכות את אשתו מכת רצח, ומאז שב לביתו לא הרים את ידו שוב, ואז הבינו את כל הענין ומה שסיים לו הח"ק **מות ימות הרוצח**, כי הועיל לו הרבה.

מרשימות הגה"צ רבי צבי הירש

מייזליש זצ"ל אבד"ק ווייטצען

"מפיהם ומפי כתבם" (ברוקלין תשס"ז) ע' ש"ב

*

נאמר (פי' מסעי ל"ג ל"ח) **"ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחודש החמישי באחד לחודש"**. ופירושו על פי ה', מלמד שמת בנשיקה. **ונראה ביאור ענין מיתת נשיקה**, דהנה הנשמה שורשה ומקורה היא מהקב"ה, וכנאמר בבריאת אדם הראשון (בראשית ב' ז') וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים, ואמרו ז"ל (בזהר הובא בס' לקוטי אמרים פ"ב) מאן דנפח מתוכיה נפח. **וכשהגיע זמנו של אהרן קדישא שתופדו הנשמה מן הגוף, נתחברה הנשמה אל שורשה הוא חלק אלוהי ממעל, דהיינו נשיקה**, שהיא כענין **השקת** מים למקוה, דהשקת למקוה מטהרת מים טמאים משום שעל ידי החשקה נעשה חיבור למקוה ובטלי, וכמבואר ברש"י פסחים (לד:), וכן ברש"י חולין (כו:). ובשיטה מקובצת ביצה (ז:). כתב, דבמים טמאים מועלת זריעה לטהרו לפי שחוזרים לטבעם ולמקורם עיי"ש. וזה שנאמר (שיר השירים א') ישקני מנשיקות פיהו, ואמרו במדרש רבה ישקני יטהרני, כאדם שהוא משיק שני גבים זה אל זה והוא מדביקן עיי"ש. **ויסוד ענין זה מבואר במדרש רבה שם**, מצאנו שנפשו של אהרן לא נטלה אלא בנשיקה, **הה"ד ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם**, ונפשו של משה מנין שנאמר (ברכה ל"ד ה') וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה', ושאר כל הצדיקים מנין שנאמר ישקני מנשיקות פיהו **עכ"ד**. כי הצדיקים בבוא זמנם להשתקל מן העולם, מתחברת ומתבטלת ונעשית כגופא חדא עם מקור מחצבתה חלק אלוהי ממעל, **וזהו בבחינת נשיקה** שהיא ביטול וחיבור אל השורש והמקור.

הגה"צ רבי נתן גשטטנר שליט"א אב"ד ור"מ קרית אגוד"י – ב"ב "להורות נתן" (ב"ב תשס"ד)

ח"ב, ע' תקמ"ט

דרך כוֹנֵב מיעֵקב

ראשי פרקים מתולדות חייו של אחד מאדירי החסידות בפולין, הגה"ק רבי יעקב אריה מרדזימין זי"ע"א, בעל ה"ביכורי אביב" – ליומא דהילולא בירח תמוז

על פסוק ברכ חסדך ענני באמת ישעך, שאף אם השי"ת עושה עם האדם שנדמה שהוא רעה, הכל הוא לטובה לאדם, וביקש דוד המלך ברוב חסדך ענני באמת ישעך, שיתן השי"ת הישועה ע"י חסד גמור ולא ע"י רעה, כי השי"ת יכול ליתן החסד ע"י חסד...
אגב, כפי שמסופר במקור מסוים, היה זה החוזה מלובלין זי"ע שדיבר בו נכבדות, בימים שעשה רבינו בין כתלי בית מדרשו. החוזה גילה אז את אזורו, ששוחה כעת בלובלין הרב דריטשיוואל, שהנו למדן מופלג ומוכתר ביחוס רם ונישא, מגזע הש"ך ובעל "פני יהושע", וכי ראוי ונכון שישתדך עם בתו. אח"כ קרא אליו את הרב וסיפר לו שבחיו של רבינו, שהנו בעל נשמה גבוהה מאד, ואשר יהיה בעתיד "הפלא ופלא" בעולם, ובאותו מעמד מזגו יי"ש ושתו "לחיים" עם מגדנות, ויאמרו לדבך טוב.

בנתיבות קוֹזְנִיץ ופשיסחא

על שהותו בקוזניץ סיפר פעם רבינו גופו בלשון זו: "זכיתי להיות בחג הפסח אצל המגיד בקוזניץ ח"י פעמים, ח"י סדרים, והיא שעמדה לי, האורות דקדושה האירו אז למרחוק... כל נפש מישראל שהיתה שם הרגישה מתיקות ונוגע דקדושה... ופעם אחת היה שם הצדיק מבארדיטשוב בעל "קדושת לוי" זצ"ל וערך את ה"סדר" שלו בחדר מיוחד (ואמרו אז בקוזניץ, אולי הטעם כי המגיד הקדוש רוצה לקיים מצות הסיבה, וטעם נוסף, כי ידע שהבארדיטשובר בהתלהבותו עלול לזעזע את כל השולחן ויתהפכו הכוסות והצלחות וישברו המצות כרגיל אצלו), ואני עמדתי בין החדרים עם נר והגדה ביד, והיטיתי אוני לכאן ולכאן לשמוע משניהם... בעולם הזה אין לי עוד תקוה לשמוע כזאת פעם נוספת... אולי בעלמא דקשוט... אולי בגן עדן..."

ובאיגרת שכתב רבינו בזקנותו אל מחותנו הרה"ק רבי יהושע מסוסנוביץ זצ"ל, בעל "תולדות אדם", סיפר רבינו כהאי לישנא: "שמעתי מן המגיד הקדוש מקוזניץ זי"ע כשאמר תורה בשולחן, בשבת שהייתי אצלו, על המאמר "עתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבוא" – עתידין ישראל, שאם יצטרכו לישועה מר, יקדימו לומר שירה לד' עוד לפני שעזר להם ("לעתיד לבוא") כי יהיו בוטחים בו שבודאי יעזור להם..."
מסופר, כשהגיע רבינו לפרנק, בן שמונה עשרה לחופה, נשא לו אשה את בת הרב מריטשיוואל, הצדקת חיה ע"ה – והמגיד מקודניץ, למרות חולשתו כי רבה, טרח ובא להשתתף בחתונתו. המגיד אף הביא עמו "דודון דרשה" לחתן: גמרא מן הש"ס שלו, מסכת בבא מציעא, שרבינו נצר עליה כאישון עינו. לימים ביקר אצלו הרכי"ר בונם זי"ע מפשיסחא, וכשראה את הגמרא, רמו לו שחפץ בה. נודדו רבינו בהתלהבותו ונתנה לרבו במתנה גמורה. ברם, אחרי שנפרד מעליו וגסע לדרכו, התחיל פתאום להצטער על כך ונתמלא עגמת נפש, ומיום ליום הלך ונתעצב יותר, עד שבני ביתו התחילו לחשוש לבריאותו, ועד שלחצו עליו לגלות מה מעיק לו. כיון שהודיעו על כך לרבו, שלח והחזיר את הגמרא לרבינו, וירווח לו מיד. מאותו יותר גילה רבינו למקורביו את הסיבה שהצטער כ"כ, מכיון שבכל עת שלמד בגמרא זו, בכל עת שהזכיר שם תנא או אמורא זכה לראות את בעל השמועה עומד לפניו, ואילו כשלמד בגמרא אחרת לא השיג מדרגה זו.

בהסכמתו לס' "תורת שמואל" שחיבר הגר"ש מווארקזי זצ"ל (רבו של רבינו בימי נעוריו, כנוכר למעלה) מספר הגי'ר יוסף מסעראצק זצ"ל כהאי לישנא: "בעת נתקבלתי

הארכיון היהודי

נכדו ממשיך דרכו זי"ע עם המשב"ק

כשהזכיר את שם היהודי הקדוש התעלף מרוב געגועים והשתוקקות, עד שבנו מהר"ש שפך על פניו את כוס היין שלו ותשב רוחו אליו.

על בואו ללובלין פעם ראשונה סיפר הגאון רבי צבי יחזקאל מיכלזון הי"ד מפלונסק, באיגרת שנכללה בספר "**תועפות ראם**" (וורשה תרצ"ו) עמ' מ"ב, כדברים האלה: בבחרותו, והוא חריף מאד, נהג רבינו ללכת בכל ימות החמה אל הנהר פליצ"א בווארקזי, כדי לטבול במימיו, לשם תוספת טהרה. בדרכו היה חולף על פני השטיבל של חסידי לובלין, וכשהיה חסר להם עשירי ל"מנין" קראוהו, עד שהתרגל לבוא שמה. לקראת ראש השנה כשנסעו אל החוזה הקדוש, הגישו לפניו החסידים פתקא כלילית עם שמות כל המתפללים היוצאים ובאים לשטיבל, וצרפו גם את שם רבינו. כשהגיע החוזה לשמו עצר מלקרוא וביקש שישתדלו להביאו אליו. הוא נענה לקריאת החוזה וילך רגלי ללובלין. בדרך ירד עליו מטר סותף ורוחות סערו, עד שתקפו חולי הקדחת, וגם התפילין שבדיו אבדו. כיון שהתייצב לפני החוזה והושיט לו יד לברכת שלום ("וחיכף בשלום-עליכם הראשון שרף לחלוטין את גופי התאווני" סיפר אח"כ רבינו) הזכיר עצמו לרפואה מחולי הקדחת. אמר לו החוזה: "קדחת? מוטב תהיה קרר ורועד מפני פחד ה' והדר גאונו! אבל – איפה התפילין?"

וראה מה שכתב רבינו בספרו "ביכורי אביב" סוף פרשת לך-לך: "הזכר אני שהייתי בלובלין אצל רבינו הקדוש רבי יעקב יצחק, ואמר בשבת תורה בשם הקדוש רבי ר' אלימלך

הוא האדם שאינו מרגיש בתורה, שיהיה לו (לפחות) חשק כמו שיש לו לכסף וזהב או אכילה", הרי "בתורה מונח כל הקדושה – ואינו מרגיש בנפשו חשק כלל!" אדם כזה "צריך לעשות תשובה ולשבר החושך מעצמו" (שם). פשוט היה בעיניו כמו שכתב במקום אחר ("דברי אביב" פ' ויחי) ש"אדם בלי תורה אין לו חיי נשמה. אף שהוא חי, כמו בהמה הוא חיי".

הרב שלימדו תורת הנגלה היה שארו הגאון רבי שמואל זצ"ל, בעל "תורת שמואל" מתלמידי הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, אשר ישב על כסא הרבנות בק"ק ווארקזי. הוא שעשעא כלי מלא מחזיק ברכה והסמיכו ב"הוורמא דרבנן" לדון ולהורות בישראל. הוא זה שנעשה לו שושבין כשהגיע לפרנק והביאו בבית הנישואין. הוא היה ג"כ מי שהבחין בו כי ערגה נפשו ללכת בדרכי החסידות ויעצו שיסע לקוזניץ. ע"פ הדרכתו יצא רבינו מפקידה לפקידה לשחר פניו של המגיד הקדוש רבי ישראל זי"ע ונתחבב עליו מאד. כן ביקר בהיכלו של החוזה מלובלין זי"ע, והתודע שם אל היהודי הקדוש מפי שיסחא זי"ע, וכשדיבר פעם ממנו בשיחה עם נכדו הרה"ק רבי צבי הירש מלומאז זצ"ל התבטא בלשון זו: "כשם שאי אפשר להביט בשמש בצהרים, כך לא יכלו להביט במאור פניו של היהודי הקדוש". במרוצת השנים הבאות זכה להסב י"א פעמים אל שולחנו של היהודי הקדוש בליל הסדר, ואח"כ היה מספר מזה בכל שנה כשערך בעצמו את הסדר, ופ"א

אהרן סורסקי

רבינו הקדוש מהר"א מרדזימין זי"ע, אבי שושילתא דדעהבא, היה ידוע ומפורסם עוד בימיו – לפני יותר משלושה יובלות שנים – כאחד מגדולי הצדיקים ממשיכי דרך הבעש"ט הק' ותלמידיו, שהאירו ליהודים כגולת פולין. רבים מאד היו גדודי החסידים הולכי ארחותיו המסתופפים בצילו ומתחממים לאישו בעבודת שמים, שותים בצמא את דברי תורתו, ומתע" לים בהשראתו לדרגת בני-עליה, המשתוקקים לקרבה אל השי"ת ולדבקה בו באמת ובתמים. רבים עוד יותר היו לגיונות כשרי ישראל שהשכימו לפתחו ונפקדו בזכותו פקודת ישועה ורחמים. שכן העניקו לו משמים את מפתח הברכות ויצאו לו מוניטין כבעל מופת וצופה נסתרות ופועל ישועות וחסדים שלא כדרך הטבע. ראו אצלו גילויים של רוח הקדוש צלולה ששורה עליו כחד מן קמאי.

כבר בימי חורפו בלטה דמות רבינו, בקרב תלמידי הרבי ר' שמחה בונם מפשיסחא זי"ע, כאחד האריות שבחבורה – לצדם של הרה"ק הרמ"מ מקוצק זי"ע ה"חידושי הרי"מ" מגור זי"ע (הוא זה ר' יעקב ווארקער) המחזר באיגרת הידועה שבסוף הספה"ק "קול שמחה" אחרי חתימותיהם של הרי"מ והרמ"מ מטאמר שוב. שגור היה בפי חסידים בדור הקודם, שכאשר היה רבם הקדוש מונה שבחם של שלושת הגבורים האלה, נהג לומר: "שלושה תלמידים מובהקים יש עמדי, האחד (הוא הרי"מ) מאיר את העולם, השני (הוא הרמ"מ) מקוצק) שורפו, והשלישי (הוא רבינו מהר"א) כאשר הוא מתהלך בביהמ"ד אנה ואנה רועדים מפניו מלאכים שרפים ואופנים..."

הרכי"ר שמחה בונם זי"ע היה רבו המובהק (ועד סוף ימיו בכל פעם שהזכיר דב"ת משם הרכי"ב, היה מתלהב מאד וקם מכסאו כשהזכיר שמו, וקורא "דער הייליגער רבי, מיין רבי"). אולם עוד לפני שהצטרף לסגל אנשיו, התאבק בעפר רגליהם של מצוקי תבל, המגיד הקדוש מקוזניץ זי"ע, החוזה מלובלין זי"ע, והיהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע – מכולם ינק וקלט את עסיס דושנה של דרך הבעש"ט. רבותיו אף האצילו עליו מרוחם והודו קדושתם, בבחינת "טופח כדי להטפוח", והועידו אותו שיהיה אבוהן דישראל ורועה נאמן בישורון.

קדוש מרחם

רבינו הקדוש נולד בשנת תקנ"ב בעיירה ווארקזי, הסמוכה לוורשה, לאביו המופלא ר' שלמה גוטמן זצ"ל, איש ירא אלקים, שהתפרנס מיגיע כפיו כאופה, ולאמו הצדקת בונא ע"ה, שהקדישתו לתורה. משחר ימיו הכירו הכל ששוכנת בו נשמה גבוהה. כילד צעיר ראוהו לפעמים אווזו בגרון ותביר גזיוא דבדרא בנהר ביום השלג וטובל לשם תוספת טהרה וקדושה. משנה לשנה היה הולך ומתעלה, הולך וגדל, כשהוא מתייגע ועמל בתורה ובעבודת שמים.

במיוחד התבלט בדביקותו בתורה. היה שוקד על תלמודו יומם ולילה, בחיות ובסקר קה, בבחינת "כי הם חיינו" ממש. הדברים שכתב ב"ביכורי אביב" (פ' אמור) כי "צריך שירגיש אדם חיי תורה כמו שמרגיש חיי גוף, שידוע שהוא חי, כך יראה שירגיש אדם חיי התורה, וגם להרגיש מתיקות התורה, שתיכנס לתוך הנשמה שבאדם", היו אצלו בגדר ממשות חיה. כמ"כ הדברים שכתב שם (כפ' תרומה) כי "אדם הלומד תורה בלי חשק וחימוד, כמה רחוק הוא מן התורה" היו חלק בלתי-נפרד מתפיסת החיים שלו. "כמה מגושם

לרב ואב"ד ווארקי הביאו אלי הפנקסאות מהקהל וראיתי אשר כתוב שמה שהמגיד הק' מקוֹנֵעִין זי"ע הי' בשנת תק"ע אצל המחבר בווארקי ב' שבתות על נשואי הרה"ק מרן יעקב ארי' מווארקי ואח"כ בראדווימין דצוקללה"ה, כי רבי יעקב אריה נתגדל על ברכי מרן המחבר (ר' שמואל) כי הי' ממשפחתו ולמד אצלו והוא הביאו בבירת הנשואין. ומעשה שהיה כך היה: המגיד הק' בא לווארקי בבקשת הגבירה המפורסמת תמר'ל מוורשא על חתונת הגביר ר' יעקלי בערקיס, ויום א' מקודם הי' שמה חתונת רבי יעקב ארי', ואמר לה המגיד: "לא באתי לחתונת יעקלי שלך, רק על חתונת יעקלי שלי!" והיה שם שמחה גדולה, מי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה מימיו..."

אחרי הסתלקותו של המגיד מקוֹנֵעִין, בערב חג הסוכות שנת תקע"ה, הלך לבו אחרי הרבי ר' שמחה בונם מפשיסחא זי"ע והפך לתלמידו המובהק. באמת אמרו: הערצתו של רבינו את שני הצדיקים האלה היתה בגדר חזיון לא־רגיל, ו"כמים הפנים לפנים" אף הם אהבו והעריצו אותו להפליא.

על הערצתו את הרבי ר' בונם מסופר (בהקדמה לספר "אור פני יצחק" לרבי יצחק פייגנבוים זצ"ל מוורשה) שפעם אחת שאלוהו, מה גדולתו של רבך, הלא מספרו "קול שמחה" לא ניכרת גדולה יתירה כפי שמתארים חסידיו? ורבינו השיב בחכמתו לאמור: גם שלמה המלך כשהורד מכסאו וחזיר בעיירות ואמר "אני שלמה" לא האמינו לו, ולבאורה, הלא היה "החכם מכל אדם" ומדוע לא הגיד משהו מחכמותיו, כדי שיווכחו בצדקת הטענה "אני שלמה"? אלא מי שאינו יודע שהוא שלמה, לא היה יכול לדעת שדיבורו הוא דבר חכמה, לצורך זה בלבד נחוצה חכמה מופלגת... וכך גם מי שלא יודע תחילה מיהו הרבי ר' בונם, אינו מסוגל להערך כיאות מה כתוב ב"קול שמחה"...

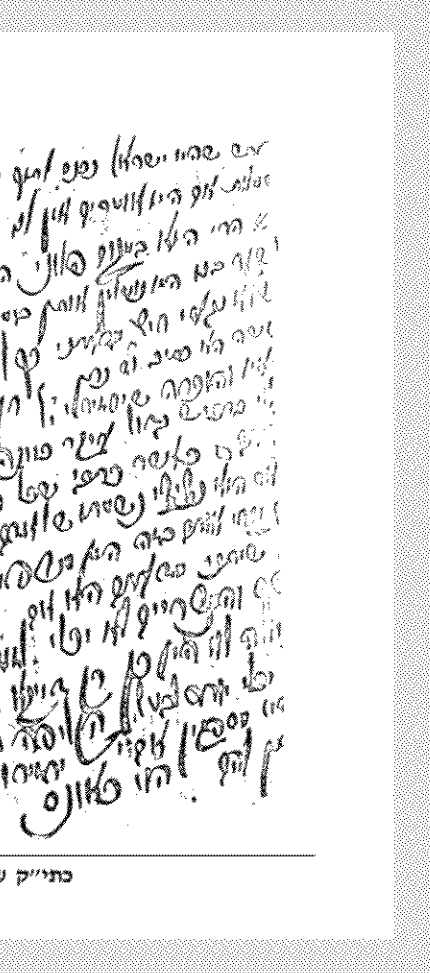
הוא היה אומר: "הרבי מלובלין זי"ע הסתיר את עצמו בגילויים של רוח הקודש, היהודי הקדוש זי"ע הסתיר עצמו בגאונות, בפשיסחא אצל הרבי ר' בונם זי"ע ראו בעליל והרגישו את הטעם האמיתי של החסידות..."

על כסא הרבנות

אחרי בואו בבירת הנישואין היה רבינו סמוך שנים אחרות אל שולחן חותנו, שקצב לו מזונות כדי לשחררו מטירדות של פרנסה, ולא פסיק פומיה מגירסא. היה שקוד על משנתו בימים ובלילות, ללא הפוגה, עד שנעשה בקי בכל חזרי התורה, וכל רו לא אינס ליה. מרגלא בפומיה: "נעיצות בימינך נצח", פירוש, אדם שמרגיש מחיקות ונועם בלימוד התורה, שניתנה מימנו של הקב"ה, סימן שכבר ניצח את יצרו הרע, אך כל עוד שאינו מרגיש מחיקות התורה הרע, סימן שטרם נצחו. והיו הדברים האלה נאים מאד למי שאמרם — התורה היתה חמדתו, תשוקתו, מושש חייו. באהבתה ישגה תמיד.

לימים, כאשר חותנו הרב הלך לעולמו, נשאר רבינו ריקם בלא מקור מחיה. למרות שהפצירו בו לישב על כסא הרבנות שהוריש היה מסרב, מרוב ענוה וצדקות, והתקיים מתמיכה כספית קטנה שהעניקה לו מדי שבוע חמורת הנדיבה של הרה"ק ר' מגדלי מווארקי זצ"ל. לבסוף מרוב מצוקה נאלץ בלית ברירה לקבל עליו את כהונת הרבנות בריטשיוואל, אך הוא עשה זאת כמי שכפאו השד, מספרים, כשהגיע "שבת שוכה" בין כסה לעשור, התאספו יהודי ריטשיוואל בביהמ"ד לשמוע את דרשת הרב, כנהוג בתפוצות ישראל. אך רבינו כושש לבוא. המחינו לו כמעט עד צאת השבת ולא בא. שלחו אליו פרנסי הקהל שמחויב לבוא, כי הקהל עומד ומצפה, ואז התעטף בטליתו ונכנס באימה אל ההיכל, עלה בחפזון אל הבימה ושאל בקול: "גוואלד, יידן, חזרו בתשרי כה... אם תעשו תשובה מבטיח אני שתהיה לכילכם שנה טובה..." שאג ולא יסף. הציבור כולו געה אז בבכיה מרוב התעוררות, ורבינו ירד חיש מהר מצל הבימה, יצא מבית המדרש.

אפס כי גם אחרי שקיבל עליו את עול הרבנות היו העוני והמחסור לחם חוקן. המשכורת הזעומה שקצבו לו בני הקהילה העניים לא הספיקה, אף לא כדי חיים של דחקות ועוני, עד שנאלצה וזנתו הרבנית לחזר בשוק עם קדירות למכירה, וכן התעסקה בשאר מלאכות מפרוכת כדי למצוא פרנסה. רק כאשר באו אליו עם כתב רבנות ממקום אחר, קרא רבינו לפרנסי הקהילה וביקש שיוסיפו לו זהוב אחד לשבוע, בכדי שתהיה לו עילה מספקת להישאר עמהם, ותהי משכורתו מאז ואילך ארבעה זהובים. עם זאת — כגודל עניו ומרודו היה שמח בחלקו, והמשיך לעסוק בתורה ובעבודה מתוך הדחק, עד שוכה למדרגות והשגות כמאמרם ז"ל (סוטה מ"ט ע"א)

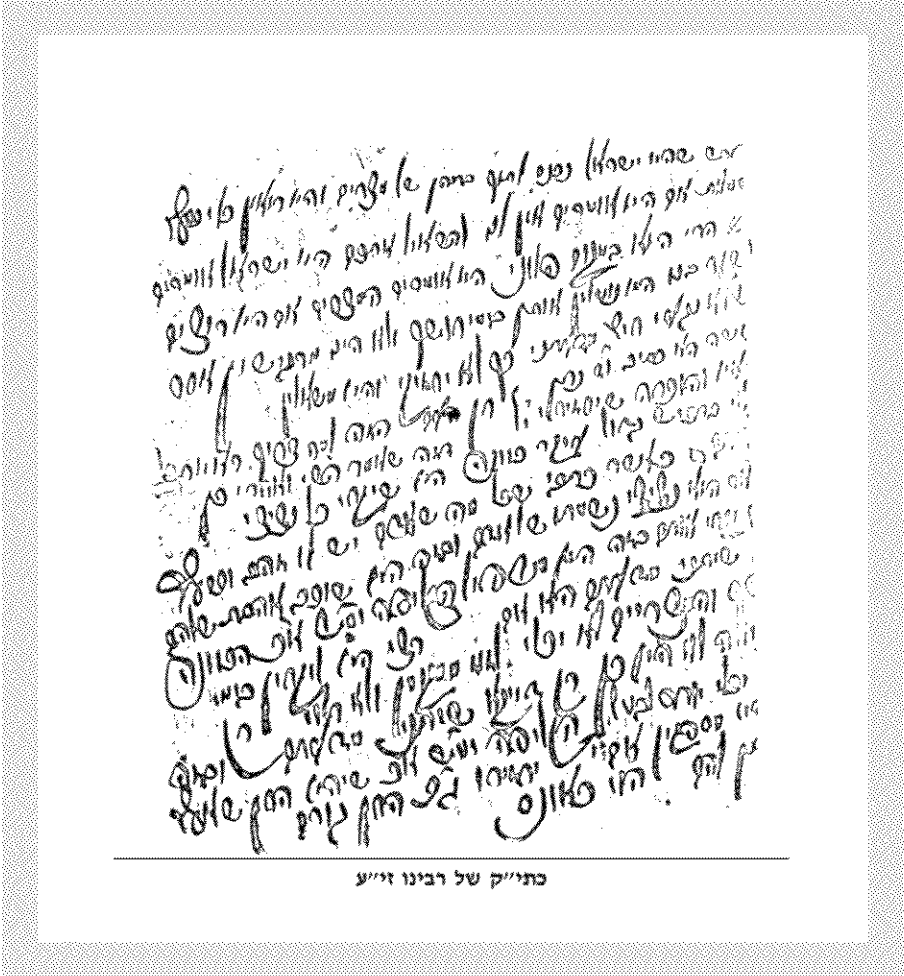

שהלומד תורה מתוך הדחק משיביעין אותו מזיו השכינה.

מאותם ימי עוני וסבל, כשישב על כסא הרבנות בריטשיוואל, מסופר בין השאר שיעא פ"א יחד עם הרמ"מ מקוצק זי"ע להסתופף בצל רבם הקדוש בפשיסחא. הדבר היה בערב שבת קודש, כאשר הבחינו שהם רחוקים ממחוז חפצם כשני "וויארסט" וכבר ירד היום, כך שבשום אופן לא יספיקו להגיע לפשיסחא לפני ש"ק. פנו, אפוא, לשבות בכפר קרוב, שלא היו בו יהודים כלל. רק ערל אחד הסכים בקושי שישוה בדיר שבחצרו, אך לא הניחם להדליק שם אפילו נר אחד. מאחר שאין זה מעונג שבת לישב בחושך, אמר רבינו בהתקדש היום, שאין לו שום ברירה כי אם להשתמש באור שבעת הימים, ותיכף נתמלא הבית אורה והתפללו קבלת שבת וערבית. אח"כ ישבו לסעודה, וע"פ הכתוב בס' "שיח שרפ קדושת ידיו" (חמ"ט כ"ח ע"ב) היה לרבינו בעקלונו פרוסת לחם אחת ולהרמ"מ מקוצק מעט יי"ש לקידוש, ויצאו שניהם באותו קידוש ובצעו יחדיו על הפרוסה המוציא, ואחרי הסעודה רקדו יחדיו כהתלהבות במשל כל הלילה. כן עשו גם למחרת עד מוצש"ק ויצאו תיכף לדרסם בקור ובשלג להקביל פני רבם בפשיסחא. במהלך נסיעתם בעגלה נתקף רבינו ביסורים גדולים מן הצינה והכפור, אולם כאשר הגיע אל בית הרבי וראה את זיו פניו, רווח לו מכל כאביו ולא הרגיש מאומה (ומסיים בס' שש"ק "מזה המעשה נוכל ללמוד אין בערה בלבם אהבת רבם שלהבת ייה").

מה טובו אהליך יעקב

רישומי העוני והדלות בביתו הגיעו לשיץ במאורע הבא. לילה אחד הגיע לאוזני קול בכיו המר של תינוק בעריסה שלא פסק. הוא סר

לראות מדוע התינוק בוכה והתפלא להיווכח שזוגתו הרבנית נעדרת מן הבית. השתדל, לכן, להרגיע הוא עצמו את התינוק ולהרדמו. ויהי עם שחר שבה הרבנית אל הבית, כל אבריה קפואים מקור, ותספר בדמעות שלא יכלה יותר לראות בצער ילדיהם הנמקים ברעב, והשכיחה את עצמה לשמור בלילות על מטעני עצים בשפת הנהר, ובכדי לא לגרום לו עגמת נפש הסתירה את הדבר ממנו, אך למעשה כבר הגיעו הארכאון והגודי וכשל כח סבלה. לשמע דבריה נעקרה מלב רבינו אנחה כבדה, ויאמר: "נו, אם ככה כבר הגיע הזמן שניוושע..." ואכן לא ארכו הימים עד שהכתירוהו יהודי רדזימין העשירים אלוף לראשם, ע"פ השתדלות עמיתו הרה"ק רבי ישעיה מפראגה זצ"ל, ועיטודתו בזהובים. מאז והלאה לא ידע יותר שום מחסור עד סוף ימיו.

עוד מסופר מימי עניו בריטשיוואל, כי באותה עת שהוא עצמו היה כמעט תמיד רעב ללחם, הרבה רבינו לעסוק ולטרות בצרכי צדקה, לאסוף מעות ולתמוך בצרכים אחרים. תנוך וחומל היה לכל נפש. פעם שאל אותו איש עשיר: "מה לרב ולצדקה, הלא עני הוא בעצמו ופטור ממצוה זו?" החזירו רבינו: "אם כן הדבר, הרי זוהי באמת מצוה לשמה". פעם שאלו אותו: האין מר מתבייש בדלותו? השיב: "וכי למה אתבייש כה? כלום גבחתה מאיש?" בימים ההם הביא לו רבי יששכר דוב הורביץ ז"ל, ממעריציו, מלבוש יפה. אמר: "לא יאה להתהלך קרוע ובלוא, כעני מרוד..." החזיר לו רבינו: "בעניי, דתם הבורא, אתבייש, ובמל-בוש, מתנת בשר דוה", אתהדרני?"

חסידים מספרים: כשעבר באחד הימים הרבי ר' שמחה בונם דרך ריטשיוואל, סר אל מעונו של רבינו ומצאו שיושב בחרץ ליד הבית, בסוכת נצרים קטנה, ראשו מכוסה בעלה של כרוב וכידו האחת מנענע את תינוקו בעריסה,

על־מנת להרגיעו מן הכבי, בידו השנית הוא חופן חציר בשביל העו החולכת שקיפצה לצידו, ובאותו רגע עצמו פניו להבים ועיניו משוקעות בספר הפתוח לפניו על השולחן. מיד קרא הרבי בהתרגשות עצומה: "מה טובו אהליך יעקבו"

אחרי אותו מעשה הגיד רבינו, כי מאותו רגע שרבו התארח בצל־קורתו, התחיל להרגיש באויר החדר קדושה של בית הכנסת. מאז ואילך קבע את מקום תפילתו באותו חדר. חביבות החדר עלתה כ"כ בעיניו, עד שבזקנותו כאשר רצו בני ביתו להעבירו לחדר יותר מרווח, בגלל שהחדר האמור היה צר ומחניק, הגיב בפליאה: מה רוצים ממני, כיצד יכולני לעזוב חדר ספוג תפילות כזה ("אזא אויסגיד־אוונט שטיבל"?)...

בעת שביקר הרבי ר' שמחה בונם זי"ע במעונו, כנזכר, בכתה הרבנית לפניו שהמצוקה והעוני בביתם המה ללא נשוא. אמר לה הצדיק: "עוד יגיעו ימים שימטירו עליו כסף וזהב", "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר" — והיה בכך משום רמז שישועתם קרובה, הישועה שבאה כעבור תקופה מסויימת, עם הכתרתו לרבנות רדזימין. באו אז אליו נגידי הקהל מרדזימין והציעו לו משכורת שבועית בסך חמשה רו"כ, סכום נכבד ביותר במושגים של הימים ההם, אך לבו לא הלך אחרי הצעה זו, מכיון שבריטשיוואל הקטנה היו טירדות דמתא מעטות וראשו פנוי לתורה, ואילו ברדזימין חושש הוא שפירעו אותו מלימודו. אפס כי נתגלגלו הדברים שנודע מן ההצעה לווגתו הרבנית, והיא באה לפניו בתחנונים ובכיות שיחוס עליה ועל הילדים הרכים, הרעבים ללחם ברוב הימים. אף הזכירה שאמר זה מקרוב כי כבר בא עת לחננה. בסופו של דבר נעתר להצרותיה והסכים לעבור לרדזי־מין.

משמים המליכוהו

אחרי הסתלקותו של הרבי ר' בונם, קיבל עליו רבינו את מרותו של הבן, הרה"ק רבי אברהם משה מפשיסחא זצ"ל, אשר חלק מהתלמידים בחרו בו למלא את מקומו. אחרי דבק בהרה"ק רבי יצחק מווארקי זצ"ל והתבטל בפניו. כיון שנתבקש הרר"י מוואורקי לישיבה של מעלה, בשנת תר"ח, הפצירו בו חסידים שיטיל עליהם אדרתו, ורבינו, שלא עמד בפני תחנוניהם, התחיל להנהיג עדה — כי ראה בהפצרות החסידים אות מן השמים. לימים כתב אל מחותנו הרה"ק רבי יעקב יצחק מביאלה זצ"ל (בעל "דברי בינה"): "אני לא רציתי להיות מנהיג בישראל, רק אחרי שלמדתי בזהור הקדוש, שהצפורים עשו צל לרשב"י ותלמידיו, וכאשר בא רבי פנחס בן־יאיר חמיו וראה זאת אמר לו שיגרש הצפורים מחמת צער בעלי חיים, ואמר לו רשב"י הרי משמים נתנו לנו כל זאת, שהרי אנחנו לא רצינו כלל זאת, וטובה שנותנים לנו מן השמים אין אנו רשאים להרחיק, ואז קיבלנו עלינו הגדולה הזאת להיות מנהיג ישראל".

(אגב, כאשר דיברו נכבדות כנכד רבינו, הרה"ק רבי לוי יצחק זצ"ל (מסורוצ'ין) עם בת האדמו"ר רבי שניאור זלמן זצ"ל מליאדי, שלח רבינו את אחד מאנשיו רבי שמואל אלימלך ע"ה מוורשה לתהות על קנקנו של המחזות, ואמר לו שיבדוק אם הוא אכן רבי. שאל החסיד איך יוכל לדעת דבר כזה. אמר לו "אל תתפעל מדברי תורה עמוקים, או שאר ענינים, אלא אם תמצאהו נפש שפלה כחרס הנשבר תרע שהוא רבי אמיתי").

תוך זמן קצר נתפרסם בכל הסביבה כצדיק בעל מופת, שברכתו לעולם לא תשוב ריקם, השכינה הק' מדברת מתוך גרונו, והתחילו לבוא אליו מקרוב ומרחוק. פייסומו התפשט

סניגורין של ישראל

נוזף במקטרגים על ישראל וגוער כביכול לעברים: "לחש", כמו שאומרים ביידיש "שטיל זאל זיין" — ודי לחכימא. עם זאת כשנשאל פעם על־ידי מישוה: כלום אפשר "לתרץ" את מעשיו של הקב"ה, אחרי הצרות המרובות שבאו עליו מידי הגוים? השיב רבינו: "אם מאמינים בחסדו יתברך, אין קושיות, ואם לא מאמינים, באמת אין תירוצים..."

וסיפר תלמידו הרה"ק רבי מעשל גלבשטיין זצ"ל, איש ביאליסטוק, שעלה בערוב ימיו לארצנו הקדושה: כשעמדתי לעזוב את הגולה, הלכתי ליטול רשות מרבינו זי"ע, ואמר לי בוז הלשון "סע לירושלים ושמה לא תנוח ולא תשקוט מהתפלל עד שיבוא המשיח, קוה אל ד' ושמור דרכו, וירוממן לרשת ארץ, בהכרת רשעים תראה..."

בכל קציו פולין, ולא רק פשוטי־עם זרמו לרדזימין, כדי לחפש ישועה, כי גם גאונים וצדיקים ידועי־שם כמו: רבי יחיאל מאיר מגוסטינין, רבי ברוך מטשיזיבה, רבי ישראל יצחק מאלכסנדר, רבי אלעזר הכהן מסוכאט־שוב, ואחרים, זכר כולם לברכה.

פעם אחת נפגשו ברדזימין הני תרין צנתרי דדהבא, הרר"ב מטשיזיבא זצ"ל, והררי"מ מגוסטינין זצ"ל, ויאמרו איש לרעהו: "אלמלי ידעו הבריות עד כמה יכולים להיוושע ברדזי־מין, גם שלא כדרך הטבע, היו כולם באים הנה, וכל הסביבה י"ב פרסאות מן העיר היתה מלאה נחילי אדם מצטופפים ונחקקים אל הרבי, עד שלא היו יכולים להשליך ביניהם אפילו אבן קטנה אחת".

כמעין המתגבר

החסידים שבאו לבית־מדרשו זכו לעליית נשמה, רבינו נהג להשמיע, ב"שולחנות" שניהל, מילין דחסידותא שהעשירו דעתם וגרמו להתרוממות הנפש. בדבריו חיבל רעיונות עמוקים ורוזין דאורייתא באמרי־שפר, פשטים למקראות ולמדרשי חז"ל, כפי שרואים מקצתם בחיבורי הקדושים "ביכורי אביב" ו"דברי אביב" שכתבם בעצמו בקולמוסו. מביני־דבר בחסידות אומרים, כי החן שהיה יצוק בשפתו־תיו בחיים חייתו ספוג ג"כ בתורתו שבכתב, ואורי־קרות מיוחד במינו חופף על דיבוריו הקדושים.

בשיחות קדשו ביקש רבינו לנתב את אנשיו במסילה העולה בית אלקים, ברוח פשיטא וקדו־צין, ותו לא. הוא לא ראה את עצמו כסולל דרך חדשה בחסידות, אלא כממשיך נאמן לתורת רבותיו, אם כי בפירושים מקוריים משלו. מרגלא בפומיה: "אברהם אבינו חפר בארות מים, יצחק אבינו שב וחפר מה שסיחמו פלשתים, ואילו יעקב (כשם זה נתכוין לרמוז על עצמו) אמר: אני אין בכוחי לחפור בארות חדשים, כי אם לשמור על הבארות של אבותי, שלא יסתחמו..."

בשיחה אחת דרש את הכתוב "ולא תעלה במעלות על מזבחי" בדרך משל וציור. אמר: אדם שרוצה לעלות אל מקום גבוה יכול לעשות כן בשני אופנים, או שיעלה בסולם בריא, או שיגזר דף עץ בשיפוע ויטפס עליו. ומה בין שני האופנים? שהעולה בסולם — ככל שמוסיף ועולה אין לפניו רק מטרה אחת, להשלים עלייתו עד גמירא, ואילו הגובה שכבר הספיק לעלות הריהו בטוח בו, כי הסולם מוצב איתן; ואילו המטפס עלי־גבי שיפוע, כל פסיעה שמוסיף ועולה צריך הוא גם להיזהר שלא יתעיף לפתע, ונמצא מחליק ומידרדר ונסוג לאחוריו חס וחלילה. כיוצא בזה אדם העולה בעבודת השם מדרגה לדרגה, עליו להיזהר מאד מנפילה, תהייה מדרגותיו מוצקות ובטוחות, ועל כך הכתוב מזוהר "ולא תעלה במעלות".

בשיחה אחרת זיזר את עובדי ה' להתאמן בתפקידים ופתח במקרא שכתוב "ובחרת בך יים". כשאדם תועה בדרך, אמר, ונודע לו שהוא תועה, אזי צריך לשוב על עקבותיו ולילך שוב בדרך שתעה, לילך אחורנית, עד שתחזר לדרך הישרה; אבל אם תעה אדם מדרך החיים, התורה, אינו צריך לחזור אפילו פסיעה אחת, אלא באשר הוא שם ביכלתו לבחור בדרך החיים והטוב, כי באותה חשוקה עצמה שחושק להבלי העולם־הזה יוכל להשתוקק אל האלקים ולעשות רצונו ולעבדו כלבב שלם.

הארכיון ה'יהודי

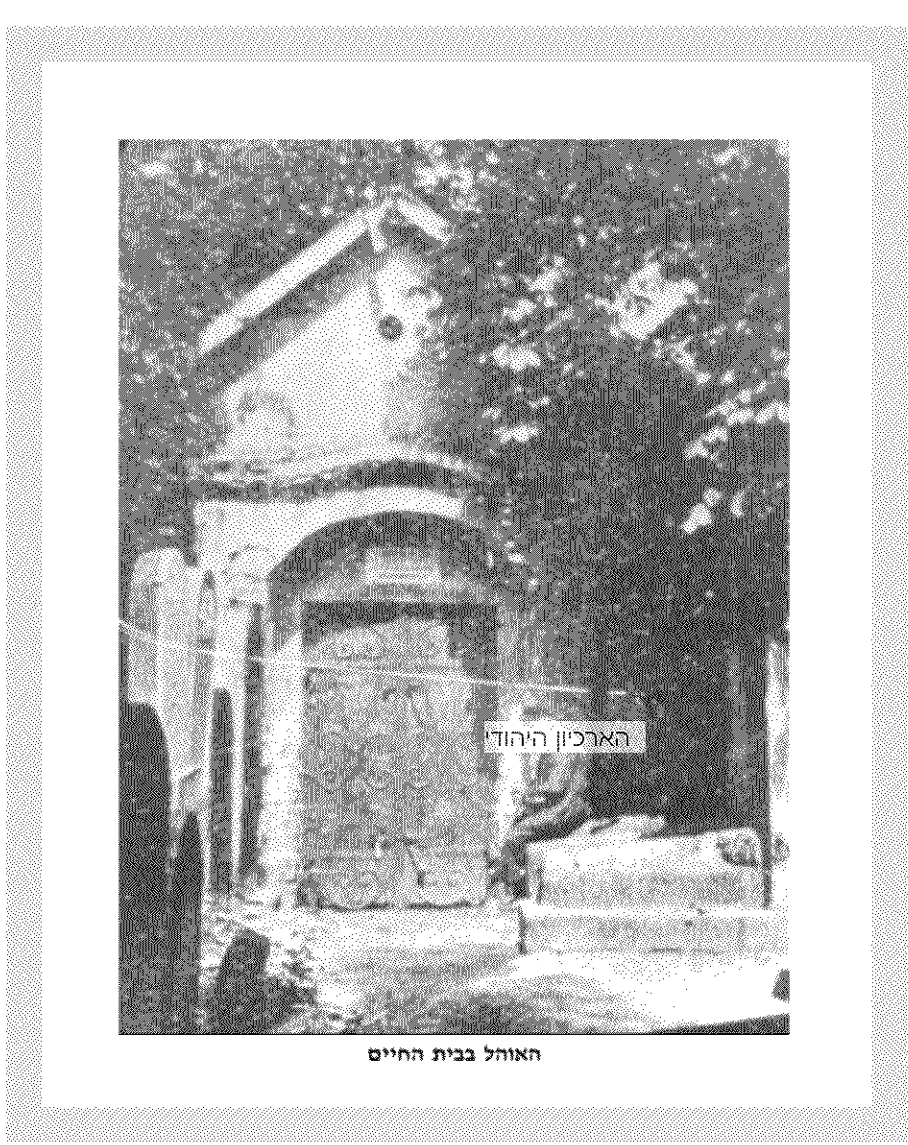
האוהל בבית החיים

ארחות צדיק

פעם פתח ושאל: כיצד הרהיב אברהם אבינו ע"ה לרדוף אחרי המלכים, הא קיימא לן ש"אין סומכים על הנס"? חזר ויישב: כשאדם מרגיש שלבו מתלהב לקיים איזו מצוה, או להרבות כבוד שקים, ואינו מחשב חשבונות האם הדבר אפשרי או לא, מסייעין אותו ממעל להפיק רצונו. גם אברהם אבינו ע"ה, ברגע ששמע כי נשבה לוט ויש כאן מצוה של פדיון שבויים והצלת נפשות, לא עשה שום חשבונות האם ביכלתו לנצח את המלכים או לא, כי אם זינק מיד בהתלהבות אל המערכה, ואכן היה הקב"ה בעזרו והציל את השבויים — וכמוהו כך היא המדה בכל אדם.

והיה מזור לאנשיו שיתקדשו אף במותו להם, בענינים ארציים וחומריים, שיש להעלר תם לדרגת קדושה. אמר: "אין קידוש אלא במקום סעודה", רק אם ממרק אדם ומזכך את אכילתו לכל יתגשם על ידה, יוכל להשיג אח"כ דרגת קדוש.

והיה תובע מהם לעשות דברים לשם פעלם, בלתי לדי לבדו, ללא שום פניה אנוכית. על

הארכיון ה'יהודי

האוהל בבית החיים

הכתוב "וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם" אמר חז"ל במדרש "מי שאין לו נותנים לו מתנות חנם, ומי שיש לו אני מרחם עליו".

לכאורה: מי שיש לו, ומגיע לו בדין, למה עודנו זקוק לרחמנות? אלא, יישב רבינו, מי שחושב שיש לו, שמגיע לו, פנקסו מתבקר, מפשפשים במעשיו הטובים אם היו כראוי, והנה מתברר שאולי באופן מעשי קיים הלה דתו, אך בלוי פניות ונגיעות, ממילא זקוק הוא לרחמנות...

ואלה הרברים שכתב בענין זה בספרו "דברי אביב" פרשת וישלח: "יצר הרע דרכו לראות שיהיה לו חלק אפילו קטן בעבודה שהאדם עובד לה, דהיינו שיהיה לו כוונה להגאנתו וכיו"ב, ואם רק יש לו ליצר חלק אחד כבר יכול הוא להרוג את האדם, פירוש להחטיאו, שהרי זה חשוב כהרוג ויותר ממנו כמאמרם ז"ל "גדול המחטיאו יותר מן ההורגו".

עוד כתב שם (פ' ויצא) "שצריך כל איש להסתיר עצמו מן הקליפות, דהיינו שיברח לעומק הקדושה מבלי שירגישו כי בורח הוא, כדי שלא יהיו מקטרגין עליו ומבטלין אותו ח"ו. לפיכך יש עליו להיות בהצנע לכת, כמו שמובא בספרים הקדושים: "עלו זה בנגב", אוחיות בנגב, שיגנוב עצמו אל תוך הקדושה,

וכן כתוב ביעקב אבינו ע"ה "ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא", פירוש, שבורח ממנו אל הקדושה".

בשערי תפילה

כל תפילותיו ובקשותיו של רבינו עשו רושם בפמליא של מעלה ובין קבוצי מטה. בסוד שיח שרפי קודש, אנשי החבריא קדישתא בפשיסחא, היו מזכירים את שמו בקיצור "ר' יעקב המתפלל". בהקדמת ספרו "דברי אביב" מספר אחד מצאצאיו כי "נודע אשר רבינו הקדוש מהרש"ב מפשיסחא זצ"ל ביקשו לסייעו בת־פילתו על הנלווים אליו בראש השנה ויום הכיפורים, ואמר עליו כי הוא יודע להתפלל ולבקש, כי תפילתו עושה רושם". נכדו האד־מו"ר רבי אהרן מגדל זצ"ל הפליא מאד את העובדה, ש"היה חזק להפליא ברוח הקודש שלו, ולא הסתפק כלל בדבריו, אפילו אם היה דבר שמכחיש זאת לא היוזו מדעתו, והיה אומר שכן הוא בודאי כמו שהוא רואה". אף סיפר מעשה שארע עוד בימים שישב בק"ק ריטש־יוואל, שאחד ממקורביו נסע למרחקים בעיני מסחר וקיבל ממנו לפני נסיעתו ברכת הדרך, אח"כ לא שב לביתו ימים רבים ודאגו לשלומו, אך רבינו אמר שרואה בבירור כי שלום לו. כשארכו הימים ועדיין בושש לבוא, הגיעו לעירו מסמכים רשמיים שסותר פלוני נמצא הרוג במקום פלוני, אולם כשבאה זוגתו לפני רבינו ודמעתה על לחיה עישן ה"לולקע" ואמר לה מבטיחך אני שהוא חי וקיים! האשה שאלה: הרי הגיעו המסמכים מן הערכאות דהתם? השיבה: "וכי יש לסמוך על גיירות שלהם יותר מאשר על רוח הקודש שלי? הלא אני רואה בבירור שהוא חי וקיים!" וכדבריו כן היה, אלא בגלל סיבה מסויימת נחקע בעלה בדרכים, והשתרעבה איכשהו טעות זו.

וסיפר הרה"ק רבי מרדכי חיים סלונים זי"ע: פעם אחת חלה אגושות אחד מאנשיו של רבינו, והעתיר הרבה בעדו בתפילות ובתחנונים. אך הנה לפתע באה שמועה לא טובה כי החולה שבק חיים ל"ע. אמר רבינו: "לא יתכן הדבר, שקר הדבר, הרי התפללתי בעדו..." ולא ארכה השעה עד שהתברר כי הצדק עמו, החולה בחיים, ואין זה כי אם מעשה בע"ד כדי שירפה מתפילותיו. חלפו עוד ימים אחדים והלה נתרפא לחלוטין.

בדרוש שלו לפרשת "אחרי" מבאר רבינו את ענין תפילת הצדיק בצורתו, שהיא לטובת ישראל כולם, כי "כשצדיק הוא בצורה ומתפלל להשי"ת, והשי"ת מושיע לו, אז עושה בשמים שער שיהיה פתוח לעולם, שבפעם ראשונה היה צריך תפילה בעבודה רבה עד שיפתח שער הישועה; אבל אם פותח פעם אחת, אם תודמן בקל לו עוד פעם צרה כזאת ויבקש מהשי"ת, בקל יכול לפעול, כיון שהוא פתוח מן הפעם ראשונה. וכל צרה וצרה הוא כן. על צרה אחרת ג"כ צדיק אחר יפתח שער. ואם תודמן ח"ו צרה על ישראל בקל אם יתפלל להשי"ת הש"י"ת מושיע אותו. ולכן אומרים מי שענה לדניאל ומי שענה לזה, שכאור"א היה עושה שער, זה היה עושה שער בצרה זו וצדיק אחר בצרה אחרת".

וכשהתפלל רבינו עבור המצוקים, חלכאים ונרכאים, בהתעטף עליו רוחו שפך נפשו לפני קונו בפסוק "לך אמר לבי בקשו פני, את פניך ד' אבקש", כשהוא מתחטא כבן על אביו ומבאר בתמימות, בידיש השגורה בפיו: "לפ־ניך ד' לבי מגלה, כי בניך רחומיך שמו עיניהם בי והפצירו "בקשו פני", שאשפוך מר שחי לפניך, והנני כעת ממלא חפצם "זאת פניך ד' אבקש", אנא היעתר לזרע אוהבים, ומן השמים תשגיח אותם לרחמה..."

הגרצ"י מיכלוזן הי"ד מפלונסק מביא בשם זקנו הג"ר מרדכי מקאלושיץ זצ"ל (בעל "מאמר מרדכי") ששמע בעצמו מרבינו כהא לישנא: "כל אדם חולה שמבקש רחמים מצד מדת החסד, בודאי הקב"ה ישלח דברו וירפאנו, כמו שכתוב "הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו". אברהם אבינו ע"ה היה אחוז כולו במדת החסד, חסד של מעלה, ולכן אמרו בו חז"ל "אבן טובה היתה תלריה בצוארו שכל חולה הרואה אותה מיד נתרפא", מדתו חסד היא היתה מרגלית זו, וכל חולה שמסתכל בזו המדה כשמבקש רחמים, ומחליט בלבו שאינו כדאי מצד מעשיו, רק שיחון אותו העליון מאוצר מתנת חנם — מיד מתרפא".

מביני־דבר ידעו שכל תנועה שלו צריכה לימוד. פעם נפגש עם עמיתו הרה"ק רבי ישעיה מושקאט זצ"ל מפראגה, מצדיקי הדור, בסעודת ברית־מילה. במהלך הסעודה הכחינו שרכינו מסרב לטעום אפילו קורטוב של יי"ש לאמירת "לחיים" כנהוג. שאלו רבי ישעיה: מדוע? השיבו רבינו: "שני טעמים בדבר. ראשית הגני משתעל והיי"ש מזיק לי. ושנית, אספר לך

ייב — תוספת לגליון **המודיע** כ"ז בתמוז תשס"ז

סיפור, פעם בימי חורפי ישבתי עם אנשי החבריא בפשיסחא בימי חורפי. הגיע זמן תפילת מעריב ואני טרם התפללתי, לגמנו קצת יי"ש ולא ידעתי איך אתפלל מעריב, ההתעורר רות ממני והלאה... לגמתי עוד כוסית יי"ש ועוד כוסית עד שנעשייתי מבוסס והתפללתי בעוז כזה שטרם התפללתי מעודי. אמרתי אז לנפשי: אם היי"ש עלול להוליכני כה שולל, ולהכניס בי גדלות נפש מזויפת, לא אכניסו יותר לפי... מאז חדלתי לשתות..."

צופה למרחוק

ברוח קרשו היה צופה נסתרות. הנה נכנס אצלו הרה"ק רבי ברוך מטשייבא זצ"ל והשיח את דאגתו, כי זה לו ימים רבים שעזב ביתו, בזמן שאשתו היתה חולה, ואין לו שום ידיעה מה מצבה היום. הקשיב רבינו לדאגתו, הסב פניו אל הקיר, והמתין מעט כמי ששוקע במחשבות, ויאמר אליו: "רואה אנכי בבירור מכאן ועד העיר סטוטשין (עיר מגוריו של הרר"ב בעת ההיא) את כל הדרך עד ביתכם, ורואני ראייה צלולה את כל אשר בפנים הבית, והנה זוגתו עומרת עכשיו כבריאות שלמה ועושה אטריות..." יצא הרר"ב וכתב לעצמו את השעה, וכאשר הגיע אח"כ לביתו התברר כי לא החטיא כחוט השערה, שכן זוגתו הבריאה מכבר ובדיוק באותה שעה הכינה אטריות — ויהי לפלא.

סיפר הרה"ק רמ"ח סלונים זי"ע, מעשה באיש עני מחוסר פרנסה שסיפר לפני רבינו את מצבו, אפילו לחם לפי הטף אין לו, וא"ל שיסע למקום פלוני ומשם תצמח ישועתו. קם האיש ונסע אל המקום מבלי לדעת מה יעשה שם. אולם כשיצא לצרכיו מצא בביה"כ ארנק מלא מטבעות זהב, ועי"פ סימנים הבין שהוא שייך לפרץ גוי, ומציאה כשרה נפלה לידיו. מיד הכניס את הארנק לחיקו ומהיר לשוב הביתה, אולם להוותו באותה רכבת שנסע ישוב גם הפרץ בעל האבידה, וכאשר הבחין פתאום בהעדר ארנקו הרים קול צעקה ודרש שיחפשו אצל כל הנוסעים כדי למצוא את ה"גנב". חש היהירי שהוא בצרה גדולה, עוד מעט וילכד בפח יוקשים, אלא שפתאום נצנץ במוחו רעיון גואל. הוא ניגש אל הפרץ וסיפר לו ששמע במקום שעלו משם כי נמצא ארנק כזה בביה"כים ומחפשים את בעליו, והפרץ שנוצר כי ביקר שם מיהר לדרת בתחנה הראשונה ולחזור על עקבותיו. כה נחלץ היהודי מצרתו. אח"כ כשהגיע האיש פעם נוספת לרדזימין הוכיחו רבינו, מדוע לא בא מיד אליו עם הכשרוה וא"ל "לילה שלם התיגענתי כדי שניצנץ בראשך הרעיון הזה..."

פעמים השתמש רבינו בקמיעות ובסגולות וציורו איך להתנהג בעיניי רפואה, ומדבריו לא נפל ארצה כחוט השערה, עד שכל השומע לו אינו מפסיד. בתחילת החיבור "ביכורי אביב" — היוצא עתה לאור בעריכה מחודשת ומהודרת! — נדפס "שם" שמשה רבינו ע"ה השתמש בו, ונמצא בגנוי כתביו, כתוספת הערה ש"כל מי שיוליכנו עמו לא יהיה ניוזק לעולם". במכתביו אל הרה"ק רבי דוד מקוצק זצ"ל קוראים אנו עצות שונות שרבינו מייעץ לו בעסקי רפואה כאילו ע"פ דרך הטבע, ויש שכותב לו לשאול את הרופא אם יוכל לציית לו ולא יזקק מצד אחר (שכן גם התרופות שיעץ לקחת היו ע"פ יתודים וצרופי שמות שהגה ברוח קדשו), גם כמה סגולות הודיע לו. אף כאיגרת מבעל "חידושי הרי"ם" אל רבינו, קוראים אנו ששואל עצה ממנו בדבר חולה שיש בו סכנה, אם לדרוש ברופאים ולעשות כמצוותם, או שמא מוטב יותר להסתמך על עזר ד' בזכות תפילת צדיקים גרידא. "אם יהי דעת רומ" לעסוק ברפואות ועיי"ז ישלח השי"י רפואה, כמנהג עולם, ימחול נא להודיעני, הטעים וביקש. ה"חידושי הרי"מ" היה שולח אליו בכל ערב ראש השנה קוויטל עם פדיון נפש, והיה משתדל לפרוט את הסכום ששלח למטבעות קטנות, "קאפיקעס" בלע"ז, כי ידע שרבינו אינו מכיר בצורתא דזוזא ועדיף שיבואו לידיו מטבעות הרבה.

באחת האיגרות שכתב אל מחותנו הרה"ק רבי יהושע מסוסנוביץ זצ"ל מספר רבינו אודות מגיפה שהתפשטה בעירו, ובגללה הורה לבני ביתו ולאנשי המקום שיברחו הרחק מן העיר, שכן בעת סכנה גדולה אין לסמוך על בטחון גרידא. "בטחון הוא שמשיג אדם הטוב של הש"י שאין לו שיעור, ואע"פ שחטא הלא מיטב הוא לרעים ולטובים, וככל שמשיג יותר הטוב מושך על עצמו הישועה שצריך, אבל מקום סכנה גדולה צריך נס, והנס ניכר ומפורסם מאד, ולזה צריך להיות צדיק, ומכיון שהוא מטעם צדקות מנכין לו מזכיותיו".

סבא קדישא

רבינו האריך ימים יותר מכל תלמידיו פשיסחא. עדותו גדלה משנה לשנה. אלפי חסידים זרמו לרדזימין, אל הסבא קדישא, כשהוא בעומק השיבה, וזכו כצל־קורותו לפקודת ישועה ורחמים. גם כל גדולי הדרו העריצוהו. האדמו"ר רבי חנוך הכהן זצ"ל מאלכסנדר, שמילא את מקומו של ה"חידושי הרי"ם", כתב אליו בשנת תרכ"ח איגרת שלומים, בה הכתירו כתארים "ידיד ה' וידיד ישראל... מוקני וישישי שיירי כנסת הגדולה... אשרי ילדותו שלא ביישה זקנתו... מופת הדרור... כ"ש מו"ה יעקב אריה נ"י, ה' יאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים..."

בעת ההיא ראו מעריצי רבינו עין־בעץ כשהוא משוטט בעולמות העליונים. אפילו לרגע קט אינו פוסק מדביקות באלקים. יום אחד כשהיה מוטל יחיד בחדרו על ערש דרי, כי הכביד חליו וגברו יסוריו, שמעו אנשיו מבחוץ כשהוא קורא ברגש מלא התבטלות: "מרא דכולהון עלמין, כל־כך אני אוהב אותך, ועוד הרבה יותר ("און נאך מער ווי ליב"), וגם את זה שאני אוהבך הריני נותן לך לגמרי..."

סיפר חתן בנו מהר"צ מלומאז זצ"ל: אף בימיו האחרונים, כאשר עלה חזמו מאד, צויה רבינו זי"ע וגזר על משמשי שיקמוהו ממיטתו ויעמידוהו אצל ה"שטנדר", כדי שיוכל להמשיך בכתיבת ספריו הקדושים, אשר נפשו איוותה לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל. מחותנו הגאון רבי דוד דוב מיזלייש זצ"ל, גאב"ד לאסק, מספר שבחיו (בהסתר המצורף לחיבורו חידושי רד"ד למס' פסחים) כי "עיני ראו בעת הכביד עליו חליו, ולא היה בו כח כמעט לדבר, ועכ"ז קיבל העם בסבר פנים... והכל עשה

בית רבינו ולבו פתוחים היו בכל עת לכל דכפין. עניים, אביונים, חלכאים וכל נשכרי־לב נתקבלו על ידו בחביבות רבה. היה מקשיב לאנקתם, מברך ומשיא עצות, עד שהרנין לבם.

ומעשה בעני מרוד שבא אצלו וביקש שיעתיר לרפואתו, כי חולה הוא בכמה מיחושים, ואין בידו אפילו פרוטה לפרוטה לצורך רופאים ותרופות. נענה רבינו ואמר לו: כתיב "והסיר ד' ממך כל חולי", אל תיקרי ממך (כ"ף קמוצה) אלא ממך (מ"ם קמוצה וכ"ף שוואית), דהיינו מעני ואביון שכמותך אשר אין לו כסף לרפואות. יצא אותו עני מעל פניו שמח ומנוחתם, עד שקרא על עצמו "ואני עני וכואב ישועתך אלוקים תשגבני". שמע רבינו והגיד לאנשיו: כדאי הוא אותו עני מסכן לעקם עליו כמה נקודות שבתורה.

פעמים היה מברך את הדורשים לשכנו בלישנא רחוכממא: כשיתן לך ד' פרנסה בשפע, יתן ממילא ג"כ חיים ובריאות, כמאמרו ז"ל "דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב" (תענית ח' ע"ב), מצינו ביעקב אבינו ע"ה, הוסיף, שביקש "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", שיש מי שלא חסר לו לחם אך אינו מסוגל לאכול, וכן יש לו בגדים אך בגלל חליו אינו יכול ללבושם, לפיכך הטעים יעקב ופירש "לחם לאכול ובגד ללבוש" דייקא, דהיינו

מרנין לבבות עגומים

שהתפלל הן על החיים והבריאות והן על הצרכים, אבל הקדים את הצרכים לפני הרמז על החיים, בהתאם לדברי חז"ל הנוכרים.

לאנשים מחוסרי־אמצעים היה מפור מעות, מהכספים שהעניקו לו חסידיו, ביד נדיבה. החסידים, שראו בעליל איך הוא מופשט מגשמיות, תהו לפעמים על מעשיו. אחד מהם הרהר ימים רבים לנפשו: מה לו לרבי ולמטבעות של זהב, שערכן רב, בשעה שאין הוא מכיר צורת מטבע? פעם, כשמטר החסיד פדיון כסף, לקח רבינו את המטבעות, הביט בהן ואמר: "מטבעות אדומים אין כאן, מוטב שתתן לי אדומים..." שאל החסיד: "רבי, האדומים הם של זהב וערכם רב, ומה צורך לו לרבינו בסכומים גדולים?"

"אני" החזירו רבינו "איני זקוק לכסף, מחלק אני את כל המטבעות אשר אני מקבל לעניים, אבל, הם כה שמחים כשאני נותן להם מטבעות אדומים..."

"רבי" טען פעם עשיר פלוני בפניו "אני עייף ממתן צדקה, אני נותן וחוזר ונותן, ואין לדבר סוף..." נתחייך רבינו, ויאמר: "ולאכול אינך עייף? אתה אוכל, חוזר ואוכל, ואין לדבר סוף..." תמה העשיר: "איך יחיה האדם בלי אוכל?" השיבו: "ואיך יחיה האדם בלא צַדקה?!"

במסירות נפש עבור טובות ישראל, לנהלם על מי מנוחות... ובשבת הגיד חידושי תורה, ולכבו היה רחב להביע דברים מתוקים להלהיב הלבבות ליראה את השם הנכבד והנורא... ויגע לכתוב חידושי תורה למען יהיה למשמרת לדור האחרון, ימצאו בהם דברי חפץ ויקחו חכמה ומוסר... גם סמוך להסתלקותו לא הפסיק מכל עניינו אשר התנהג מעודו, וכתב חידושי תורה, הכל היה רצונו למען לזכות את ישראל..."

בהאי קטירא אתקטיר

כפי שהגיד לו לבו כל השנים, התקרב ובא יומו האחר־קאטשני־הַיִּסְדִּין בו פרשת "פנחס", בשנת תרל"ד. מצב בריאותו החמיר והלך, ונאלצו להעבירו לטיפול אצל הרופאים הגדוֹ לים בוורשה עיר הבירה, אשר ניסו להציל את חייו, אך קצרה ידם כי משמים גזרו אחרת. מסופר, שאפילו בשעותיו האחרונות ירד רבינו הקדוש ממיטתו, והתאמץ לכתוב בשארית כוחותיו חידושי תורה, כי אמר שהנו מוכרח להשלים את חיבוריו. באותה שעה עצמה עמדו בחוץ ברחוב "נאלבקי" אלפי יהודים ממערי־ושפכו דמם בַּמַּחְזָז הַתְּהוֹמִים לרפואתו. ארא־ לים ומצוקים אחזו ברגעים האלה בארון הקודש. לבסוף שב רבינו ועלה על ערש יצועו, הליט את פניו בטלית קטן, והשלים נפשו ברעותא ובחדוותא לאלקיו. הדבר היה כאמור ביום הששי י"ח בתמוז, אחרי חצות היום, והביאוהו לקבורה בפניא דמעלי שבתא בבית העלמין הגדול דק"ק וורשה, ושם חלקת מחוקק ספון.

אחרי הסתלקותו התפרסם ה"אוהל" שהוקם ע"ג הציון כמקום תפילה שנוהרים אליו כל

נשכרי־לב ומבקשי ד' לשפוך שיחם, ולהיפקד בפקודת ישועה ורחמי שמים בזכות האי סבא קדישא. כך היה הדבר לפני השואה, וכך הוא ג"כ עד עצם ימינו, אחרי שיד הודים לא שלטה בציון הק'.

בראשית שנת תשמ"ה, נסע כ"ק מרן אדמו"ר מגור שליט"א עם משלחת לפולין, למצוא את ציונו הק' של הרבי מראדזמין. מתברר כי האוהל נהרס ע"י העצים הגבוהים שגדלו פרא במשך יותר מארבעים שנה, ונפלו בשל השלגים על האוהלים והמצבות. ואולם כל הקברים נשארו שלמים לגמרי. חצי שנה אח"כ, בפסח שני תשמ"ה יצא שוב כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לפולין, והביא עמו את המומתה לענייני חברה קדישא הרה"ח ר' מנדל צישנסי־קי. לאחר עמל מפרך, נחשפו הציונים הקדושים שבאוהל, בהם ציונו של הרה"ק רי"א מראדוֹר מין וחתנו רבי לוי יצחק משיראטין, נכדו הרה"ק ר' אהרן מנחם מנדל מרדומין. אחת המטרות הגדולות של הפעולה, היתה מציאת קברו של זקינו של כ"ק מרן אדמו"ר מגור שליט"א, הגה"ק רבי נחמיה אלטר זי"ע בנו של כ"ק מרן אדמו"ר ה"שפת אמת" מגור זי"ע וחתנו של כ"ק מרן אדמו"ר ה"ילב שמחה" מגור זי"ע. הרה"ק רבי נחמיה זי"ע נסתלק בעצם ימי השואה ועל כן לא היה מידע ברור על מקום קבורתו להוציא העוברה שנטמן באוהל זה.

וכבר רבו מספור המקרים הידועים והבלתי־ידועים של יהודים שרויים בצרה וחשוכי בנים ל"ע שהשתטחו בתפילתם על קברו של אותו צדיק וזכו אח"כ לראות חסדים נגלים וישועות שלא כדרך הטבע.

רחמנא אידכר לן זכותיה דיעקב שלימתא, אכ"י"ר.

הציון, שם חלקת מחוקק ספון

קורות עם ישראל בתקופת חורבן בית ראשון ובעשרות השנים האחרות

עיונים והתבוננויות בספר "ירמיהו" ובקורות חייו של הנביא על רקע חיי מלכי יהודה ומאורעות עם ישראל בימיו – מצבים טראגיים בחיי הנביא – משימותיו הרב גווניות – תוכחה נוקבת של נביא אלקים והשתתפותו הכנה ובכל לב בסבל עמו – ענק האמונה ו"עמוד הברזל" של התקוה מול המצב המייאש. מתורגם מאידיש מה"דאס אידישע ווארט" ניו-יורק – תמוז אב תש"ס. מאמר שני מתוך שלושה

המלך, ויקבל ה' גם את תפלתו. אבל אם ננהג אחרת, ונהרוג את ירמיהו, הרי "וּנְאָחֲזוּ עָשִׂים רָעָה גְדוֹלָה עַל נַפְשׁוֹתֵינוּ", ולא די שלא ינחם ה' על הרעה, אלא שיוסיף עוד על הרעה. (ראה שם, "ידי"ט).

לעומת הזקנים הצדיקים, טענו הכהנים ונביאי השקר הרשעים, גם לנו יש חקרים, המוכיח את ההיפך, הרי זה לא מכבד, בשנה זו עצמה, התנבא הנביא אוריה בן שמעיהו מקרית יערים, כאותם הדברים שאמר לפניו ירמיהו כעת, ומלכנו יהויקים ביקש להרגו, כי לא האמין לו שנבואתו היא מפי ה', אוריה ברח למצרים, וישלח המלך יהויקים את אנשיו למצרים, והם הביאו אותו אל המלך יהויקים, שהרגו בחרב. אם אתם הזקנים מביאים הוכחה ממעשהו של חזקיהו מלך יהודה, הרי לנו יש הוכחה ממעשהו של יהויקים, שהרג את אוריה הנביא על נבואותיו הקשות על ירושלים, והרי גם יהויקים הוא מלך יהודה... והיתה מסקנתם: "כשם שנתנבא אוריה כך נתנבא ירמיהו, וכשם שמואל פ", ועי' ירמיהו שם, כ"כ"ג ובמפר"ש (שם).

למשמע דבריהם נשתתקו השרים, וחזר העם לתמוך בדעת הכהנים ונביאי השקר, והיה ירמיהו נתון בסכנת מות ממש. אך כזכור, תיכף בתחילת דבר ה' אל ירמיהו, חשש ירמיהו שלשמע נבואותיו הקשות יפגע בו העם לרעה, וכבר אז הבטיחו הקב"ה: "אֵל תִּירָא מִפְּנֵיהֶם, כִּי אֲנִי אֲנִי אֶהְיֶה עִיִּם תְּהִיָּה, וְכִן הוּא, לעזרת ירמיהו נחלץ אחיקם בן שפן (אביו של גדליה בן אחיקם), ובכח ידו חילץ את ירמיהו ומילט אותו משם, והצילו ממותו. (שם, כ"ד).

ההתנכלויות הרבות לירמיהו

ההתנכלות לחייו של ירמיהו לא היתה דבר חדש בשבילו, ואף לא הנסיון לפגוע בו נפש. כזכור ממאמרנו הקודם, הרי מיד בתחילת התנבאותו כבר ביקשו אנשי ענתות להמיתו, קשה היה להם לקבל את דבריו, ירמיהו עצמו מספר שכאשר דיבר תוכחה אל אנשי ענתות,

הרב משה יעקב קור

*

לא מעצמי אמרתי לכם את דברי הקשים, כי אם "ה' שִׁלְחָנִי לְהַנְבִּיאַ אֵל הַבַּיִת הַזֶּה, וְאֵל הָעָר הַזֹּאת אֶת כָּל דְּבָרֵי אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם", (שם, י"ב), ואם חפצים אתם למנוע מעליכם את הנבואה הקשה, הברירה בידכם: "וְעַתָּה הִיטִיבוּ דְרֹכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם, וְשִׁמְעוּ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנָחֵם ה' אֵל הָרֶעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵיכֶם" (שם, י"ג), ואילו בקשר אלי, "וְאֲנִי הִנְנִי בְּרִדָּה, נִשְׁוֹי לִי בַּטּוֹב וּבְלִשְׁרָע בְּעֵינֵיכֶם. אֲךָ יָדַעְתִּי דָבָר כִּי אִם מִמָּתִים אֲתֵם אֹתִי, כִּי דָם נָקִי אֲתֵם נִתְּנִים עֲלֵיכֶם וְאֵל הָעִיר הַזֹּאת וְאֵל יִשְׂרָאֵל..." (שם, י"ד-ט"ו), והרי אתם עוד מוסיפים חטא על פשע.

לאור דבריו הנכוחים של ירמיהו, נחלצו השרים לעזרתו, וגם העם השתכנע ש"אֵין לְאִישׁ הַזֶּה מִשְׁפָּט מֵוַת כִּי בִשְׁם ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֱלֹהֵינוּ" (שם, ט"ז). למרות שבתחילה עמד העם לצד הכהנים ונביאי השקר, אבל כיון ששמעו מפורש מפי ירמיהו שכל מה שהתנבא היה בשליחותו של מקום, חזרו בהם מדעתם הראשונה, וגונו גם הם על ירמיהו.

עוד היו שם אנשים צדיקים מזקני הארץ שבקשו להציל את ירמיהו מעונש מות, והביאו ראיה לדבריהם, באמצעות חקרים דומה, שארע לפני שנים רבות, ועדיין היה חקוק בזכרון הזקנים. היה זה בימי חזקיהו מלך יהודה, שהיה הנביא מיכה מתנבא לאמור: "צִיּוֹן שְׂדֵה תְּחָרֵשׁ, וִירוּשָׁלַם עִיִּם תִּהְיֶה, וְהָר הַבַּיִת לְבָמֹת יָצַר", האם המית אותו חזקיהו המלך על נבואתו הקשה? — שאלו הזקנים — אדרבה! חזקיהו בהיותו ירא ה', התפלל לפני לבטל את הגזירה הקשה, ואף נענה בתפלתו, כנאמר שם: "וְיָחַל אֶת פְּנֵי ה', וַיַּנְחֵם ה' אֵל הָרֶעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵיהֶם". גם עלינו — טענו הזקנים — ללכת בדרכו של חזקיהו

מאז שהנביא ירמיהו החל להשמיע לעם את נבואות התוכחה והעונשים הצפויים לבא עליהם. שוב היה אליו כעת דבר השִׁחָהָרָפִין, נצטווה ירמיהו ללכת אל חצר בית המקדש, ולהשמיע שם באזני העם את דברי תוכחתו, "אֲוִלִי יִשְׁמְעוּ וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הָרָעָה, וְנַחֲמֵתִי אֵל הָרֶעָה אֲשֶׁר אֲנִכִּי חָשָׁב לַעֲשׂוֹת לָהֶם מִפְּנֵי רָע מַעַלְלֵיהֶם", ואם חלילה ימאן העם מלשוב בתשובה, הרי "כֹּה אָמַר ה': אִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֲוִלִי לְדִבְרֵי בְּתוּרָתִי אֲשֶׁר נִתְּנִי לְפָנֵיכֶם, לִשְׁמֹעַ עַל דְּבָרֵי עַבְדִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר אֲנִכִּי שׁוֹלֵחַ אֲלֵיכֶם וְהַשְׁקֵם וְשִׁלַּח, וְלֹא שְׁמַעְתֶּם, וְנִתְּנִי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה כְּשִׁלָּה, [= אתן את הבית הזה להיות חרב כמו שחרב משכן שילה בימי עלי], וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת אֶתֵּן לְקָלֶלָה לְכָל גּוֹי הָאָרֶץ" (ירמיהו כ"ז, ד"ו), ובמצודות דוד (שם).

ירמיהו נתון בסכנת מוות

והי כאשר אך כילה ירמיהו לומר את דבריו הקשים הללו, ויאחזו בו בחזקה הכהנים ונביאי השקר, אלו שלא חדלו כל העת מלהרגיע את העם, כי אך שלום וטובה יהיה להם, ובסיוע כל העם הנמצאים בחצר בית ה' בקשו להמיתו, בעצת נביאי השקר לא האמין העם שדברי ירמיהו מפי ה' המה. לרוב המהומה שנחיתתה בחצר בית המקדש, ולקול ההמולה שעלה משם, הגיעו לחצר ביהמ"ק שרי יהודה היושבים לפני המלך יהויקים, וביניהם התפתח דיון נוקב, כדת מה לעשות עם הנביא ירמיהו, נביאי השקר והכהנים טענו בפני השרים והעם: "מִשְׁפָּט מֵוַת לְאִישׁ הַזֶּה, כִּי נָבֵא אֵל הָעִיר הַזֹּאת כְּאֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם בְּאָזְנֵיכֶם" (שם, י"א). כנגדם טען ירמיהו בפני השרים והעם, הרי

תקופת מלכותו של יהויקים

כזכור בסיום מאמרנו הקודם, הדיח פרעה נכה מלך מצרים את יהואחז בן יאשיהו ממלכותו על יהודה, והמליך במקומו את אחוז יהויקים בן יאשיהו למלך יהודה, והיה המלך יהויקים נכנע תחתיו והעלה לו מסים כדריש"תו. אבל בשונה מאביו המלך יאשיהו שהתחיל בצדקו, היתה דרכו של המלך יהויקים, התנהגותו היתה מאד רחוקה מדרך הישר שהלך בה אביו יאשיהו, יהויקים בחר לעצמו ללכת בדרך אחוז יהואחז, וכפי שנאמר על יהואחז, כך נאמר גם על יהויקים (מלכים"ב, כ"ג, י"ז): "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה', כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה אֲבֹתָיו, כַּשֶּׁהִכֹּנֶה לְאֵלֹו מַאֲבֹתָיו שַׁעַשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי ה': אֲחֹז; מִנְשָׁה; וְאִמֹן, (להוציא את אביו המלך יאשיהו).

ועד כדי כך הגדיל יהויקים ברשעתו עד שאמרו חז"ל ש"בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים... ומי שהציל אז את העולם, היו אלו בני דורו, שעדיין היו ביניהם צדיקים, "נסתכל בדורו ונתקדרה דעתו" (סנהדרין ק"ג. וברש"י). ואם כי היו בהם גם עובדי עבודה זרה רבים, אבל לא היה זה לגמרי באשמתם, אלא באשמת המלכים הרעים שמשלו עליהם, שהתעו אותם ללכת אל ההרים והגבעות לעבוד שם ע"ז, כפי שביכה אותם הנביא ירמיהו: "צֵאן אֲבֹדֹת הָיוּ עִמִּי, רִשְׁתֶּם הַתַּעֲשִׂים, הָרִים שׁוֹבְבוֹם, מְהֵרָה אֵל גִּבְעָה הָרִבִּי, שְׂקָחוּ רִבְצָם" (ירמי' ג', ו').

אולי ישמעו וישבו איש מדרך הרעה

תקופתו של יהויקים המלך, ביחס לתקופות הבאות, היתה עדיין די רגועה, גם המצב הכלכלי של תושבי ירושלים היה עדיין די שפיר, לעומת המצב הקשה שהשתרר בשנים הבאות. ירמיהו ביקש בכל נפשו להחזיר את העם למוטב, ולא חדל מלהוכיחם ברוב השם. והי בראשית ימי מלכותו של יהויקים מלך יהודה, עשרים ושנים לפני חורבן הבית, כאשר כבר עברו תשע עשרה שנים רצופות

האחרונות שקדמו לחורבן הבית על רקע פעילותו של נביא החורבן:

עבודת ה'? לא די היה להם ברעה אחת, בנטישת מעיין חי ושופע אלוקות, אלא הם עוד הוסיפו רעה שניה, בזאת שתמורת המעיין החי הם בחרו לעצמם לחפור בורות סדוקים ושבורים, בורות של עבודה זרה, שכולליהם הסדוקים והמטושטשים לא מאפשרים לשמר בתוכם אף טיפת מים דלוחים...

ולכל הדורות יאמר: לא רק על חטא עבודה זרה כפשוטו יסובו דברי מוסריו אלו של ירמיהו הנביא, דיבורים שנאמרו בנבואה הרי הם נצחיים, והיו דבריו אלה מכוונים גם אל עון נטישת התורה בכללותו, כי כאשר מתרפים חלילה בלימוד התורה, או בקיומם של מצוות התורה, ותמורת זאת מתעסקים בדברי חולין, בדברים שאין בהם כל תועלת נצחית, גם על כגון דא מצלצלים באזנינו דברי הנביא על העוולה הכפולה, את מה מחליפים? ותמורת מה?

בדבריו של ירמיהו נמשלה עבודת ה' למעיין של מים חיים וחוססים, מעיין של חיים, מעיין שנביעותיו נותנות חיים לאדם ומקיימות אותו בשתי העולמות. הלימוד שלנו מדבריו אלו חייב להיות: שכל יהודי באשר הוא, גם כאשר הוא עייף, מדוכא ועצוב, מטרדותיו, מעמלו ומטלטוליו בעיני עולם הזה, יכול הוא עדיין, באמצעות שובו להתעסק באלוקות, בדברי אלקים חיים, להתרענן, לשאוב חיות מחודשת, ולהתאזר בעז ותעצומות להמשך חייו הנצחיים. דברים אלו באים לידי ביטוי יותר מפורט בדברי ירמיהו הנביא במקום אחר:

”הַיְעִיב מַצֹּר שָׂדֵי, שָׁלַי לְבָנוֹן, אִם יִתְשֹׁוּ מִים יְדִים קָרִים נוֹזְלִים” (שם, י"ח, י"ד).

הנביא תמה, אדם הנורד בדרכים, כעברו בשדה, השמש יוקדת מעל ראשו, ונפשו שוקקה למעט מים, האם יתכן שהוא יעזוב את מעיין המים החיים הנמצא לידו בשדה ולא יסור אליו לרוות בו את צמאונו? האם יעלה על הדעת שהוא יתעלם מהמים הזכים והצוננים הנובעים מצור סלע? האם הוא ינתוש את המים חיים הקרירים המגיעים ממרחקים, הישר מהפשרת השלג הוך והגקי שבהרי הלבנון? הרי אין אדם בר דעת שיעשה את השטות הזאת!

ועל פי דרכנו למדנו, שיהודי למרות היותו חש כח ורפה אונים מכל תהפוכות החיים העוברות עליו, עדיין יכול הוא בכח האמונה, בכח לימוד התורה וקיום רצון ה', לנסוך לקרבו חיות מחודשת, טל של תחיה, כאותו נורד בהיותו בדרך, המחיה את נפשו עם המים הרעננים והזכים, המגיעים אליו מהרי השלג שבלבנון...

עד כאן למדנו קימעא איך שירמיהו "תבע כבוד האב" – אבינו בשמים... והרי את עובדת היות הקב"ה אב לישראל, כבר הזכיר ירמיהו לבני עמו החוטאים, בעת שהוא בא אליהם בשליחותו של מקום, לעוררם לחזור בתשובה על חטאיהם, אלא שהבושה הרבה על שהרחיקו לכת כל כך הרבה, גרמה להם להתייאש מלשוב בתשובה, "והיו ישראל אומרים לירמיה, באלו הפנים אנו חוזרים להקב"ה?", על דבריהם אלו השיב להם ירמיהו בשמו של הקב"ה: ”כִּי דְרִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אָאָב” (שם, ל"א, ח'), וכפי שתז"ל (דברים רבה, פ"ב, כ"ז) מפרשים פסוק זה: ”בְּנִי! אִם חֲזַרְתָּ אִתָּם, לֹא אֶצֶל אֲבִיכֶם אֲתָם חֹזֵר רִים...?!”

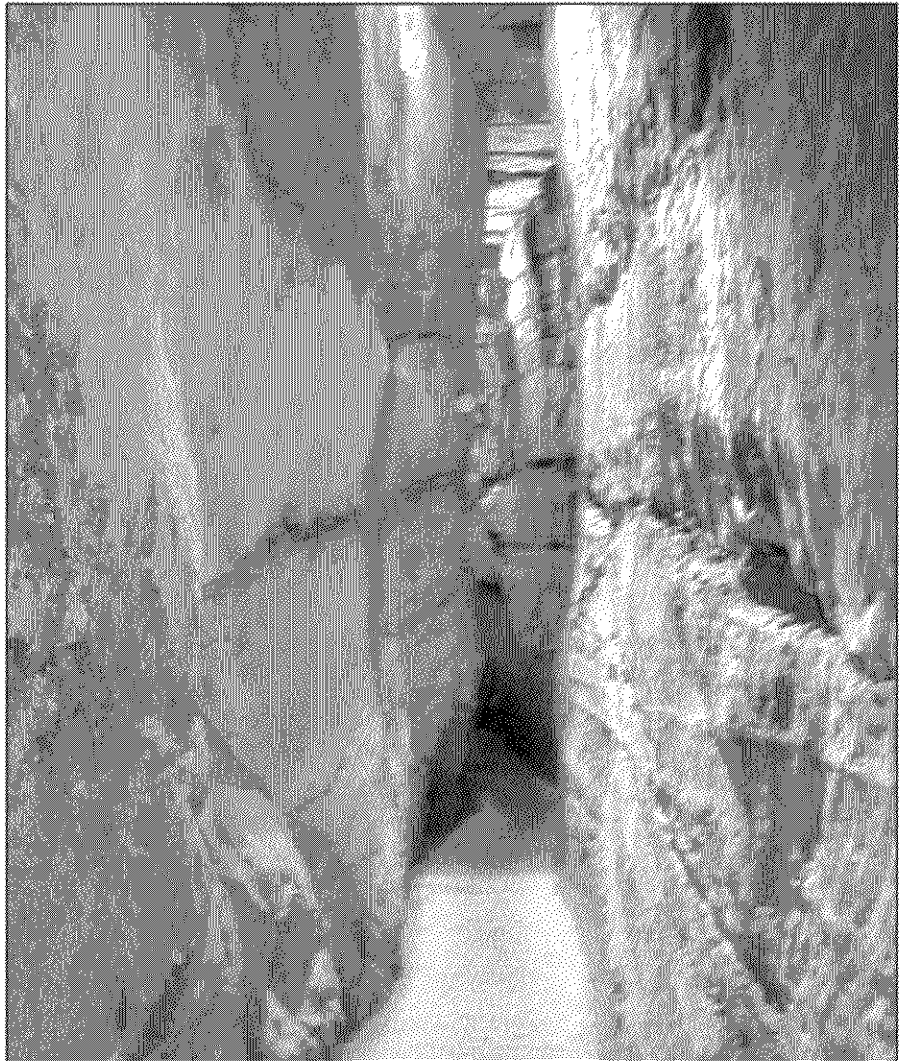
מאידך גיסא, מצאנו גם את ירמיהו כשהוא "תבע כבוד הבן" – את כבודו של עם ישראל, בנוי של מקום, בהיותו מדבר דברים לצד עילאה, בהתחטאו לפני אביו שבשמים, היתה אהבת ישראל היוקדת בקרבו מתגברת על העוני והסבל שהסבו לו בני עמו, על כל הרדיפות שרדפוהו, והיה מתחנן לפני הקב"ה על אחיו היהודים, באמרו: למרות שהם כה הרחיקו לכת במעשיהם הלא טובים, הרי בכל זאת הם יהודים... ואף שהם כבר הגיעו עד לשפל המדרגה, "תבע כבוד הבן" – הרי בכל זאת הם בניך, רבנוי של עולם!!!

”זכרתי לך חסד נעורייך...”

עובדה מענינת זו ראויה היא שניקה אותה לתשומת לבנו, שדווקא ירמיהו הנביא, אותו נביא שכל כך הרבה סבל מבני עמו, שכל כך ביווהו והשפילוהו, הוא היה הנביא שממנו נשמעו הנבואות דוותר מעוררות! והיותר מלמדות על אהבת הקב"ה לעמו ישראל...
היה זה מיד בראשית התנבאותו של ירמיהו, עוד בטרם נצטווה להשמיע את

בעז, בשני החזיתות הנזכרות גם יחד. בתובעו את כבוד האב הוא ממש הסתער, ובחריפות רבה, נגד אווירת השלוה שהיתה נחלת העם באותה תקופה, למרות חטאיהם הכבדים. הוא לא חדל מלדבר קשות אל אנשים שלא היו מוכנים לשמוע ולקבל את דבריו, עד שהוא ממש הצליח לגרות ולשסות אותם נגד עצמו, התדמית שלו בעיני העם היתה של ”אִישׁ רִיב וְאִישׁ מְדוֹן לְכָל הָאָרֶץ” (ירמיה ט"ו, י'). דברי התוכחה הקשים שבהם הוא ייסר את העם, התייחסו להרבה חטאים שנעשו בזמנו, עבודה זרה; חילול שבת; גניבה; רציחה; היפך הצניעות והקדושה; רמאות במסחר; שבועת שוא; ואי שחרור עבדים עכרים בהגיע עת יציאתם לחפשי.

בעקבות הנביא ישעיהו שקדם לו בהרבה שנים, הלך כעת ירמיהו, ובדומה לדברי ישעיהו הנביא שאמר: ”יָדַע שׁוֹר לָגֹד וְחֲמֹר אֲבוֹם הַיָּלִין, יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע, עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנֵן” (ישעיה א', ג'), הוסיף כעת ירמיהו משל נוסף, בעל משמעויות חדשות: ”גַּם חֲסִידָה בְּשִׁמְיָם יִדְעָה מִוִּנְיָהָ... וְעַמִּי לֹא יָדְעוּ אֵת מִשְׁפַּט ה'” (ירמיה ח', ז'). פירושו: גם החסידה, ושאר עופות השמים, שאין להם דעת, בכל זאת הם חשים ויודעים את העתים המתחלפים, יודעים

הם מתי לקום באחת ולהתעופף למרחקים, לאיווררים החמים, ומתי לשוב משם, מבלי שיהי' להם מינימום שכל, הם מרגישים איהו מזג איר טוב להם ואיהו לא, ומבלי דעת הם עושים את כל האפשרי בכדי לשמור על עצמם, כך שנה אחר שנה, מבלי שינוי כלשהוא.

ולעומת זאת עַמִּי, למרות שחונן בדעת ובתבונה, איבד העם את הכיוון הרצוי, את הדרך של סור מרע ועשה טוב... "נַעֲמִי לֹא יָדְעוּ אֵת מִשְׁפַּט ה'", הם נטשו את הדרך שקיבלו מאבותיהם, ואינם רוצים להחזיק בו, (ע"פ הרד"ק, שם).

כמה נוקבים הם דברי תוכחתו של ירמיהו, על עון עבודה זרה שבידי בני עמו, ומקירות לבו הוא זועק אליהם בשמו של הקב"ה:

”כִּי שְׁתִּים רַעוֹת נַעֲשָׂה עַמִּי אֹתִי נָקֹב מְקוֹר מִים חַיִּים”

לְחֻצוֹב לָהֶם בָּאוֹת בְּאֵרֹת נִשְׁכָּרִים אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ הַקָּיִם” (שם, ב', י"ג).

את עבודתו של מי העדיף העם תמורת

יתגני במדבר מִלֶּן אֲרָחִים, וְאֶנְקֶה אֵת עַמִּי וְאֶלְכֶה מֵאֲתָם. כִּי בִּשְׁסָם...” (שם, ט', א').

והרי מדבריו אלו של ירמיהו למד הרמב"ם ד"ל את הוראתו הידועה, לאדם המתגורר בסביבה מושחתת: ”אִם הָיָה בַּמְדִּינָה שְׂמִנְהוּתָהּ רַעִים, וְאִין אֲנִשְׁיָה הַלֵּכִים בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל... וְאִם הָיוּ רַעִים וְחַטָּאִים... יֵצֵא לְמַעֲרוֹת וּלְחֻזִּים וּלְמַדְבוֹרוֹת, וְאִלּוּ נִדְתָּ עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ חַטָּאִים כְּעֵינִן שְׂנֵאמֹר: ”מִי יִתְּנִי בַּמֶּדְבָּר מִלֶּן אֲרָחִים” (פ"ו מהלכות דעות ה"א).

אלא שירמיהו הנביא לא הורשה לעזוב את מקומו ואת תפקידו, ואף קיבל הבטחה מהקב"ה שהוא אישית לא יושפע מדרכיהם הרעים של אנשי מקומו: ”יֵשְׁבוּ הָמָּה אֲלֵיךְ, וְאַתָּה לֹא תָשִׁיב אֲלֵיהֶם” פירושו: "זהו דבר אפשרות שהמה ישובו אליך להיות כשרים כמותך, ואל תדאג לילך אליהם בשליחות, פן תלמוד ממעשיהם להיות כמוהם, כי תהיה בטוח בזה!", עוד הבטיחו הקב"ה, שאם הוא ימשיך לטרוח להחזיר את העם למוטב, ואף יצליח במשימתו זו: ”וְאִם תִּזְכֹּּי מִן הַיָּד” (להשיב הרשעים שהם זוללים, להשיבם [להיות] טובים ויקרים"', הרי שכך גדול מאד: ”כִּפִּי תִקְרֶה” פירושו: "מה שתגזור ותאמר יתקיים, כאילו אני אומר אותו" – "שאני

היתה תגובתם איש לאחיו: ”לִכְּוֹ גִּנְהָשָׁה עַל יִרְמְיָהוּ מִן־שָׂבוֹת” — "מה לעשות עמו, לכל נשמע עוד כדברים האלה", "כִּי לֹא תֵאבֵד תוֹרָה מִכֶּהֱן, וְנִצָּה מִחֶכֶם, וְדָבָר מִנְּבִיא” — "כלומר, מה נהיה חסרים במיתתו, הלא לא תאבד התורה מיתר הכהנים, ולא תאבד העצה מתכמים אחרים אשר יש עמנו, ודבר נבואה לא תהיה נאבדת מיתר הנביאים, אשר לא יתנבאו רעה כמותו", ולכן היתה עצתם: "לִכְּוֹ גִּנְהוּ בְּשׂוֹן” — "שנלשין עליו למלך כדברים רעים, כדי שימיתוהו" "וְאִלּוּ נִקְשִׁיבָה אֵל פֶּלֶךְ דְּבָרָיו” — "או לא נשמע כמו כל הדברים שדיבר הוא, כי אין מי בנביאים לדבר דברים כמותו", (ירמיה י"ח, י"ח, ובמפרשים). ואכן פעמים רבות ביקש העם להרע עמו, היו מקרים שגם פגעו בו פיזית, כמו המקרה הבא, שהיה גם הוא כחצר בית המקדש, ירמיהו השמיע באזני העם את דבר השם: ”כֹּה אָמַר ה' צְבֹאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא אֵל הָעִיר הַזֹּאת, וְעַל פֶּלֶךְ עֲרִיב, אֵת פֶּלֶךְ הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ, כִּי הִקְשׁוּ לְעַרְפִּם לְבָלְתִּי שְׂמוֹעַ אֵת דְּבָרִי” (שם י"ט, ט"ו). בין הנוכחים באותו מעמד היה גם נביא השקר "פִּשְׁחוֹר בֶּן אֹמֶר הַכֶּהֱן, וְהוּא פִּקֵּד נָגִיד בְּבֵית ה'”, מהחשובים שבכהנים ובעל תפקיד נכבד בביהמ"ק, ולשמע דברי ירמיהו, נגש אליו פשחור ו...הכהן אותו, ולא היה לו די בזה, אלא שגם נתן אותו אל המהפכת, הוא בית הסוהר, ויש מפרשים (הרד"ק בשם אביו) ש"מהפכת" הוא כלי העשו משני עצים וביניהם ריח צר ולתוכו היו נותנים את צואר האסירים.

למחרת כאשר בא פשחור לשחרר את ירמיהו מהמהפכת, קיוה פשחור לראות את ירמיהו שבור ברוחו ומדוכא מהמאסר המכ"ביד, אולם ירמיהו לא נשברה רוחו בקרבו ואף דיבר אליו קשות בשם ה': ”וְאַתָּה מִשְׁחֹזֵר, וְכָל יִשְׂרָאֵל בֵּיתְךָ, תִּלְכְּוּ בְּשָׂבִי וּבְכָל תְּבוּא, נָשִׁם תָּמוֹת, וְנָשִׁם תִּקְבְּר, אִתָּהּ וְכָל אֲהֲבֶיךָ אֲשֶׁר נִבְאָת לָהֶם בְּשִׁקְר” ירמיהו היה מחוסן ברוחו ובנפשו כנגד כל הקמים עליו, כי בתחילת נביאותו כבר אמר לו הקב"ה: ”וְאַתָּה תֵּאָדָר מִתַּנְדֵּף, וְקִסְמֹת וְדִבְרֹת אֱלֹהִים אֵת פֶּלֶךְ אֲשֶׁר אֲנִכִּי אֶצְנֶן, אֵל תַּחַת מִטְנֵיהֶם...!” (שם א', י"ז).

אלא שהתחזקותו של ירמיהו בה' אלקיו, לא מנעה ממנו מלתנות את עצרו הגדול, על כל מה שעובר עליו מאת העם בגלל נבואותיו הקשות, ”שְׁתִּיתִיגִי ה' וְאֶשְׁת” — לא חפצתי להיות נביא, אבל אתה ה' פיתית אותי לכך, והתפתיתי, "תִּזְקַתִּנִי וְתוֹכֶל” — היית חזק ממני ואף יכולת לי, לאלצני להתנבאות, אבל ראה נא יוצרי, הרי "הִיִּיתִי לְשֹׁחֵק פֶּלֶךְ הַיָּם, פֶּלֶה לְעַנֵּי לִי" הפכתי להיות שחוק בעיני הכל, כולם לועגים לי. (שם כ', ז).

”בְּדָד יִשְׁבְּתִי כִּי זַעַם מִלְּאֲתָנִי...”

ירמיהו היה מאד כאוב ממצבו, חייו הפכו למסכת ארוכה של כל מיני רדיפות קשות. למרות שדיו לו לירמיהו מסביבו גם אנשים נאמני רוח שהקשיבו לדבריו, ודברי נבואותיו נעשו עליהם את הרושם הראוי, בכל זאת, בהשפעת נביאי השקר, כלאו אותו כמה פעמים בבית האסורים, וככל שהתמיד ירמיר הו להשמיע את תוכחותיו כפי שנצטווה, כך גם התרחקו ממנו הבריות, גם קרובי משפחתו נמשו אותו, עד שדריה ירמיהו נעזב מכל, בודד וגלמוד, מנותק מכל מוהאנשות ומשמחות חייהם. כעצרו כי רב התבטא ירמיהו: ”בְּדָד יִשְׁבְּתִי, כִּי זַעַם מִלְּאֲתָנִי” (שם, ט"ו, י"ז), כי מִלְּאֵת אוֹתִי בְּנִבּוּאוֹת זַעַם. הכהן הצעיר מענותה הפך לנרדה ההמונים, הנביא הצעיר היה לזיונמא ולסמל של רוחות זעם. התוצאה היתה, שירמיהו החל להרגיש בנעצמו נמיה ומשיכה להתבודדות, לניתוק מוחלט מחברת בני אדם.

ירמיהו שופך את לבו: ”וְאֶמְרַתִּי לֹא אֲזַכְּרֶנּוּ, וְלֹא אֲדַבֵּר עוֹד בְּשִׁמִּי” — אף אם הייתי אומר לעצמי שיותר לא אזכיר את הנבואות, ולא אוסיף יותר לדבר בשמו של הקב"ה, הרי אינני יכול, כי המחוייבות האלוקית מאלצת אותי להמשיך ולהתנבאות, חש אנכי שנבואתי יוקדת בקרבי כשלהבת אש המאימת להתפרץ כל רגע החוצה: ”וְהָיָה בְּלִבִּי קֶשֶׁת בְּעֵרָת, נֶעֱצַמְתִּי” (שם, כ'), לו הוא רק היה יכול, הרי היה יוצא לגור במדבר, בכדי לא לשהות בסביבה מתועבת ומרועשת, וכפי שהוא קרא על עצמו: ”מִי

קורות עם ישראל בתקופת חורבן בית ראשון ובעשרות השנים האחרונות

תוכחותיו ומוסריו, ואת נבואות הועם, הרי ראשית דבר, בנבואתו הראשונה, בא לירי ביטוי היסוד המעמדי של עם ישראל, המלמד על אחדותו של העם היהודי עם הקב"ה, ואלו דבריו נבואותיו הראשונים: ”הֲלֹךְ וְקִרְאתָ דְבָרִי וְיִרְשָׁלַם אֲמַר, כֹּה אָמַר ה' וְכִרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעִירִי, אֶהְבֵּת קָדְלִיתִי, לְכַתֵּךְ אֲחֵרִי בַּפֶּדָּר בָּאָרֶץ לֹא זְרוּעָה” (ירמ' ב', ב.). [למרות שפסוק זה נכתב רק בפרק השני שבספר ירמיהו, למדונו חז"ל (מכילתא פ' בשלח, ובקהלת רבה, פ"א, ל"א) שראוייה היתה נבואה זו להיות תחלת הספר, כיון שזו היתה נביאותו הראשונה, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה].

עוד בטרם ישמע העם דברי מוסר ותוכחה, עונשים של חורבנות וגלויות, השמיע להם ירמיהו תחילה על האהבה האיתנה שבין הקב"ה לעמו צאן מרעיתו. הקב"ה, כביכול, לעולם לא ישכח לנו את אהבתונו הראשונה, את שנות המֶדְבָּר שלנו, את לכתנו אחריו למדבר, בעת יציאת מצרים, מתוך אמונה איתנה. עצם העובדה שנבואותיו של ירמיהו הנביא, תחילתן מזכירות את האהבה הנושנה הזו, מלמדת אותנו שהקשר האיתן של יימי כלולותינו" לא יתֵר לעולם ועד, למרות כל תחלואינו הרותניים המרובים.

אמנם הנבואות הבאות שבספר ירמיהו מלאות בנבואות זעם ותוכחה, הן מונות את חטאי ופשעי ישראל אחת לאחת, את המרידות של עם ישראל בקוב"ה, אבל אין בכוחן של כל אלו למחוק ולטשטש את עקבות צערנו הראשונים במדבר, שהיו ספוגים באמונת תום בהקב"ה, עת יצאנו ממצרים ריקים ומרוקנים מ"צדה לדרך" כלשהיא, אבל גדר שים ומלאים באמונה תמימה...

”אֶהְבֵּת עַלְיָם אֶהֱבִיתִי, עַל כֵּן מִשְׁכִּיתִיךָ חֶסֶד” (שם, ל"א, ב'), כך מכריז קוב"ה באוני כנסת ישראל, "לא היתה אהבתי אליך לפי שעה, אלא להיות האהבה לעולם" (רד"ק שם). ואתה אהבת הקב"ה לעמו, הבלתי מוגבלת בזמן ובמקום, והבלתי תלויה בתנאים כלשהם, באה לידי ביטוי נפלא במלותיו הבאות של ירמיהו הנביא:

”כֹּה אָמַר ה' אִם יִפְדוּ שְׂמִים מִיַּמְעֵלָה, וְיִקְרְיוּ מוֹסְרֵי אֶרֶץ כְּמִשָּׁה, גַּם אֲנִי אֵמָס בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַל כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ נָאִם ה'” (שם, ל"א, י"ז).

כשם שלעולם לא יהיה ניתן למרוד את מדת השמים, וכשם שבלתי אפשרי יהיה לעולם להשיג את מהות הארץ, כך גם לא ימאס הקב"ה לעולם בעמו ישראל, למרות כל חטאיהם ועוונותיהם. בפסוק זה גם נרמז שקשרי האהבה הנצחית שבין ישראל לאביהם שבשמים אין להם כל קץ ומדה...

גם את פשר המהות האיכותית של נפשות ישראל, גם בהיותם נמצאים בשפל המדרגה, פירש ירמיהו הנביא בנבואה מפי ה': ”וַיֵּצֵן יְהוָה קָרִי תֹאֵר קָרָא ה' שְׁמֹךְ” (שם י"א, ט"ז). וכפי שמסביר זאת רבינו בעל ה"שפת אמת" זי"ע, שבעת שאמר ירמיהו את דבריו אלו, היו ישראל נמצאים בשפל המצב, וגם אז הם נותרו בבחינת "זית רענן", זיתים טריים, שבעמקי קרביהם טמון השמן הטוב והבריא, כך גם במעמקי הנפש היהודית, תמיד חכוייה וטמונה בקרבה הנקודה וּפְּתִיכִיתָּהּ, וְלֹא אֶחָד התורה...

ובלשונו הקדוש: "כי בא להראות שגם כשכני ישראל בשפל המדרגה, מכל מקום נמצא נסתר בהם אור התורה... אם כי יש להם כמה מדריגות זו למעלה מזו, **מבֿלֿ מקום מדריגה זו נמצא בהם עֵשֶׁלִם**, וירמיהו הגיד זה בהיותם **בשפֿל המצב**, אִף עַל פֿי כֵן זִית רַעֲנָן וכי" (”שפת אמת” תצוה, תרל"ט, עי"ש, וגם בשנת תרל"ח).

וכי איזה לב יהודי אמיתי לא ימס כדונג, ולא יתרכך כחמאה, בעת שהוא יפנים בעצמו את עומק המשמעות של הדיבור האלוקי הנצחי, אודות געגועיו, כביכול, של הקב"ה אל בני העם היהודי השרויים בגלות: ”הֲבֵן יָקִיד לִי אֲפִרִים, אִם יִדֵּר שְׁלִשְׁעִים, פִּי מִדִּי דְבָרִי בּוֹ לְכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד” (שם, ל"א, י"ט).

הרי פסוק זה שובכן כיהלום בברכת "זכור" נות"ה הנאמרת בתפלת מוסף של ראש השנה, כמה דמעות כבר הצטברו בבית גזוזי של קוב"ה, הלא הם הדמעות שולגו במשך הדורות מעיני ה"בעלי תפילה" שלנו, "שלוחי עמך בית ישראל", בעת ששפכו "לב כמים" באמירת פסוק זה, ועוד הרבה יותר מכך במלות הסיום של הפסוק: ”עַל כֵּן רָחוּם מִנִּי לִי, דַּחֵם אֶרְכֻמְנוּ נָאִם ה'...”

הניתן לשער איזה כמיות אדירות של אותן דמעות זכות וטהורות הפכו לחומר דליק שהצית מדורות אש קודש בלבות ישראל, שמהן התפרצה התשוקה העזה לשוב ולהתק" רב אל אבינו שבשמים, בבחינת ”אֵלֶכָה וְאֲשׁוּבָה אֵל אִישִׁי דְרָאשׁוֹן” — אל האש הראשונה! אל האש של מתן תורה, כשהלכנו אחריו במדבר, כשעמדנו תחת הר סיני, "וזהר כוער באש עד לב השמים"...

"מצפון תפתח הרעה..."

מתוך לב יוקד אהבה לבני עמו המשיך ירמיהו לחזור ולהתריע ולעורר את העם בשווקים וברחובות, למרות רגשי משטמות העם כלפיו המשיך ירמיהו לאהוב אותם בכל לבו, וכאב רחום יסרם והוכיחם כאב את בנו האהוב, כולי האי ואולי יצליח למנוע מהם את הצרה הגדולה העתידה לבוא עליהם. אבל לעומתו המלך יהויקים לא שב מדרכו הרעה, ועוד הוסיף בחטאים ובתועבות, ואף הטיח דברים כלפי מעלה בכדי להכעיס את בוראו, (עי' סנהדרין ק"ג:). ועוד באותה שנה ראשונה למלכות יהויקים היה דבר ה' אל ירמיהו שעתיד נבוכדנצר למלוך בבבל, שהיא בצפונה של ארץ ישראל, ומידו תבוא הרעה אל הארץ ואל העם, אם לא ישובו למוטב.

לא מיד היה נבוכדנצר למלך על בבל, עוד שלוש שנים המתין הקב"ה לתשובת העם, ועוד בשנה הרביעית למלכות יהויקים, התנבא ירמיהו לפניהם כרברים האלה: זה לי כבר עשרים ושלוש שנים שאני קורא אליכם בדבר ה' לשוב כתשובה, השכם ודבר, ולא שמעתם. ולא רק אותי שלח ה' אליכם, אלא גם עוד מעבדיו הנביאים, ולא רק פעם אחת אלא הרבה פעמים, וכמוני כמוהם הזהרנו אתכם לאמור: ”שׁוּבוּ נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הֲרַעָה וְקִרַּע מַעֲלֵיכֶם... וְאֵל תִּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים”

נבוכדנצר כובש את ירושלים בפעם הראשונה

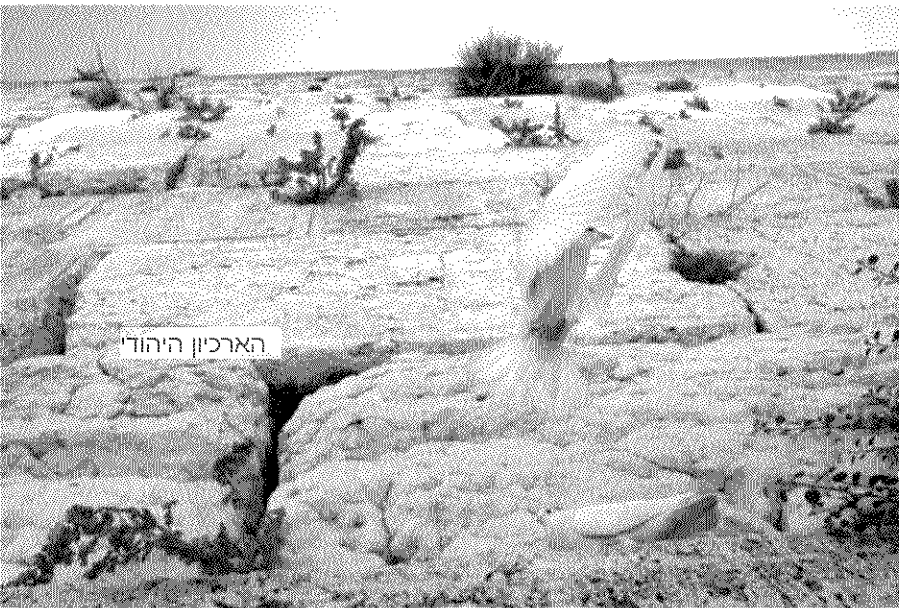
בשנה החמישית למלכות יהויקים, היה הדבר, ונבואתו של ירמיהו החלה להתקיים. נבוכדנצר מלך בבל עלה עם חיילותיו לארץ ישראל, כל סביבות העיר ירושלים התמלאה בחיילות הכשדים של נבוכדנצר שהטילו מורא ופחד על כל יושבי הארץ, העיר ירושלים עצמה הוקפה במצור ככר של חיילותיו, ועד מהרה עלה בידו של נבוכדנצר לכבוש את ירושלים ולהכניע את המלך יהויקים תחתיו.

(במפרשי התנ"ך נחלקו הדעות בפירוש המקראות, יש אומרים שתיכף ומיד נכנע יהויקים לנבוכדנצר וקבל על עצמו לעבדו, ריש אומרים שכתחילה לקח נבוכדנצר את יהויקים עמו לבבל, ורק כאשר קבל שם על עצמו להיות נכנע למרותו, החזירו למלכותו לירוש"ל), היה זה הכיבוש הראשון של נבוכדנצר בירושלים.

משפחה של "ספר מוסר חי"

בספר ירמיהו אנו מוצאים, בין השאר, פרק מסוים (פרק ל"ה), הראוי לקחתו לתשומת לב מירבית, בפרק זה אנו למדים על אפיזודה מסוימת הנושאת בחובה מדה גדולה של מוסר השכל, על משפחה יהודית שהיתה בזמן בית ראשון, משפחה למופת ולדוגמא לכל הדור"רות... עד כדי כך, שרבי יהודה אבן תיבון ז"ל, המתרגם הידוע של ספרי "הכוזרי" ו"חיובת הלכות" ללשון הקודש, כתב בצוואתו לבניו, שעליהם ללמוד את הפרק הזה בספר ירמיהו מדי שבת בשבתו!...

היה זה בימי המצור הראשון שהציב נבוכדנצר הרשע על ירושלים. באותם ימים הגיעו לירושלים הנצורה בני משפחת "בית

הרכבים" הענפה, שנמנו על צאצאיו של יהונדב בן רכב, ממשפחת יתרו חותן משה. יהונדב עצמו היה בזמנם של אחאב ויהוא מלכי ישראל (מלכים"ב' פרק י'), מאות שנים לפני התרחשות המאורע המסופר בזה עם צאצאיו "בני הרכבים". בימים כתיקונם היו משפחת "בני הרכבים" בהמוניהם מתגוררים באהלים אשר על פני השרה, וזאת על פי צוואת אבי זקנים יהונדב בן רכב (ראה להלן), אלא שכעת, מאימת חיילותיו של נבוכדנצר שפשטו על פני כל הארץ, נאלצו "בני הרכבים" על כרחם לנוס אל תוך העיר ירושלים ולהתגורר בבתים אשר בתוכה.

באותם ימים היה דבר ה' אל ירמיהו הנביא, להביא את "בני הרכבים" אל אחת הלשכות של ביהמ"ק, ”וְחִשְׁקִיתָ אוֹתָם יִין” (ירמ' ל"ה, ב'). מובן מאליו ש"בני הרכבים" נענו מיד להזמנתו של ירמיהו, והגיעו לביהמ"ק, ובכור"אם מזג ירמיהו לפניהם גביעים מלאים ביינ, ”וְאֲמַר אֲלֵיהֶם שְׁתּוּ יִין” (שם, ר').

בטרם נראה את תגובתם הנחרצת לציווי הנביא, הבה נתאר לעצמנו את גודל המעמד: מקום האירוע הוא במקום המקודש ביותר, בבית ה' שבירושלים, בתוכו נמצאים כעת משפחת "בני הרכבים", משפחה של תלמידי חכמים, (עי' מדרש תנחומא, יתרו, ד', ועוד), לפניהם עומד נביא ה', מגדולי הנביאים שהיו

לעם ישראל, והוא הנביא מחג להם גביעי יין ומצווה עליהם לשחות!...

והנה לתדהמת כל הנוכחים, "בני הרכבים" אינם נשמעים לקול הנביא, בנחישות וכאומץ הם מסרבים לדבריו: ”וַיֹּאמְרוּ לֹא נִשְׁתָּה יִין...!” את סירובם הם מנמקים בזאת: מזה שנים רבות נושאים אנו עמנו את צוואתו של אבי משפחתנו יהונדב בן רכב, אשר ”צָוָה עֲלֵינוּ לֵאמֹר לֹא תִשְׁתּוּ יִין אֲתָם וּבְנֵיכֶם עַד עוֹלָם!”, כפי שהוא גם צוה עֲלֵינוּ: "וְכִית לֹא תִכְנוּ, וְזֶרַע לֹא תִזְרְעוּ, וְכָרֶם לֹא תִטְעוּ, וְלֹא יִקְלָה לָכֶם, פִּי בְּאֵהָלִים תִּשְׁכְּבוּ עַל יְמִינְכֶם...!” (שם, ו"ד)

[יהונדב השאיר לצאצאיו אחריו שבכל הדורות הוראות ברורות, המתוות להם אורח חיים מעודן של הסתפקות במועט, של צניעות וענוה, בכדי שחלילה לא ימשכו אחרי תענוגי העולם הזה... עוד אמרו חז"ל (ספרי בהעלותך פ"כ), שצפה יהונדב שעתיד בית המקדש ליחרב, ולכן "וראים אותו כאלו הוא חרב עכשיר" ולזאת צוה עליהם יהונדב לחיות חיי צער עוד בטרם הגיעה הצרה].

"בני הרכבים" המשיכו את דבריהם לפני הנביא ירמיהו: ”וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוֹנָדָב בֶּן רָכָב אֲבִינוּ כִּכֵּל אֲשֶׁר צִוֵּנוּ לַבִּיטִי שְׁתוֹת יִין כֹּל יָמֵינוּ”, ולא נסטה אף לא כחוט השערה מצוואת אבינו ”אֶנְחֵנוּ יָשִׁינוּ בְּנֵינוּ וּבְנֵיתֵינוּ” (שם, ח'). ואל יקשה בעיניך אורונו הנביא, מדוע אנו מתגוררים במים אלה בבתי אבן שבירושלים, הלא אבינו צוה עלינו גם את זאת: ”לַבִּיטִי בְּנוֹת בָּתִּים לַשְּׂבִיטָנוּ” , דע לך, שמאז ומתמיד קיימנו את דבריו במלואם: ”וַיִּשָּׁב בְּאֵהָלָיִם וַיִּשְׁמַע וַנִּשְׁכַּח אֲשֶׁר צִוֵּנוּ יְהוֹנָדָב אֲבִינוּ”, אלא שהמצב הבטחוני המסוכן שהתהווה "פעלות נבוכדנצאר מלך בבל אל הארץ", אייץ אותנו באופן זמני ”לְמַרְחֹק מֵאֵד” ”לֵינוּ אֲשֶׁר בַּשְּׂדוֹת וּבַמִּדְבָּרִיּוֹת” , ונִאֲמַר באו נבוא ירושלם מפני חיל הפְּשָׁרִים וּמִפְּנֵי חֵיל אֹרֶם וְנָשָׁב בִּירוּשָׁלַיִם” (שם מ"ז"א), אבל ”לְשִׁתוֹת יִין, לֹא נִשְׁתּוּ! כִּי כִךְ צוּה אוֹתֵנוּ אֲבִינוּ!”

כל סיפור הדברים הללו, היה בתוך ביהמ"ק ולעיני כל העם שעמדו שם נדהמים ומשתומ"מים מעצמת השליטה העצמית של "בני הרכבים", לשמור על צוואת אביהם, מבלי סור מדבריו ימין ושמאל. ניתן גם לשער שהיה הדבר לשיחה בפי כל הנוכחים באותו מעמד. ואכן זאת היתה כל עצם כונת הציווי הנבואי לירמיהו שינסה להשקות את "בני הרכבים" יין.

"הלוא תקחו מוסר לשמע אל דברי נאם ה'"

מיד לאחר קיומו של אותו מאורע מרעיש, של עמידת "בני הרכבים" בנסיך, היה שוב דבר ה' אל ירמיהו, שעליו להביא באוני העם את הלקח וה"מוסר השכל" של אותו מעמד: ”הֲלוֹךְ וְאָמַרְתָּ לְאִישׁ וְהוֹדָה וְלִשְׂבִי יְרוּשָׁלָּם הֲלֹא תִקְחוּ מוֹסֵר לְשִׁמַּע אֵל דְּבָרֵי נָאִם ה'” התבנתנו נא וראו מה ביניכם לבין משפחת "בני הרכבים" — אומרת הנבואה — משפחה צנועה המתגוררת מזה דורות רבים במדבריות, וכמשך כל אותם מאות בשנים הם לא נטו ימין ושמאל מצוואה ישנה נושנה, עליה צויה אותם אבי זקנם, שהם בכלל לא הכירוהו, שהרי מזה דורות רבים הוא כבר אינו בין החיים... ואילו אתם, הרי ”אֲנִי דְבַרְתִּי אֲלֵיכֶם” באזניכם אתם השמעתי את דברי, לא דברים עתיקים שקבל-תם מפי אבות אבותיכם, אלא אליכם דברתי, ”הַשְׁמַע דְּבַר, וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלָי” (שם י"ג, י"ד).

ולא רק פעם אחת שלחתי לומר לכם את דברי מוסרי, ולא רק נביא אחד השמיע באזניכם את דברי תוכחתי, אלא: ”וְאֲשַׁלַּח אֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים, הַשְׁמַע וְשִׁלַּח אֲמַר, שְׁבוּ נָא אִישׁ מִדְּרָכּוֹ הֲרַעָה וְהִיטִיבוּ מַעֲלֵיכֶם, וְאֵל תִּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לַעֲבֹדָם... וְלֹא הִפִּיתֶם אֶת אַזְנוֹכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם אֵלָי” (שם, ט"ו). מדוע לא תשכילו ללמוד מוסר השכל מבני אותה משפחת "בני הרכ"בים", הקשורים בקשר איתן ואמיץ למסורת ולצוואת אבי אביהם, הלא ראיתם ושמעתם שאין דבר בעולם שיכול להזיז אותם כחוט השערה מאותה צוואה עתיקה!...

נבואת ירמיהו בדבר ה' גם מלמדת אותנו על השכר המובטח לאותה משפחה חשובה: ”וַיֵּצֵן אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם עַל מִצְוַת יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם, וְתִשְׁמְרוּ אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְתִשְׁלְשׁוּ כִכֵּל אֲשֶׁר צָוָה אֲתָכֶם. לָכֵן כֹּה אָמַר ה' צִבְאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

האחרונות שקדמו לחורבן הבית על רקע פעילותו של נביא החורבן:

על הנבואה ש"בא יבוא מלך מלך ויהשחית את הארץ הזאת ויהשחית ממנה אדם ובהמה", לא רק שנבואה זו תתקיים, אלא גם העונש שיבוא עליך אישית מובטח לבוא: "זה אמר ה' על יהוקים מלך יהודה, לא יהיה לו יושב על כסא דוד", פירושו: שהמלכות תיפסק ממנו ושוב לא יזכו בנוי אחריו לשבת על כסאו של דוד המלך, ולא רק זו אלא אף זו: "ונבלתו תהיה משללת חרב ביום ולקחה בלילה" לאחר מותו לא יזכה יהוקים לבוא לקבורה, ועוד נאמר בנבואה זו: "וסקדתי עליו ועל נרעו ועל עבדיו את עונם, והכאתי עליהם ועל ישבי ירושלים ואל איש יהודה את כל הרעה אשר דברתי אליהם ולא שמעו", (ירמיה ל"ו, כ"ט-ל"א).

דברים נוספים היו לו לירמיהו על חטאיו הרבים של יהוקים ועל עונשו במיתה משפילה ובזויה: "היו מנה ביתו בלא צדק, ועליותיו בלא משפט, ברעהו יעבוד הנם, ופועלו לא יתן לו", שהיה יהוקים שוכר פועלים, מכה בהם וכופה אותם לבנות לו בית רחב מדרות המחופה בלוחות ארז, מצופים בצעירים צבעונים, לימות החורף, ועליות גג רחבות ומאווררות לימות הקיץ, ובגמר המלאכה לא שילם לפועלים העניים והאביונים את שכר פעולתם. עוד אומר לו הנביא ירמיהו: אל תדמה את עצמך לאביך יאשיהו המלך שגם הוא אכל ושתה ונהנה בדרך המלכים, כיון שהוא "עשה משפט וצדקה, אז מוב לו, הן דין עני ואביון", הרי אביך יאשיהו צדיק היה, בהיותו דן דין עני ואביון, ובעבור זה היה טוב לו, כי היה דבוק במעשי השם לרחם על העניים כמיהו.

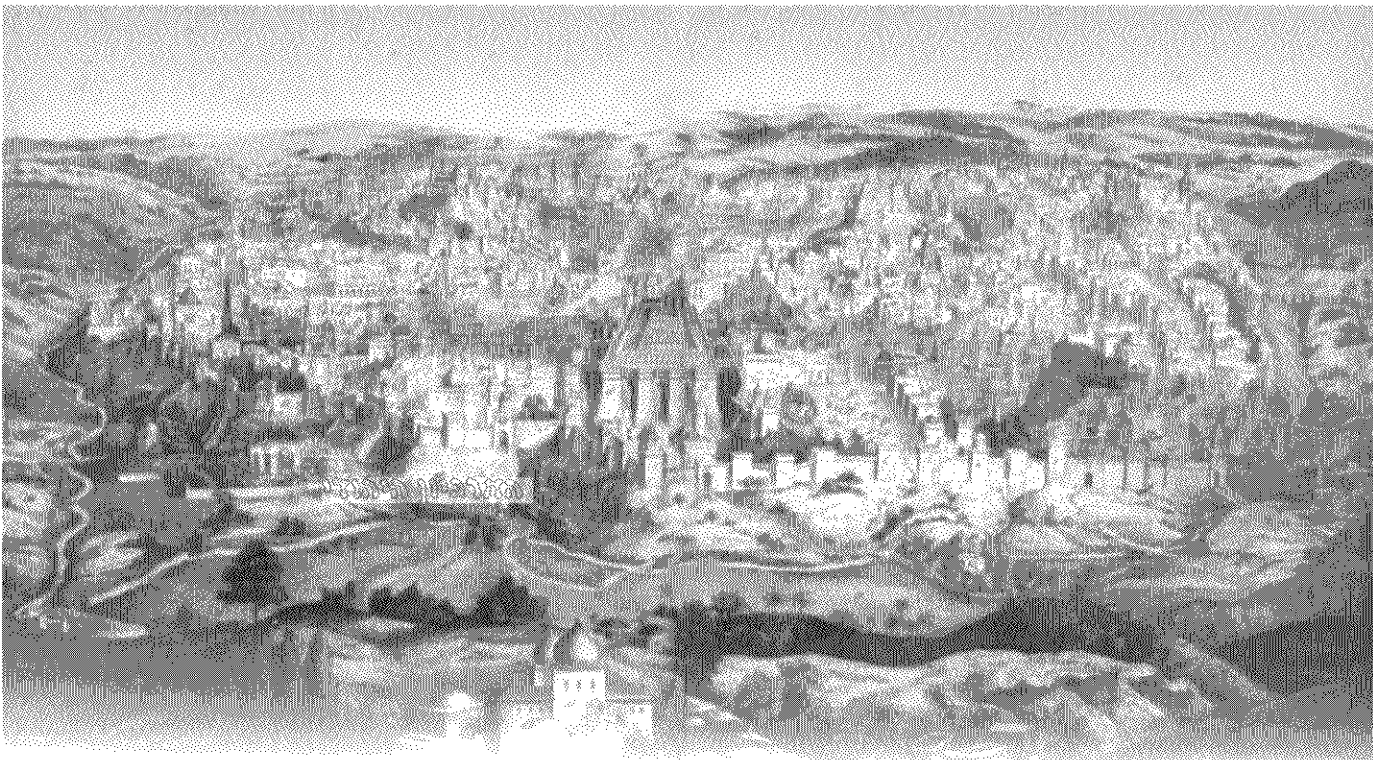
אבל אתה יהוקים הרי "אין צדיק וצדק פי אם על בצעק, ועל דם דנקר לשפוך, ועל העשק..." כל רצונותיו ומאוויך אינם אלא לבצע כסף, ולשפיתך דם נקיים, "לכן זה אמר ה' אל יהוקים בן יאשיהו מלך יהודה, לא יספרו לו הוי אחי והוי אחות, לא יספרו לו הוי אדון והוי הודיה. קבורת חמור יקבר, סחוב ויהשלך מןהאחא לשערי ירושלים" – לא יספידוהו כראוי למלך יהודה, ו"כמו שלא יקבר החמור כשימות בדרך, אבל יעובוהו שם, כן יהיה עניי יהוקים, כי יוליכוהו בגולה וימתו בדרך, ויהיה לו קבורה כמו שיש אל החמור, רצונו לומר כמו שאין לחמור קבורה כן לא יהיה לו, יהיה מגורר ומושלך להלן לשערי ירושלים מחוץ להם, ולא יקבר כלל", (שם, כ"ב, י"ג-י"ט ובמפרשים).

הקץ המר של מלכות יהוקים ותחילת הגלות

שלוש שנים היה יהוקים נכנע לנבוכדנצר, כנאמר: "ויהי לו יהוקים עבד שלש שנים" (מלכים"ב, כ"ד, א'), והם השנים הששיות, השביעית והשמינית למלכותו. לאחר שלוש שנות עבדות, בשנה התשיעית למלכותו, מרד המלך יהוקים בנבוכדנצר מלך בבל. שלוש שנים נמשך המרד, בשנים התשיעית, העשירית והאחת עשרה למלכותו. ובשנה השלישית למרידתו, ואחת עשרה שנים למלכותו "וישלח ה' בו את גזירי כשדדים ואת גזירי ארם ואת גזירי מואב ואת גזירי בני עמון וישלחם ביהודה להאבדו עבדו ה' אשר דבר ביד עבדיו הנביאים". גזירי העמים הנוכרים באו בשליחותו של נבוכדנצר מלך בבל להלחם ביהוקים, ונתן ה' בלבם לבא להאבדו לפי שעשה הרע בעיני ה', (מלכים"ב, כ"ד, ב' וברד"ק שם). בנוסף למלחמה שהכריזו על יהוקים כל העמים הנוכרים, עלה גם נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים, בכדי להנקם ביהוקים על מרידתו.

בטרם הגיע נבוכדנצר לירושלים ישב לו בתחילה מרחוק, במדינת אנטוכיה על גבול ארץ ישראל, וירדו אליו לשם חכרי הסנהדרין הגדולה מירושלים, שכבר ידעו מנבואותיו של ירמיהו שעתיד ביהמ"ק להחרב על ידי נבוכדנצר, וישאלו את נבוכדנצר האם כבר הגיע זמנו של בית המקדש ליחרב? השיב להם נבוכדנצר שעדיין לא, מבקש הוא רק את המלך יהוקים על שמרד בו, וכיון שיהיה יהוקים בידו, ישוב לו חזרה לבבל, (ע"פ ויקרא רבה פ"ט, ו, ע"י"ש).

נבוכדנצר הגיע כעת פעם שניה לירושלים וכבש בשנית את העיר, במהלך הכיבוש לכד את יהוקים "ויאסרוהו בנחשתים להחילו בגולה", (דברי הימים"ב, ל"ו, ו'), אלא שלא הספיק נבוכדנצר להביאו לבבל, כיון שהיו (המשך בעמוד ב')

תבנית של בית המקדש, מאת אברהם בן יוסף, סביבות 1870

את המגילה, (רד"ק שם). אותו יום, כ"ח כסלו, שבו שרף יהוקים את המגילה נכלל בשו"ע (או"ח סי' תק"פ) בין "הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו, וראוי להתענות בהם..." (שם סעיף א') "בכ"ח בכסליו שרף יהוקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו" (שם סעיף ב'), וכתב ב"באר היטב" (שם ס"ק ה'): ב"מגילת תענית" כתב בשבעה בכסלו, וכה"ג כתב בשמונה, ו"כל"כו" כתב בחמישי. וכתב "של"ה" דאף המחמיר להתענות בכלול, לא יתענה בחנוכה".

שריפת המגילה ע"י יהוקים עדיין לא השכיכה את חמתו הגדולה, ויבקש יהוקים להרוג את ירמיהו ואת ברוך בן נריה, ושלח לחפש אחריהם, אבל "ויקשרם ה'" ומפרש הרד"ק: "חפשו במקום שהיו, ולא מצאום, כי הסתירים ה', אפשר ששת חורשן סביכותם, או שבטל כח ראותם באותו מקום שהיו ירמיהו וברוך".

מגילת "איכה" במהדורתה השניה

ויהי לאחר ששרף יהוקים את המגילה, היה שוב דבר ה' אל ירמיהו, שיקח מגילה אחרת, ויחזור ויכתוב עליה את כל הדברים שהיו כתובים במגילה הראשונה אשר שרף יהוקים, ועוד נוסף עליהם דברים רבים נהמה", (ירמיה ל"ו, ל"ב), מפסוק זה דרשו חז"ל (מובא במפרשים שם) שמתחלה היו בה שלש אלפא ביתין, והם: "איכה וישבד ביד העיר רבתי עם" וגו', (פרק א'); "איכה ויעיב באפדו" (פרק ב'); "איכה ויעם ודב יענא הלקת המזב" וגו', (פרק ד'), כל אחד מהפרקים הללו יש בו כ"ב פסוקים על פי סדר הא"ב, וכעת, במגילה השניה, כתב בה ירמיהו פרק נוסף: "אני הנבדד ראא עני בשבט עברתו" (פרק ג') של מגילת איכה), גם הוא ע"פ סדר הא"ב אבל כל אות משולשת, בס"ה ס"ו פסוקים, וזה הפירוש ש"נוסף עליהם דברים רבים נהמה", פרק זה הוא "בהמה", כמו כל הג' הפרקים יחד שהיו במגילה הראשונה.

עוד דרשו חז"ל מאותו פסוק, ש"נוסף עליהם דברים רבים נהמה", שתיבת "רבים" באה לרבות את הפרק החמישי שנוסף למגילת איכה, והוא: "זכור ה' מזה דעה לנו", גם בו יש כ"ב פסוקים, (שלא ע"פ סדר א"ב). גם המגילה החדשה נכתבה על ידי ברוך בן נריה, ככל אשר השמיע באזניו ירמיהו הנביא. והרי היא מגילת איכה במהדורתה הסופית, אותה אנו קוראים ובאמצעותה אנו מקוננים, כשאנו ישובים על הקרקע, מדי שנה בשנה בליל תשעה באב.

הנבואות על מיתתו הבזויה של יהוקים

שליחות נבואתית נוספת היתה כעת לירי מיהו אל המלך יהוקים אישית: "זה אמר ה' אתה שרפת את המגילה הזאת..." כי כעסת

העם, אבל היות ואני עצור בבית האסורים, לא אוכל בעצמי ללכת אל ביהמ"ק ולהקריא את ועדיין לא כעת, אלא כאשר יתרגשו הצרות לבוא ויגזרו יום צום ותענית, ויתאספו כל העם לתפילה בביהמ"ק, או אז תבוא גם אתה לשם ותשמיעם את כל דברי הספר הזה, "אולי תפלא תהנתם לפני ה' וישבו איש מדרךו הרעה, פי גדול האף והחמה אשר דבר ה' אל העם הזה..." (שם, ל"ו, ז').

ויהי בשנה החמישית למלכות יהוקים, בני ישראל שכבר ראו את צרתם קרבה ובאה, ויקראו לצום ולתענית ביום כ"ח לחודש כסליו, (וראה להלן) ויתאספו כל העם בבית המקדש לתפילה ולזעקה. בו ביום עשה ברוך בן נריה כפי שנצטווה מפי ירמיהו, וילך אל ביהמ"ק והקריא באזני את העם ככל אשר היה כתוב בספר אשר כתב מפי ירמיהו הנביא. ויהי כשמעו שרי המלוכה – שלא היו נוכחים בעת קריאת הספר ע"י ברוך בן נריה – את כל החזות הקשה שהשמיע ברוך בן נריה באזני העם, שלחו לקרוא לו, וביקשו ממנו שיחזור ויקרא גם באזניהם את כל הנאמר בספר: "ויהי משמעם את כל הדברים, פחדו איש אל רעהו, ויאמרו אל ברוך העיר נגיד מלך את כל הדברים האלה" (שם, ט"ו). השרים חשבו אולי כשישמע המלך את הדברים הקשים יזעזע גם הוא בתשובה...

בטרם שהודיעו השרים למלך את דבר המגילה, יעצו השרים לברוך שיסתתר יחד עם ירמיהו, בחששם שהמלך יבקש להרגם, כפי שעשה לאוריה הנביא, כנזכר. לאחר מכן סיפרו השרים למלך את כל תוכן הנבואות הקשות שנכתבו על הספר, מיד צוה המלך שיביאו אליו את המגילה, שתהיה נקראת גם באזניו, ובמעמד כל השרים העומדים לפניו. ויהי כאשר קראו לפניו את הפסוק הראשון: "איכה וישבד ביד העיר רבתי עם" וגו', אמר יהוקים, ומה בכך, הרי עדיין אני נשאר המלך, כך גם כשמע את הפסוק השני "בב' תבכה בלילה" וגו', וכך גם בפסוקים השלישי והרביעי: "גלתה יהודה מעני" וגו'; "דרכי ציון אבילות" וגו', עדיין לא התרגש יהוקים, ואמר לעצמו הרי עדיין אני המלך, אך כאשר הגיע הקורא אל הפסוק החמישי שבמגילת איכה: "היו צריה לראש", הבין יהוקים שמלכותו עומדת להינטל ממנו, שוב לא אבה לשמוע את יתר דברי המגילה, רק שאל מי אמר דברים אלו? והשיב לו הקורא את המשך אותו הפסוק: "פי ה' הונה על רב פשעיה", מיד קדו כל אזכרות שבמגילת איכה... (מועד קטן כ"ו.).

לאחר מכן נטל יהוקים את המגילה בידיו ויקרענה בתער לגזרים, ולמרות תחנוני והפצרות השרים, השליך את קרעי המגילה אל תוך האש הבעורת על האח שלפניו... "ולא פחדו ולא קרעו את מגדיהם המלך וכל עבדיו השמעים את כל הדברים האלה", (ירמיהו ל"ו), אבל השרים כן פחדו כנזכר לעיל ש"פחדו איש אל רעהו", והם היו אלו שהתחננו לפניו שלא ישרוף

לא יכרת איש ליוגרב בן רכב עמך לפני כל הימים...!" (שם י"ח-י"ט). וכבר פירשו חז"ל ב"ספרי" (בהעלותך, פ"כ, וכן ב"לקוט שמעוני" שופטים פ"א, רמז ל"ח), ששכרם של "בני הרכבים" היה: "שהיו יושבים בסנהדרין ומורים דברי תורה. ויש אומרים שבנותיהם נשואות לכהנים והיו מכני בניהם מקריבים לגבי מזבח..." כך גם שנינו במדרש רבה (פרשת ויחי, פצ"ח, ח'): שהתנא הגדול רבי יוסי בן חלפתא היה מוצאו ממשפחת יונגב בן רכב.

גם לעתיד לבא יבואו בני בניהם של אותה משפחה ששימשה כ"ספר מוסר חיי" ויבשרו לישראל על גאולתם. וכפי שמפרשים חז"ל ב"פסיקתא דרב כהנא" (בסוף הספר) את הפסוק "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר" (ישעיה נ"ב, ז'), ומי יהיו אותם המבשרים הראשונים, שבטרם ביאת המשיח יעלו על ההרים לבשר לעם ישראל על גאולתו השלי- מה? "אמר רבי יהושע אלו בני יונגב בן רכב, שהם באים ומבשרים לישראל תחלה, שנאמר "לא יכרת איש ליונגב בן רכב", והם עולים ומקריבים קרבן תחלה, "כל הימים", אלו ימי המשיח". אותם רגלים שהלכו בעקבות אביהם הזקן, ולא סרו מדבריו, הם יהיו ל"רגלי" המבשר...

מגילת "איכה" במהדורתה הראשונה

בעקבות הנבואות הקשות שירמיהו לא חדל מלהשמיעם בדבר השם, שטם המלך יהוקים את ירמיהו הנביא, והשליכו אל בית האסורים (ראה מצודת דוד ירמיהו ל"ו, ה'). הנה בבבל כבר מולך נבוכדנצר, הוא כבר כבש גם את אשור, גם את ירושלים, המלך יהוקים כבר הפך להיות עבדו, אבל הקב"ה שברחמיו המרובים אינו חפץ להעניש את בניו, ביקש להתרות בהם פעם נוספת, אולי הפעם ישובו אליו ויסלח להם על עוונותיהם. הואיל ובאותה עת היה ירמיהו מנוע מלבוא לפני העם, בהיותו עצור בבית הכלא, היה אליו דבר ה' בבית האסורים, ובו נצטווה ירמיהו לכתוב על ספר את כל נבואותיו, את כל אשר צפוי תלילה לבוא על העם, אם לא ישיכילו לשוב בתשובה, "אולי ישמעו בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי השב לעשות להם, למען ישובו איש מדרךו הרעה וסלקתי לעינם ולהטאתם", (ירמי' ל"ו, ג').

וישלח ירמיהו לקרוא אליו אל בית האסורים את תלמידו הנאמן ברוך בן נריה, וצוה עליו לכתוב את כל דבריו על הספר, והיה ירמיהו קורא בפיו ותלמידו ברוך בן נריה כותב את כל דבריו בדיו על הספר. ואמרו רבותינו ז"ל שספר זה היה "מגילת קינות", הלא היא מגילת "איכה" אותה אמר ירמיהו ברוח קדשו, ככל אשר צפה על הגלות ועל חורבן ירושלים. עם סיום כתיבת הקינות על ידי ברוך בן נריה, אמר לו ירמיהו: למרות שאין אתה רגיל לדבר לפני

אהרן פרלוב

אמרות צדיקים

גבורת נפש בעתות צר

סיפר נאמן ביתו של כ"ק מרן דמו"ר (מצאנז) זי"ע, הרה"ח ר' יהושע ווייצענבלום ז"ל, ששמעו מפי רבינו (כ"ק מרן אדמו"ר מצאנז) זי"ע בעצמו, ואלו היו דברי קדשו: "במחנה אושבֿיץ סיכנתי את עצמי בקור, וכסיתי גופי בבגד קרוע דק מן הדק, אשר הוטב בעיני יותר מכל המלבושים והסחבות שזרקו לעברנו, לפי שהותקנו בו לולאות לרוכסן צד ימין על צד שמאל, כפי שנהגו אבותי הקדושים והקפידו על כך. ומי יודע, אולי בזכות שזנהרתי בזאת שרדתי בחיים..."

הרב יצחק שלמה ורטהימר שליט"א‏
"צאנז", כסלו תשס"ז, ע' 16

★

זכרו ימות עולם בימי זעם המלחמה האחרונה, כאשר עלה הכורת וגזע את קרן ישראל, והובלו אל המוקד המוני בית ישראל שمسרו נפשם על קדושת השם, אשר מיום גלינו מארצנו לא ה' כזה כליון נורא. ואעפ"כ למרות פגעי הזמן הנוראות ומאורעות האי"ר מות, התאזרו חסידים ואנשי מעשה בעבותות האהבה להשי"ת והתחזקו והתאמצו זרועות לעשות רצון אביהם שבשמים, ולקיים התורה והמצוות במסירת נפש ממש למעלה מגדרי טבע האנושי.

החסידים הישרים והתמימים שהיו אסורים במסגר ה"באכניא געטא" נתקבצו יחד בכל מוצאי שבתות, וערכו שמה במחבא ובאישון לילה סעודת מלוה מלכה, והשביעו נפשם עם סיפורי צדיקים ובדברי עידוד והתחזקות באמונה. ואני בעניי שהיתי באותו זמן מחוץ למושב ה"געטא", כי ה' תחת ידי תעודת אזרחית מזויפת מארץ נכר, ומאד חשקה לבי לסעוד עמהם יחד באותן סעודות מלוה מלכה, ואף שהיתה חומה בצורה מבדלת בין ה"געטא" ולחוץ, ינעתי ומצאתי מקום אחד אשר נפרצה הגדר מעט, ובאין רואים נכנסתי אל ה"געטא" דרך שם.

ולא זו בלבד אלא גם לקחתי עמי את בני רבי נפתלי בעודו ילד רך בשנים. והן אמת ידעתי גם ידעתי כי הדרך אשר נלך בה כרוכה * בסכנת נפשות ממש, מאחר שיצאה פקודה מאת הרשעים ימ"ש שלא יהיו שום אחד לעזוב את קורת ביתו בלילה, והאיש אשר ימצא ברחובות העיר ירה יירה במהרה. אעפ"כ אמרתי בלבי יה' מה שיהי', ואני והנער נלכה להיות במחיצתן של אותן בעלי מסירת נפש, ובזה יכזה הנער את ארחו בראותו כמו עיניו את גודל המסירות נפש שלהם, ויזכור תמיד את העבודה הרוממה הזאת של עבודת השי"ת למעלה מדרכי הטבע.

ועל זאת יעידו זקני עמנו שרידי חרב המלחמה, אשר ראו בצרת נפשם במשך שנות הזעם, ולפעמים הגיעו למצב שהי' ממש כפסע ביניהם לבין המות ר"ל. ופתאום בחסדי ד' הופיע אור ישע וזרחת פדות נוגה שהוציאם מחושך וצלמות, ופלא להחיותם ^{ביום קמתם} כלם. המסות הגדולות אשר ראו עיניהם האותות והמופתים הגדולים ההם אשר עשה ד' עמהם, כולם היו למעלה מדרך הטבע. ואמנם לא נפלאות היא על מה עשה ד' ככה לשנות ולשדר את דרך הטבע בעבורם, כי יתכן לומר בה כי מחמת שאף הם אזרו חיל לעשות רצון קונם בעתים מצוקים ביותר, וקיימו את התורה ואת המצוות בכוחות נשגבות ובמסירת נפש למע" לה מדרך הטבע, בעבור זה הגדיל ד' לעשות עם אלה נסים ונפלאות, והצילם מחבלי מות ומבאר שחת.

כ"ק אדמו"ר מהר"ש מבאבוב זצוק"ל‏
בשוה"ט ר"ח כסלו תשנ"ה‏
"טללי אורות", חנוכה תשס"ו, עמ' א'‏

★

"בוכנוולד היה הקשה ביותר" סיפר ר"ג [הגה"ח רבי גד אייזנר זצ"ל, משגיח ישיבת "חידושי הרי"מ"] לימים בפני החסיד ר' שמעלקא ליפשיץ ז"ל: "דארט איז גיוועהן

דאס שווערסטע". ויסף לומר: "אם עד אז לא עבר יום אחד בלי להניח תפילין וללמוד 'חובות הלבבות' – הרי ששם כבר לא היתה אפשרות..." (מ'האט דאס שוין נישט גיקענט באווייז'ן').

מספר ר' יוסף דו'אלוסקי שיחי', תלמידו מת"ת דרכי נועם בלודז': "בהגיענו לשערי בוכנוולד תשושים ועייפים, סובלים ומרוטים, היה זה לילה אפל והכל סביב היה קודר ומיואש. והנה נרעשתי פתאום בפגשי בדמותו של מורי ורבי ר' גד"ל – שזה עתה הגיע.

קפאתי תחתי. ראות פניו לא פיללתי. הבטתי בפניו הצנומות לאימה והכרתיו. הבחנתי מיד כי אותו זיק שנצנץ בעיניו תמיד – עודנו חי. ר"ג הכירנו והושיט לי את ידו הכחושה. באלם, ללא קול, עמדתי כך לפניו לרגעים אחדים, חש כי לבי נפתח קמעא; נזכרתי באחת, בבהירות ששלטה תמיד בדיברי ריו'. רבי', הצטעקתי פתאום, במה אפשר להתחזק בשעה זו?

כה איומה היתה השאלה הזאת, בקעה מן הרקיעים והתהומות, מארבע רוחות השמים; ערפל שהחשיך מוחות רבים: במה אפשר להתחזק נוכח האיום והנורא המתחולל?...

הוא פנה עמי לצדדים ושלף מכיס מעילו את ספר 'חובות הלבבות'. [ספר 'חובות הלבבות' שמור היה עמו מן היציאה מגטו לודז' דרך

הרה"ק רבי דוד מסוכטשוב זצוק"ל (במרכז) לימינו הגאון רבי אהרן לוינ אבד"ק רישא – בתקופה שלפני השואה

מחנה צ'סטווחוב ועד הרחצה בבוכנוולד – היכן שצריכים היו להותיר אחריהם את כל חפציהם}. פתח בשער אהבת ה' והגיש למראה עיני את המובא שם, על אחד מן חסידים שהיה קם בלילה ואמר: **'אלוקי, הרעבתני ועירום עזבתני ובמחשכי הלילה הושבתני, ועוזך וגדלך הוריתני, אם תשרפני באש לא אוסיף כי אם אהבה אותך ושמחה בך'**.

קראתי את הכתוב והוא הביט בי ברחמים, ביטא את המילים בקול: **"הרעבתני... עירום עזבתני... תשרפני..."**. ומה אומר החסיד לעת כזאת? **"לא אוסיף כי אם אהבה אותך ושמחה בך..."**

לימים, כאשר בחסדי ה' ניצלנו מן התופת – שיגרתי אליו מכתב נרגש והזכרתי בו את דברי החיזוק המופלאים שהראה לי אז, בבור תחתיות, ואלה עמדו לי לאשש את רוחי לחזקני בימים הכי חשוכים – ומה מאד שמח לקבל את מכתבי".

ואכן דבר מכתב זה, נשמע בקורת־רוח מפי ר"ג כמה פעמים – עד סוף ימיו.

"במחיצת ר' גד"ל" (ירושלים תשס"ו) ע' ק"ג‏

★

אאמו"ר זצוק"ל לא היה מדבר הרבה ממאורעותיו בשואה, ורק לפעמים סיפר... אמר פעם אאמו"ר זצוק"ל מה החזיק אותו

לחם לאכול ובגד ללבוש

"ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (בראשית כח, כ). הדקדוק ידוע למה האריך בלשונו לפרט הצורך והשימוש שיש בלחם ובבגד, והיה לו לומר בקצרה ונתן לי לחם ובגד. **אמנם כשהיינו במחנות ("לאגער") אצל הרשעים ימש"ו הבנו את הדברים במשמעותם הנכונה**, כי שם היה זה דבר הרגיל לקנות מצרכים חיוניים אחרים בעד ככר לחם, למשל שאחד מכר מנת לחמו הדלה עבור זוג נעליים, וכיוצא בזה. ועל זה הבקשה ונתן לי **לחם לאכול** שאוכל לאכול את הלחם, **ובגד ללבוש**, ולא אזדקק ליתן את הלחם עבור בגד או למכור את הבגד תמורת פת לחם.

כמו כן היה שם מובן מיוחד לסיום לשון הכתוב "והיה הוי' לי לאלוקים". כי בזמנים ומצבים הכי קשים הדבר היחיד שהטריד אותנו היה איך להישרד בחיים, **לא אמרנו טוב מותי מחיי אפילו בחיים כאלו, העדפנו להשאר ולחיות בכל אופן למען יהא המשך ושארית כלל ישראל**, והשלכנו ייחינו על מאן דיהב חיי ייחב מזוני ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. אם היו שואלים אותנו האם אתה רוצה למות ולהיפטר אחת ולתמיד מצרות רבות ורעות הללו, היתה התשובה רצוננו לחיות ולא למות, **והיה הוי' לי לאלוקים** שגם במצב של מדת הדין (בחינת שם אלוקים) אני רואה רחמים (בחינת שם הוי') בזה שאני נשאר בין החיים.

כ"ק מרן אדמו"ר מבלאז'וב זצוק"ל‏
"שופרא דישראל" (ירושלים תשס"ז) ח"א, ע' מ"ה

במלחמה, ואמר שהיה נזכר בצורתו של ה"חקל יצחק" זי"ע או שהיה נזכר בניגוני שבת קודש. או נזכר באיזה תורה, ו**סיפר** פעם שביו"כ זכר תפילות שמו"ע עד שהגיע לנעילה בתפילת אתה נותן יד לפושעים ושם לא זכר ההמשך. והסתכל תחתיו ופתאום ראה דף של מחזור התכופף והרים, ונגלה לפניו הדף שכתוב בו תפילת אתה נותן יד לפושעים. באיזה בכיות אמר תפילה זו שלא אמר כן לא לפניו ולא לאחריו.

כ"ק אדמו"ר מספינקא שליט"א‏
"קובץ שיחות קודש"‏
(ב"ב תשס"ה) ח"א, ע' ק"ע

★

בערך בשנת תשנ"ד, נסעתי [המחבר ד.ז.] עם כמה מבני לפילדלפיה בחוה"מ סוכות, כי שמעתי שנמצא שם תלמיד חכם גדול אחד שעוד זכה ליצוק מים על ידי הכנה הגדול מאחיו, בעל החפץ חיים בראדין. ואמנם, בביקורנו אצל הרב הגאון ר' ברוך הלוי לייזרובסקי [שנתמנה אח"כ כראש בית דין של איגוד הרבנים דארה"ב וקנדה], שהיה אז כבר קרוב לבן תשעים ובצלילות הדעת גמורה נהננו כולנו מאד מסיפוריו האישיים שהיה לו עם החפץ חיים.

אחר שסיפר עובדה אחת והמשיך לספר עובדה אחר עובדה, נעמד הרב מלספר כי כנראה לא היו בידיו עוד סיפורים שהוא בעצמו היה עד להם. אולם, למרות שהפרה גמרה להניק, העגל התחשקה לינוק יותר, ולכן פנינו אליו באדיבות, אולי בכל זאת יש לו לכל הפחות עוד עובדא אחת קודם שנחזור לנו יארק.

הרב הבין לרוחנו ואמר "עוד סיפור אישי ממורי ורבי החפץ חיים לא אוכל לספר לכם, כי פשוט אין לי באמתחתני. אבל, מכיון שהנני רואה שאתם כל כך צמאים לאיזה עובדא חשובה, אספר לכם משהוא מעצמי".

את האמת אודה, שבאותו רגע הייתי מאוכזב, ובתחילת סיפורו הקשבתי רק מטעמי נימוס. אולם, בסופו של דבר, יצאתי אני ובני מהתפעלות, ורשעם הסיפור נשאר חקוק בלבנו לעד. **וזה תוכן הסיפור**:

"קדם המלחמה נתקבלתי כרב בבית הכנסת הליטאי שבלודז' החסידית. עם פרוץ המלחמה הוגליתי לאושוויץ והייתי מבין היחידים שנשארו בחיים אחר קרוב לשלוש שנים של מיצוי דם התמצית על ידי הרשעים האחרוים ימש"ו.

"כידוע, כל אלו שהגיעו לגיהנום זה עברו "סלקציה" על ידי ד"ר מענגלע שר"י שבנקיפת אצבע החליט מי יחיה ומי ימות. כרבבות אחרים עברתי גם אני על ידיו, וכצעיר בריא נשלחתי ימינה, דהיינו, לעבוד.

"עברו יותר משנתיים של יסורי גוף ונפש שאי אפשר לתארם, והנה סמוך לסוף המלחמה הודיעו לנו כי על הקבוצה שלנו לעבור שוב על ידי האשמדאי המענגלע הזה ימח שמו וזכרו. היה ברור לכולנו שתכליתה של הסלקציה הזאת היא לשלוח לתאי הגזים את החלשים, ואת הבריאים יותר, להשאיר לעת עתה, כדרכם מאז ומתמיד.

"אותה זמן היה לי מכה נוראה על פיסת רגלי שהיה מלא מוגלה עד שכמעט שלא אים. כשהגיע תורי לעבור על ידו, התרכזתי בכל כוחותי ללכת כרגיל, למרות הכאבים העזים שעל כל פסיעה ופסיעה. הרשע לא הבחין בדבר והראה לי ללכת ימינה.

"לא עברה דקה, והתבוננתי על מה שעשיתי והתחרטתי חרטה גדולה על מעשי. חשבתי לעצמי, הלא תיכף בפלוש הנאצים לאדזש, כשראיתי את אכזריותם הברברית איך שזור-קים מחלון הקומה השלישית עשרות ילדים, ושאר גזירות איומות שאי אפשר לתארן, באחי לידי הכרה שמאורעות האלו חורגים מכל

המקובל, גזירה של הסתרת פנים מאין כמוהו. החלטתי נחושות שמצדי לא אעשה שום תוכניות בענין הצלתי ורק על ה' אשליך ייחבי, ואלך לאן שמולכים אותי ממרום.
"והנה עכשיו, אחרי שנים של צרות יגון ואנחה, פתאום 'נהייתי לחכם', לשות תחבולות להצלתי? אין זה כי אם עצת היצר להפר את קבלתי שלא לחקור אחר העתידות. ה' הרועה אותי מעודי ועד היום הזה אף בגיא צלמות זה, הנקרא אושוויץ הוא ינחני בדרך הטוב בשבילי, אם לחיים ואם למות, אבל מצדי לא אעשה שום תחבולות.

"אומר ועושה. התחמקתי מאותם האנשים שנעמדו כבר על הצד הימין ונעמדתי שוב בין הקבוצה שלא עברו עוד את הסלקציה. בהגיע תורי לעבור על יד רב הטבחים עברתי על פניו בלי שום הסוואת מצב בריאותי. עברתי על פניו כשאני צולע על רגלי, וכמו כן, הכרת פני העידו על כאבי הנוראים ושהנני מתפתל ביסורים. הרשע הפנה אותי שמאלה ביחד עם קבוצה קטנה של חולים וחלשים. הייתי משוכנע שזו דרכי האחרונה והכנתי את עצמי ל"ההוא יומא' של שוב יום אחד לפני מיתתך, אם בכלל אזכה לעוד יום אחד.

"וכאן ראיתי בחוש 'מה רבו מעשיך ה', וביותר, 'מאד עמקו מחשבותך' עד 'שאיש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת'. אותי ואת החולים לקחו עם משאית לא לתאי הגזים אלא לבית חולים מודרני ומשוכלל שהנאצים ימח שמם וזכרם הקימו ברוב ערמומיתם סמוך לאושוויץ. תכלית בית חולים זה היתה היות ולעתים באו מצלב האדום ה־רֶד־קְרוֹסֶץ וְהַקְרוֹסֶץ את 'מחנה העבודה' של אושוויץ והרשעים האלו הראו להם איך שהם מתנהגים באנושיות עם כל ה'עובדים' בהחזיקם בית חולים עם כל השכלולים המודרניים בעד החלמתם.

"הייתי שם כשבועיים וטפלו בכל מחלותי ומחושי, והרופאים – כולם יהודים – ריפאו אותי והעמידו אותי על רגלי פשוטו כמשמעו. יותר מאוחר קבלתי ידיעה שהקבוצה שהלכו לצד הימין נלקחו לצעדי המות, דהיינו: בסוף המלחמה כשהנאצים ראו שהצבם איבוד, לקחו רבבות אנשים ממחנות ההשמדה ובכללם אושוויץ, והכריחו אותם ללכת רגלי עשרות קילומטרים כל יום, כמעט בלי שום אוכל או מים. רוב רובם גוועו ברעב או מחוסר אונים, הי"ד."

ובזה גמר הרב לייזרובסקי את סיפורו המרתק. "הגעו בעצמכם מה היה קורה לי אילו נשארתי עם הקבוצה שהלכו ימינה, הלא עם רגלי החולה לא הייתי מחזיק מעמד אפילו חצי יום".

אמנם **רגלי** חסידיו ישמרו.

הרב דוד זילבער שליט"א
"במעלות קדושים וטהורים"
(ברוקלין תשס"ח ח"ב, ע' ק"ח)‏‏

★

מספר אחד התלמידים שיחי' (שלמד בישי-בת ויז'ניץ בגרוסוורדיין בשנת תש"ו) שפעם ישב בביהמ"ד עם חבריו ושווחו על השואה האיומה. תוך כדי דיבור מופיע לפתע רבינו (מרן אדמו"ר ה"אמרי חיים", מויז'ניץ) זי"ע וניגש אליהם, ומתעניין על מה מדברים. הבחורים שתקו מחשש ומורא, וכ"ק רבינו זי"ע שברוח קדשו ידע מחשבותיהם ודיבורי-הם, הצביע לתוך הגמרא שהיתה פתוחה לפניהם **בריש פרק ערבי פסחים** (צט:): **מאן לימא לן דמתרצתא הוא דילמא משבשתא**, ופירש ואמר: **מאן נוט' אל מלך נאמן**, רומז לאמונת אלוקי עולם, אם יש אמונה – **"לימא לן דמתרצתא הוא"**, הכל מתורץ ומחזור. **"דילמא"** – אם יש ספיקות ומחשבות שונות, **"משבשתא"** – הכל משובש... הבחורים נדהמו מרות הקודש שהופיעה בבית המדרש ושובו לתלמודם מתוך התחזקות עצומה.

הרה"ח ר' שלמה קליין הי"ו
"בטאון ויז'ניץ", אדר תשס"ו, ע' 58‏‏

★

היה [הגה"ח רבי גד אייזנר זצ"ל, משגיח ישיבת "חידושי הרי"מ"] חוזר (אחר השואה) על מה שאמר הרבי מאוסטרובצה למי שהיר-בה קושיות: **"איני יודע**, איני יכול לענות על שאלותיך, אך זאת אוכל לומר לך בודאות שאילו הייתי ה'דיבונו של עולם' לא הייתי עושה אחרת בכחוסר־השערה מכפי שהוא ית' עושה".

והיה ר"ג מסביר את הדברים, שכאשר יש לאדם טענה על אחד, הרי שתחת הטענה מונחת מחשבה, שאילו הייתי אני במקומו – מיטב הייתי לעשות אחרת ממנו. כגון תלונות שיש לעתים כלפי גבאי, שהמתאונן מהרהר בלבו: אילו הייתי אני גבאי – הכל היה נראה אחרת. זה כל בסיס הטענה משום שאם המתאונן יודע שאילו היה במקומו של הגבאי,

אף הוא היה עושה כמותו – אזי אינו מתלונן עליו כלל.

לכך כיון הרבי מאוסטרובצה, באומרו שאכן אינו משיג להבין את הנהגת השי"ת, אולם נהיר לו שאילו היה הוא במקומו של הרבש"ע, לא היה עושה אחרת – ואם כן אין מקום להתלונן.

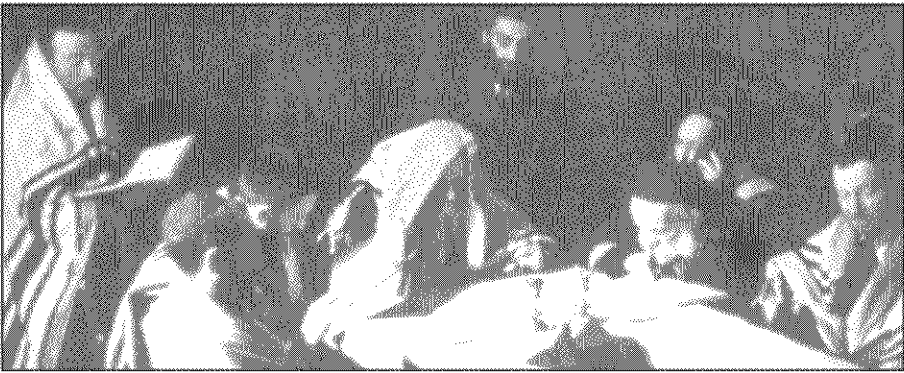
והיה חוזר על מענה החסיד לפילוסוף שהערים קושיות, כמו קושיית הידיעה והבחי-רה, ואמר לו: **"איני יודע אבל ב"ה שהקושיא אינה מפריעה לי, ואני קורא ק"ש ומתפלל ולומד..."**. וכן חזר בשם צדיקים: **"בוש הייתי לעבור כזה רבש"ע ששכל אנושי יכול להבינו."**
"במחיצת ר' גד'ל (ירושלים תשס"ו)
עמ' קמ"ב

★

במחנה "אנובסקא", כמו במחנות אחרים, גייסו הנאצים ימ"ש לתפקיד ה"קאפו" יהודי חילוני מלעמבערג בשם "שניווייס" שכל האסירים היהודים היו נתונים לפיקוחו ופחדו מפניו. כשהתקרב יום כיפור, וכבר היה ידוע שהרשעים מנצלים תמיד את חגי ישראל כדי להביא בהם פורענות ליהודים, לרכא את רוחם, החליטו מספר אברכים יר"ש שכדאי לנסות למרות הכל להשתחרר מחילול יו"ט. הם ידעו בסוד את זהותו של רבינו (כ"ק מרן אדמו"ק מבלאז'וב זצוק"ל) אחדים מהם הס' תופפו בצלו לפנים [בעת שהיה גר] באיסטריק (בתוכם ר' מענדל פרייפעלד ובני דודו) וניגשו אליו בבקשה שישתדל למענם אצל ה"קאפו" שלכנהפ"ח לא יצטרכו לעסוק ביהוה"כ באחד מל"ט מלאכות כי אם בעבודה אחרת. הרבי חשש למדי והיסס למלא את בקשתם. הלא אותו שניווייס הוא חילוני גמור וידוע לשימצה בנאמנות לגרמנים. הרבה סבל וצרות הספיק כבר לגרום לאחיו הנתונים לפיקוחו, ועכשיו כדי להשפיע עליו יצטרך ג"כ לספר לו את זהותו, מי יודע אם לא תהיה זאת עבורו לפוקה – אולם ה**בקשה** הטהורה של האברכים נגעה ללבו והוא החליט למלאותה.

מצויד ברשימה של בני הקבוצה ניגש רבינו בערב יום הקדוש אל ה"קאפו", הציג את עצמו כרבה של פּראָבניק לשעבר, וביקש את עזרתו לשחרר את בני הקבוצה ביום הסליחה והכס' רה. "איננו משתמטים חלילה מעבודה" הסביר לאיש בדברי נועם ופיוס "כי אם לעסוק במלאכה כזאת שלא תחלל לפי הדין את קדושת היום". גם הוסיף: "ביום קדוש זה, היום המקודש ביותר מכל השנה, היזכר נא שגם אחת הנך יהודי... מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה... שכך יהיה רב מאד..."

ודבריו היוצאים מן הלב חדרו ללבו של שניווייס. הלה ענה שבנוגע ללילה הקרוב אין באפשרותו לעזור מאומה, מכיון שאנשי הקבר צה הזאת אמורים להילקח מבעוד יום אל מחוץ למחנה, ולא יהיו תחת פיקוחו. אך ביום מחר ישתדל מצדו למלא בקשתם. ובינתיים חזר רבינו אל צריפו בהרגשת הקלה, אבן כבדה נגולה מעל לבו, שנתמלא רגשי הודיה לד' כי

העם אשר נע

כ"ק אדמו"ר (מסטריקוב) זצוק"ל היה נוהג בשבת זו לבקש שיזמרו בסעודה שלישית את הזמר **יום שבתון אין לשכוח** שכתוב בו **יונה מצאה בו מנוח**.

בשנת תשמ"ח שבת כ"ק אדמו"ר זצוק"ל בשב"ק פרשת נח בירושלים עיה"ק, ובטיש ליל שב"ק (שהיה באכסנייתו בבית הרה"ח ר' משולם זושא גרליץ שליט"א) **ביקש כ"ק אדמו"ר זצוק"ל** שיזמרו **יום שבתון**, ולאחר שיזמרו ביקש אדמו"ר זצוק"ל שיחזרו לזמרו **בניגון המיוחס להרה"ק רבי שמעון שלום מאמשינוב זיע"א**, וכמו"כ גם בפעמים אחרות ביקש שיזמרו בניגון זה.

ופעם **סיפר אדמו"ר זצוק"ל** שבעת המלחמה שהיה אז בוויילנא אכל על שולחנו כמה פעמים סעודת שבת אצל הרה"ק **רבי שמעון שלום מאמשינוב זיע"א**, ואמר שבשעה שיזמר **הזמר יום שבתון** בניגון הנ"ל והגיע לתיבות **העם אשר נע כצאן טעה** הרגישו אז כל אותם הפליטים שהיו שם את דברים אלו ממש בחוש.

"דברות קודש" (סטריקוב)
נח תשס"ז, עמ' ג'

כ"ק האדמו"ר מבלאז'וב זצוק"ל מלווה את כ"ק מרן אדמו"ר בעל "אמרי אש" ממודיץ זצוק"ל אחרי שיקר בביתו בארה"ב

למרק ולצחצח בסמרטוטים יבשים את ריצפת החדרים ואת החלונות, שהיו עד סוף היום נקיים למשעי. בעבודה זו אין עוברים על איסור מלאכה כמובן מאליו. כשגמר לתת הוראתו עזב שניווייס את המקום והקבוצה התחילה בעבודה. רבינו זי"ע פנה וטיפס בסולם כדי לצחצח ולהבריק את שמשות החלונות, והאברכים השתטחו על הריצפה לשפשפה ולמרקה, כשתפילות יוה"כ בוקעות מפיהם ע"פ הזכרון ועיניהם יורדות פלגי דמעה. הרבי היה שליח הציבור ואף פיזם ברטט את הניגון המיוחד ליום הקדוש ב"כולם אהובים, כולם ברוכים..." לימים סיפר, כי למרות המאמצים שעשו מלכתחילה לעסוק ב"ניקוי יבש", נרטבו הריצפה והסמרטוטים מנהר הדמעות שקלחו מעיניהם, בהתחננם על נפשם פני רוכב שצילם שיצילם ויגאלם מן הגיהנום הנורא שנלכדו בו.

ויהי בצהרי היום נפתחה פתאום הדלת, והתפרצו פנימה שני מלאכי חבלה, שני קציני ס"ס גבוהים, שהביאו עבור האסירים סיר מלא מרק־בשר חם שריחו התפשט בכל החדרים. האוכל היה נדיר מסוגו במחנה והגרמנים הביאו במתכוין, לרגל יום הכיפורים, כדי להתגרות ולהתעלל ביהודים. אף אחד לא ניגש לטעום מן התבשיל, איש לא קם ולא זע, והקצינים צרחו לעברם: "מי שלא יאכל עכשיו – יומת ביריה!" אך הם נשארו על מקומותי-הם, הרבי אצל החלונות, האברכים על הריצ-פה. רבינו זי"ע ניסה לדבר בנחת אל הגרמנים: "דואים אתם שאנו עושים את המוטל עלינו על צד היותך טוב. אך לאכול?! היום חל יום כפרת עוונותינו, יום צום הוא לנו, אנו מוותרים מרצון על העונג שבאכילה ונשלים את העבודה בשלימות גם ללא אוכל..."

אך הקצינים נשארו בשלהם ולא ויתרו: "בלי אוכל אין כח לעבוד". מיד הזעיקו אל המקום את ה"קאפו" שניווייס. "ראה" הזהירו אותו "אנו רואים אותך כאחראי לכך שהם יאכלו... תשכנע אותם... נחזור לפה בעוד שעה... אם עד אז היהודים האלה לא יאכלו, נהרוג אותך יחד עמהם..."

והנה מצינו בחז"ל "יש קונה עולמו בשעה אחת". ברגע זה נדלקה בשניווייס הנקודה היהודית ("דאס פינטעלע איד"). הוא הישיר את מבטו לעבר הגרמנים וענה להם בקול שלו לחלוטין: "לא ולא. אין בדעתי לאלץ אותם לאכול. גם אני בעצמי צם ביום זה, היום הקדוש ביותר ליהודים. אינכם צריכים להמתין שעה נוספת. אם רצונכם לירות בי – עשו זאת כבר עכשיו!"

ולא איחר הרוצח הגרמני לשלוף מולו את אקדחו וללחוץ על ההדק. בחלל הדמדק קול יריה וה"קאפו" היהודים שניווייס נופל ארצה כהרף־עין מתבוסס בדמו ומתעלה במעלות קדושים וטהורים. כאילו איזו יד נעלמה ממרום מירסה את דמו השפוך בדמעות אחיו המיוסדים ששטפו את ריצפת החדר. "שובו לעבודתכם" צרח שוב הקלגס הגרמני לעברם כשהוא עוזב את החדר והאוכל בידו "ובתור עונש לא תקבלו עד מחר בבוקר מאומה, תמשיכו לצום..."

"במעשהו אז של שניווייס, שחרף נפשו למות כיהודי קדוש ביום הקדוש" הזכיר הרבי בשנים מאוחרות "ראינו ממשות חיה של דברי חז"ל על הפסוק "כפלח הרימון רקתך" – אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון!" [בכל מוצאי יו"כ היה רבינו (כ"ק מרן אדמו"ר מבלאז'וב זצוק"ל) מספר את העובדה הנזכרת, והסביר שמשמיע את הסיפור לא רק משום

יירמיהו
הנביא

(1992-1993-1994)

בבוכדנצר עם בנו יכניה שלא מרד בו, הוא התלה אתו עמו לבבל, ושם כלה אותו בבית האסורים, (והיה יכניה כלוא בבית האסורים שלושים ושבע שנים, עד ליום שמת בו בבוכדנצר, ומלך בנו אריל מרודך, והוא שהוציאו מבית האסורים ואף כיבדו מאד עד סוף ימיו).

נבוכדנצר לא הסתפק בהגלותו את ימינו, אלא יחד עמו הגלה גם "את כל השרים ואת כל הגוים... וכל הקהל והמקטן, ואת כל שאר וולת דלת עם הארץ... ואת כל אנשי הנהל... הנהל גוים עמי מלכותם ויבואם תחת כל ענה גדלה" (מלכים ב', כ"ד, י"ד, ט"ז). את כל האנשים החשובים, כל האנשים הכשרים והצדיקים, רוב חכמי התורה וכל המנהיגים ובתוכם מרדכי הצדיק, וזה שאנו קוראים במגילת אסתר (ב', ה"ד): "איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני. אשר הגלה מרשעים עם הגדה אשר הגלתה עם ימינו מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל".

מי היו אותם "ההרש והמסגר" הנוזכרים
ההגלה נבוכדנצר יחד עם יכניה, חז"ל?
מסבירים לנו את כיניה זה: "החש"ר" כיון
שפותח [בתורה ורש"י] הכל נעשו כחשך,
ה"מסגר" כיון שסוגרין בהלכה שוב אין
פוחחין [סנהדרין ל"ה]. ומי הם ה"הכל
נבכורים עושי מלחמה" הנוזכרים, שללו כעת
לכבל, מסבירים לנו חז"ל: "יכי מה גבורה
עושים בני אדם המהלכים בגולה? ומה
מלחמה עושים בני אדם הזקוקין בויקין
ותניין בשלשמות, אלא "הכל גבורים"
נבכורים במלחמתה של תורה, [לקוט שמועין
דברים, פ"ב, רמז תתקמ"ה]. את כל הנוזכרים
עמו נבוכדנצר כעת לכבל, ולא נותרו
בארץ רק האנשים הפשוטים ביותר "ידלת עם
האזק"

ואם בפעם הקודמת, בפעם השנייה שעלה
בנוכחצור על ירושלים, הוא לקח עמו לבכל
מקצת מכלי בית המקדש, הרי בפעם
הזאת, בפעם השלישית להיותו בירושלים,
הוציא בנוכחצור מירושלים "את כל האצרות
בית ה' / ואצרות בית המלך, וקצצו את כל
הכלי הזהב אשר עשה שלמה מלך ישראל
והבכר" (ה"ה מלכים שם, י"ג), ולקח אותם עמו
לבבל. הישח זו מכה נוספת קשה ומכאיבה על
העם היהודי בציון.

אבל בבית המקדש עצמו עזין לא נגע
בכוכבצור לרעה, ואף לא ביטל את מלכות
היהודה, ועל מקומו של יכניה המלך בנכודצור
את עזריהו בן יאשיהו המלך, אחי של המלך
היוקים, ודודו של יכניה המוחד הממלכות,
יהיה עזריהו המלך — אחרון למלכי יהודה,
יבימית חור הבית, שיבנה במהרה בימינו אמן.
(המשך יבוא אי"ה הבעל"ט.)

אנאשי נבוכדנצר סוחרים וגוררים אותו על פני חצות, ומתוך שהיה מפוקח מה יהיוקים בידם, ויזכך נתקיימו בו כל נבואותיו של ירמיהו, הנזכרות לעיל: "קבורת המור קבר, קבור קבור ויחלש" שלא יזכה יהיוקים לבוא לקבורה, והיתה נבבלתו מוטלת על פני חצות. והוא שנאמר: "ישב יהיוקים עם אבותיו" — "רוצה לומר שמת, אבל לא נקבר עם אבותיו" שהיה לא קבור ב"ב" (מלכים ב' כ"ג, ו' ומלש' וברד"ק). כן באו אחת עשרה שנות מלכותו של יהויקים על מינו המד.

אמנם עדיין לא הגיע זמנו של ביהמ"ק להחרוב, וכך גם עדיין לא הגיע מועד הגלות של העם כולו, אך בטרם עזב ובוכדוצר את ירושלים הלאה לקח עמו מקצת מכלי בית המקדש, והביא אותם אל בית עבדו, הלא שבו בבבל, כמו כן ציוה נבוכדנצר על הפקיד שלו הממונה על סריס המלך, להגלות עמו לכלל "לְאִים אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם עֵץ מִן מִזְבְּחֵי מִרְיָה, וּמִשְׁתַּלִּים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְיָדֵיהֶם דַּעַת וְחִכְיָהוּ מִדַּע, וְאֲשֶׁר מִן בָּהֶם צִמְד וְיָדֵיהֶם דַּעַת וְחִכְיָהוּ מִדַּע, הֵלֵא הֵם דִּנְיָאֵל, חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וְעֻזְרִיָּה, שְׁהֵיוּ הָרִאשׁוֹנִים לְגִלוֹת לְכָלֵּל. רָאָה רִישׁ סֹפֵר דִּנְיָאֵל וּבִמְפֹרֶשִׁים (שם).

מלכותו הקצרה של
יכניה בן יהויקים

עוד זאת עשה נבוכנצר בטום עזב את
ירושלים, שהמליך תחת יהויקים את בנו
יהויכין, הוא יכניה. וילך יכניה בדרכי אביו
הרעים, כנאמר: **וַיֵּלֶךְ יִכְנְיָה בְּדַרְכֵי אָבִיו הָרָעִים**, כנאמר: **וְהָיָה כִּי יֵלֶךְ יִכְנְיָה בְּדַרְכֵי אָבִיו הָרָעִים** (מלכים ב', כ"ט). ואלו
היו ימי המלכות, ששמשם רץ
שלושה חודשים ועשרה ימים, (דברי הימים
ב' ל"ו ט). מפאת תקופת מלכותו הקצרה לא
נחשב יכניה כמי שישב על כסא מלכות בית
דוד, וכך גם נתקיימה נבואת ירמיהו על
יהויקים, הנזכרת לעיל: **לֹא יִהְיֶה לוֹ יִשָּׁב עַל כִּסֵּא דָוִד**, (ירמ' ל', וברד"ק).

כיצד היה הדבר שרק זה עתה הומלך
ויכניה, ומיד הורד מעל כן המלוכה? זה
מספרים לנו חז"ל (יבקה רבה פ"ט, ט'): **שכאשר הגיע נבוכדנצר לכבל, יצאו כל בני
ובל לקסו על ציחונותיו כספי ישראל,**
והשאלתם מה היה שם מעשיו שם, סוף להם
והגרת את יהויקים שמרד בו, והמלך תחתיו
את יכניה בנו, אמרו לו בני עמו, המשל אומה:
את תגדל גור כלבים שיתארכונו והתולדו יצא,
וגור דע מכלב רע על אחת כמה וכמה, הרי ע
הוא ימרוד בך כשם שאביו מרד בך ... מיד
נפנה נבוכדנצר ועלה שוב לירושלים, בפעם
השלישית, בכדי להוריד את יכניה מכסא
המלוכה.

בהיותו בדרכו לירושלים, בנודו שוהה בבאבאלוטיכיה, ירדו אליו עוד הפעם חברי הסנהדרין הגדולה, ושאלו אותו שוב את יתרת השאלה ששאלוהו בעבר: האם הגיע זמנו של ביהמ"ק ליחורב? השיב להם מבקש עדיין אינני מבקש להתחריב את ביהמ"ק, אלא חנו לי את יכינה, ואשוב לי לארצי. הלכו הסנהדרין אל כינה, ואמרו לו נבוכדנצר מבקש אותך. מה עשה יכינה, "עמד וכנס כל מפתחות ביהמ"ק ועלה אל מלך בבל, ורביעי' הואיל ולא זכינו לפתוח... מנא ואילך הרי מלכותא פתוחה לנביך" – ונתקלו כזה שני אמוראים, ואחד מהם אמר: שירדה כמין יד של אש מן השמים ונטלה את מפתחות ביהמ"ק, והאמורא השני אמר שמשעה שרוק יכינה את המלכה, מיד נבלעו כל המעלה, ושוב לא ידעו (ע"כ ע"פ המדרש הנ"ל). והיה זה איתות נוסף לעם על החורבן הקרב לבוא.

גלות חכמי התורה

נבוכדנצר הגיע בפעם השלישית לירושלים, עבדיו הביאו שוב את ירושלים במצור, עד שיצא המלך יכניה לקראתו, הוא עם בני ביתו ועבדיו ושריו, ותכנעו לפניו. שלא כמו עם היהודים שהרגו נבוכדנצר על שמרד בו, נהג

רחמנות... השיגו לי סכין..." רחמו נכמרו על האשה הראומלה, שלפי השערתו מרוב צער וסבל רצתה לאבד עצמה לדעת, ואחר ניסה להרגיע אותה ודיבר על לבב לאורו: "מה'לך בתי, כי תקצר רוחך ותקפחי את עצמך משני עולמות..." הלא עוד משט ובבוא כולנו לפני הסעודה הכבדו... אני מתחנן לפניך, אל תשלחי יד בנפשך..."

והנה ברגע שסיים דבריו אל האשה, צץ כנצור ממתח האדמה זקיק גרמני, שהנחית הומולמה על ראשו וצרח בזעם: "כלב יהודי, אממור מיד מה דיבורים השמעת באזני האשה הזו?" רבינו ענה לו בניחותא: "האשה ביקשה ספקן... הנבתי שהיא רוצה להתאבד... ניסיתי לשלד אותה שלא תעשה זאת... שלא תהיה בכלל 'שופר' פס האדם בדם'..."

ואז פנה הגרמני אל האשה וחקר אותה אם נכונים הדברים. היא אישרה שביקשה לתת בידה סכין.

הרעיון כולו שיעשע כנראה את הרצוצה, ואשר הושיט לה מיד את הפניון ההד הנעוץ, בראש רובהו, כאשר חיוך מרושע מרחף על שפתיו. ברגע זה הודורה האשה ובמהירות הבזק פנתה הצדה, רכנה ארצה אל חבילה קטנה בה היה עטוף תינוקה, פתחה וברכה בקול רם ורעד את הברכה "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על המילה" ועד ארועיה כילתה את מלאכתה. עכשיו נשאה עיניה לנשים וזעקה: "ברנו של עולם, תינוק יהודי כשר נתתי לו – ותינוק כשר אחזיר לך!" והאם היהודיה יחד עם תינוקה, הן וההנימול, עלו עוד באותו יום השמימה, במקהלות קדושים וטהורים, אלפים ורבבות מילדי ישראל עם אמותיהם שנעקדו וניספו על דורשת השם.

את הסיפור המוזעזע הזה נהג רבינו (כ"ק מרן) אדמו"ר (מבלאו'ב זצוק"ל) אחרי השחרור לספר מחדש פעם אחרי פעם, כמעט בכל ברית מילה שנכח בה, מתוך התרגשות ובכיה גדולה. ביקש להראות עד הכיב מגיעה מסירות הנפש של אם יהודיה, בתו הגיהנום הנאצי, שעה קלה לפני הריגתם, כדי להכניס את בנה בבריתו של אברהם אבינו ע"ה, שיעלה למרום מים כיהודי יומול כשר. "כטוחני" היה אומר "שמעשה אשה זו עורר רעש גדול בעולמות השמיימין... אולי כמו בעת שעמד אע"ה את יצחק בנו על גבי המזבח, ואולי..."

הרב אהרן טורסקי הי"ו
 "לעד בבני ישראל" (ירושלים תשס"ז) ע' 55

כ"ק האדמו"ר מבלאז'וב זצוק"ל מלווה בבנו כ"ק אדמו"ר מבלאז'וב ונכדיו שליט"א בהגיעו לסיום הש"ס במאדיסון סקוויר גארדען

עורך האמיתי

...הוא (כ"ק מרן אדמו"ר מבלאז'וב) זי"ע היה אומר, למה נסמכה בתוה"ק פרשת ערכין אחרי ה"תוכחה" (בפ' בחוקותיו), ללמד שרק אחרי שנבחן האדם בכל יסורי ה"תוכחה" ניתן להכיר ולאמוד את ערכו האמיתי – ומה מאד קולעת ומתאימה הגדרה זו ביחס למי שאמר.

אף הוא מדי דברו בקדושי השואה, רגיל היה על לשונו להרים על נס את מעלתם הנשגבה של נצורי המחתות שהכיר בסביבתו, מהם שחרפו נפשם אחרי יום נוראי של עבודת-פרך ועינויים להסתכן ולעמוד בתור כדי לקשור לרגע את זוג הטוטפולת היחיד שאימי במחנה החזיק במחבוא, ובלבד שלא היו ח"ו בגדר לקרפאת דלא מנות תפילין אפילו הם אחד! רק שאלה אחת היתה בפייהם האם מותר להם לברך היות אונן להנות תפילין בלילות? והזכיר הרבה פעמים אותו אברך מופלא מאנשיו, וירושם לו בתורת הנסתר, ששאל את רבינו הלכה-למעשה האם היו רשאי להרהר בלבו את השם והיחוד של יציאת נשמה במקום שאינו נקי, ודל"א הניב לתנות גדליוחם ועזוז גבורת-נפשם של הקדושים האלה, אשר בזמנם רגלים אולי לא היו באים לידי ביטוי וגילוי פועל, ורק בכואם בבור המצרף של ה"זוחלה" נחשפה פנימיותם כעצם השם לטוהר ונודעת מדרגת ה"ערבון" שלהם.

הרב אהרן סורסקי הי"ו
 "לעד בבני ישראל" (ירושלים תשס"ז) ע' 75

הארכיון היהודי

אלו הם בניו של מלך, ומלכותו בכל משלה:

עמוד 21 מתוך 28

וקנה

יהודים חסכו מפת לחמם פרוטה לפרוטה כדי לקנות ספרים. הספר היה נשמת חייו של היהודי, מתוך צמאון ושקיקה היו יהודים רוכשים ספר קודש שהוהדר מחדש או יצא לאור זה עתה מחדש. הספר והיהודי כרוכים הם יחדיו

א. בריל

תורה שבכתב ותורה שבעל פה ירדו כרוכים מן השמים, מאמינים אנו באמונת אומן כי התורה שבעל פה אותה הנחילו לנו רבותינו ניתנה למשה מסיני, ושלא כהצדוקים שכפרו בתורה שבע"פ ח"ו, אלא אדרבה "חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה".

מצות כתיבת ספר תורה נאמרה בתורה על התורה שבכתב, ואילו התורה שבעל פה צורת לימודה היא כשמה "בעל פה" דוקא. אולם משום עת לעשות לד' הפרו תורתך, שראו שעלולה ח"ו התורה שבע"פ להשתכח התירו לכתוב בכתב את התורה שבעל פה.

● כותבים ספרים – דפים דפים

המצוה החביבה של כתיבת ספר תורה מתקיימת בדורות אלו על ידי קניית ספרים

וכתיבתם. חידוש גדול הניח הרא"ש על שולחנם של מלכי רכנן, ובו קבע כי מצות כתיבת ספר תורה "לא נאמרה אלא לדורות הראשונים שהיו כותבים ספרי תורה ולומר דים בה... אבל האידנא (בזמננו) שכותבים ספר תורה ומניחים אותו בבית הכנסת לקרות בהם ברכים"...

— "מצות נעשה על כל ישראל אשר ידו משנת לכתוב חמשה חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושיהם להנות בהם הוא ובניו"...

הרא"ש מנמק את פסקו, היות "ומצות כתיבת ספר תורה היא כדי ללמוד בה והרי על ידי "הגמרא" ופירושה ידע פירוש המצוות והדינים על בורים לבן חן הן הספרים שאדם מצווה לכתבם"...

אף האיסור שלא למכור ספר תורה מלבד לצורך לימוד התורה ולישא אשה, נאמר בזמננו על ספרים של גמרות ופירושיהם (טור בשם הרא"ש).

האם בא הרא"ש לומר כי אין מצוה כלל בכתיבת ספר תורה בזמננו רק לקנות ספרים וכתיבתם? המהר"ל מפראג בחידושו לטור (יו"ד ס' ע"ב) העיר על דברי הרא"ש: "ולא נדירא... כי מי ישלח ידו לעקור מצות נעשה מן התורה, ואם נבוא לתת טעם למצוות ולתת אחרות תחתיהן, מנין תתקיים תורה". מרן רבי יסף קארו תמה בנוסח דומה: "יש לתמוה האיך בא הרא"ש לפטור אדם ממצות כתיבת ספר תורה ולהחליפה בחומשים, משניות גמרא ופירושיהם".

לכן מכריע ה"בית יוסף" שהרא"ש בא לומר שכתיבת גמרות ופירושים היא בכלל מצות כתיבת ספר תורה, והיא עדיפה מאשר הכותב ספר תורה ומניחה בבית הכנסת, אבל ודאי שהכותב ספר תורה כדי לקרות בו הוא ובניו זהו עיקר המצוה, שהרי הוא נוהג כמו שנהגו דורות הראשונים.

לא הכל הסכימו לכך. רבי שבתי כהן — הש"ך וה"פרישה" מחווים את דעתם, כי אכן בדורות הללו שאין לומדים מתוכה אין בהם קיום מצות נעשה, שבזמננו שנעשה לנו היתר לכתוב ספרים דפין דפין, הרי אין לנו לזלזל בכבוד ספר תורה ללמוד מתוכו. וכיון שאין לומדים בהן, א"כ המצוה מתקיימת בספרי גמרא ומשנה ופירושיהם.

● מנהג גרוע

בין אם נאמר שעיקר המצוה בכתיבת ספר תורה, או רק בשאר ספרים, הכל מודים שיש מצוה בכתיבת וקניית ספרים, וכך כתב בעל ה"חינוך" לחבב קניית ספרים ככל האפשר:

"ודע בני... שגם בשאר ספרים שנתחב"ו... יש לכל אחד לקנות כפי היכולת... ואעפ"י שהניחו לו אבותיו מהם רבים... וזה דרך כל אנשי מעשה יראי אלוקים... לקבוע מדרש בביתם לסופרים לכתוב ספרים רבים כברכת השם אשר נתן להם"...

רבי משה חאגיז בספרו "אלה המצוות", כותב אף הוא על החיוב בקניית ספרים "ודאי שמצוה על כל אחד... להיות בידו ספרי הקודש שנתחברו עפי' התורה, חומש עם פירוש רש"י... משניות עם הפירושים, וכאשר ימכרו ד' בעשר ובכבוד, יוסף לקנות לו גמרא ריף ורמב"ם ודומיהן".

קניית ספרים גנובים

התהליכון והיאמון

*

ספרים היו יקרי ערך לפני המצאת הדפוס, ואת זאת ניצלו גנבים ושודדים שהיו שודדים וגונבים ומוכרים אותם ליהודים.

ההלכה כבר נשנתה במשנה "המכיר כליו וספריו ביד אחר, ישבע כמה הוציא וימול" — מי שמוזהה ספרים שלו ביד לוקח תמים, על הבעלים לשלם ללוקח את סכום הכסף שהוציא כדי לקנות את הספר, ואז יכול לקחת את הספר שלו לרשותו.

כבר כתבו בעלי התוספות שאין יאוש בספרים, שהרי מי שקנה ספרים אם לא יהודים, אלא שמשום חקנת השוק שלא ימנעו מלקנות מהגנבים, תיקנו שחייבים לשלם ללוקח את הכסף שהוציא עבור הספרים.

מעניינת השאלה שהוצגה לפני מהר"ם מרוטנבורג **ספר שגנב מראובן ונמכר לשמעון ב"זקוק** (שם מטבע) ושזב נגנב לשמעון ונמסר ללוי ב"זקוק", ובאו ראובן ושמעון והכירוהו ביד לוי"...

הספר נגנב פעמיים עד שחזר לבעליו, אך מהר"ם מרוטנבורג הורה שהבעלים צריכים לשלם דמי המקח ללוי — הקונה האחרון.

שאלה מעניינת אחרת שנשאלה לפני אחד מראשוני אשכנז הקדמונים, רבי אלעזר בר נתן — הראב"ן, הוא כאשר הקונה השקיע בספר לנקדו ולכרכו מה הדין.

"ראובן קנה ספר חומש משמעון ב"זקוק" אחד, והוציא עליו "זקוק" בניקוד ובמסורת ושיבח הספר ועמד על שלושה "זקוקים" שנתיקרו הספרים, אחר כך נמצא הספר גזול,

שדחה גזול ביד שמעון המוכר, והגזול בא וטרפו מיד ראובן הלוקח, ועכשיו ראובן תובע מעותיו, שבוש משמעון"...

הכרעתו של הראב"ן הוא, ש"ראובן גובה משמעון בין מעות שנתן לו, בין מה שהוציא לנקדו, וכן מה שהשביח הספר בדמיו, ונותן לראובן שלושה זקוקים". (צין לזאת ש. כהנא במאמרו).

בפרוע פרעות בישראל היו שודדים את הרכוש היהודי, ביניהם היו גם הספרים, אלו נמכרו ליהודים, וכבר נמצאו ברכריהם של רבותינו הראשונים משא ומתן אודות זכויות הלוקח בספרים אלו.

רבי יוסף הלוי אכן מגאש בתשובותיו, מתייחס לשאלה הבאה: "ראובן היו לו בבית שמעון... ספרים ויצא (ש"יח) המלך ובזז כל נכסיו של שמעון, ולקח המלך כל הביזה ומכרה, וקנו ממנה יהודים... ברשות המלך"...

השאלה היתה כיון שקנו ברשות המלך מה דינם של הספרים. תשובתו של הר"י מגאש היתה שאף שהיה זה במאמר המלך, לא התייאשו הבעלים כיון שידעו שהספרים יגיעו לידי יהודים "ומה שדחה הקונה אנוס מן המלך בקנייתו אין זה מעלה ומוריד לענין הדין"...

במקרה זה כרך הקונה את כתב היד, וכך פסק הר"י מגאש לענין שווי הכריכה, שאם הכריכה מצאה חן בעיני הבעלים האמיתי, ישלם עבורה, ובאם לא "יסיר את העור מעליהן ויקח קונטרסיו בלי תפירה"...

לפני רבינו משה בן מימון — הרמב"ם הגיעה גם כן שאלה דומה "מי שקנה מהשוללים (השודדים) כתבי קודש והם (שייכים) לבתי הכנסיות שבעיר אחרת, האם יכול

כ"ב — תוספת לגיליון **המודיע** כ"ז בתמוז תשס"ז

על הקרימויות בקניית ספרים מתבטא רבי יצחק מולכו בספרו "אורחות יושר": "...מנהג גרוע בתלמידי חכמים עניים, שבתחילת לימודם, כשמתחילים לקנות ספרים, לוקחים מדרשים או פוסקים... הרמב"ם או הרי"ף וקצת גמרות, ומצפה ואומר: כשיהיו לי מעט אקנה שולחן ערוך וארבעה טורים... וכשרוצה לעיין איזה דין, אין לו את ספרי הדינים לראות הדין שהוא צריך לשענה (זו) או אם רוצה ללמוד בימות השנה אין לו ספרי דינים או ספרי מוסר"...

רבי אליעזר פאפו בספרו פלא יועץ דורש מכל יהודי שירבה בקניית ספרים, בין תלמיד חכם מורה הוראה, ובין כל אדם מ ישראל.

"כי קניית ספרים הוא כלא גדול בתורה, אם לתלמיד חכם כבר אמרו כשם שאין אומן בלא כלים, כך אין חכם בלא ספרים, והספרים הם לנו לעינים, ובלעדם לא ירים איש את ידו להיות מורה הוראה ודן דינים"...

וגם מי שאינו מורה הוראות ומלמד תורה... חייב לקנות ספרים הרבה מפירר שי התורה, וספרי מוסר השכל, וספרי דינים להודיעם בלשון הקודש וללעזים (שאנם בקיאים בלשון הקודש יקנו ספרים שחיברו בלע"ז בשפות מקומיות מוכרות) וספרי תנ"ך ומשניות וזוהר הקדוש... וראוי לרדוף אחריהם... ולא יהוש למער תויל... ולא יקשה לבו לבזבז כסף וזהב לקנות ספרים הרבה"...

כל אדם יקיים מצוה זו

היו שרצו לומר שכיון שבספר תורה יש הסוברים שהמצוה דוקא בכתיבה ואם קונה ספר תורה אינו הארכיון‏היהודים בספרים תתקיים המצוה רק במי שכותב ספרים לעצמו, ולא במי שקונה אותם בתנות הספרים.

בספר "משנת אברהם" על הלכות סת"ם, מביא ששמע מחכם אחד שכל דברי הרא"ש לא נאמרו רק בזמנו לפני עיני המצאת הדפוס, שכל אחד היה מעתיק ספרים או מצווה לסופר להעתיק עבורו, אבל לאחר המצאת הדפוס, אין מצוה בקניית ספרים.

אולם כבר דייקו מלשון גדולי האחרר נים שיש מצוה גם בקניית ספרים ולא בכתיבתם דוקא, וכך הם דברי רבי מרדכי בעל הלבושים (יו"ד סי' ע"ד):

"אין אדם יוצא ידי חובתו בכתיבת ספר תורה לברא אלא כל איש אשר ידו משגת לכתוב חומשי תורה והמשנה והגמרא ופירושיהן או "לקנות אותן"... הרי זו חובה ומופל עליו... ובלתם לא יקיים מצוה כתיקונה עד... שיקנה אר תם".

דברים מפורשים כתב הרב מולכו בעל ה"שולחן גבוה", הוא מתייחס לדברי הרא"ש שיש מצוה לכתוב פירוש הגמרא: "לכתוב לא דוקא אלא רוצה לומר לקנות, דקודם זמן הרא"ש כבר יצא הדפוס בעולם ונדפם הש"ס... אלא לישנא דקרא נקמ"...

אחיו רבי יצחק מולכו כותב אף הוא בספרו "ארחות יושר" שהמצוה היא אף בקניית ספרים ולאו דבריו בהם הוא מורה להפיץ ספרים: "בזמן הזה כל אדם יקיים מצוה זאת... אם הוא תלמיד חכם בודאי שמקיים מצוה זאת במה שקונה גמרות או פוסקים ומפרשים... ואם אינו תלמיד חכם מצוה שיקנה איזה ספרי מוסר ויתנם לחכם הדורש ולומד ברבים, שיקרא בהם הוא או תלמידיו"...

"או יקנה איזה חומש או "ארבעה ועשרים" (ג"ך) ויתנם לאיזה יתום שיקרא בו, או יקנה איזה גמרות או פוסקים ויתנם לאיזה תלמיד חכם שילמוד בהם, וזה יותר טוב מלקנות ספר תורה"...

רבי חיים פלאגני כותב אףהוא בקוצר אמרים בספרו שו"ת סמיכה לחיים (יו"ד סי' ע"ד)... "דלגבי תורה שבעל פה לא קפדינן אכתיבה אלא על קניה"...

ספר חידושים משלו

גדולי הפוסקים בדור האחרון עסקו גם בסוגיא זו. האם יוצאים ידי מצות כתיבת ס"ת בקניית ספרים או דוקא בכתיבתם, הגר"מ פינשטיץ זצ"ל ב"אגרות משה"

(אור"ח ח"ד ל"ט) כותב נימוק מעניין מדוע המצוה היא דוקא בקניית ספרים:

"מעט שנמצא בעולם ענין הדפוס, יכולים לקנות לכתחילה ספרים הנדפ' סיים... שלא שייך כלל לכתוב כל הספרים הנצרכים ללימוד... ואם יהיה איש שיבי תוב... הרי זה ביטול תורה, ולא ילמוד כלום כל ימי חייו... ופשוט מהמת זה אסור לכתוב בידו החומשים, שהוא ביטול תורה היותר גדול, מאחר שיכול להשיג ספרים מהדפוס בזמן קצר וגם בזול"...

מי שירצה לכתוב בעצמו כל הספרים הצריכים לו ללימוד, סופר שלא ילמד מאומה, ועל כך המצוה שיהיו לו לאדם ספרים היינו על ידי קניית דווקא.

מי שמדפיס ספר חידושים משלו בודאי מקיים מצות כתיבת ספרים, ובודאי מקיים מצוה זו של "ועתה כתבו לכם"... (בין שמועה, "מנחת יצחק").

דמי קדימה – פרענומרטעין

מלפנים היה מנהג קבוע שכל מי שהדפיס ספר, היה מוטבב בעיירות לקבץ "פרענומרטען" – דהיינו נדיבי עם שהסכימו לשלם מראש דמי קדימה עבור הספר, הכסף ששולם מראש נתן את האפשרות להדפיס את הספר.

הרה"צ רבי יחזקאל פאנעט מעיד בשם בעל ה"ברוך טעם", כי בנתינת דמי קדימה מקיימים מצוה של "ועתה כתבו לכם", וכך הוא מוסר את עדותו:

"וכבר נודע מה שאמר רבינו הגאון הקדוש זצ"ל‏ה אב"ד שינאווא... כשם וקיני הגאון מאור הגולה בעל "ברוך טעם", כי בזה שנותנים מעות קדימה על הדפסת הספר מקיימים מצות ועתה כתבו לכם"...

רבי אלעזר רוקח בעל "שמן רוקח" כפתיחה לספרו "יבין שמועה" כותב במעלת וחשיבות מצוה זו, של נתינת דמי קדימה:

"איתם אנשים המתנדבים לקנות הספי רים טרם בואם למכבש הדפוס... שקורין "פרענומראנטען".

הגאון רבי יוסף שאול נטנוון, בעל ה"שואל ומשיב", דן בשאלה "במי שכתב והתנדב לקנות ספר שמדפיסים מאדם גדול, אם יכול לחזור ולישאל על נדרו שנדד לקנות ספר".

הספרים עבור בירושה לבנים

בימים שלפני המצאת הדפוס היה כל ספר יקר לבעליו עד מאוד, כך תיקנו הקדמונים שבשעה שאדם כותב שטר "חצי זכר" לבתו, דהיינו שהבת תירש לאחר מותו חצי חלק הירושה של אחד מהבנים, הרי מופיע ההגבלה "תרץ מספי רים וקרקעות".

הספרים עברו בירושה לבנים דוקא כדי שישארו במשפחה מאב לבן, ספר היה גאות המשפחה וכבודה, ולכן עליו להשאר בתוך המשפחה.

ה"חתם סופר" מעיד שכל זה היה בימיהם, שכל ספר היה נדיר ביותר וחשוב מאוד לבעליו, אבל כיום היה מקום לומר שהבת תירש גם מספרים, אולם כבר נהגו שגם כיום אין הבת יורשת בספרים, וכך הם דבריו:

"תיקנו קדמונים כשטר "חצי זכר" לכתוב לבד מקרקעות וספרים... דאינו נוה להבם נחלת ספרים לבת... דבעלה יורשה... ובאמת שזה היה... בזמן שלא היה הדפוס בעולם, ודיו מתנדבים לשכור סופר וכותב ש"ס ותוספות, אחד בעיר ושניים במשפחה, ויהי משאל ספריו לכל בני הקהילה, ויהי דבר יקר... ונקרא שם המתנדב עליו, ויהי שייך בו שגמט נפש (אין לא נשאר בתוך המשפחה) מה שאין כן בזמננו שהדפוס בעולם, לא ידעתי מדוע נקרא שם (המשפחה) על ספר משאר ממלטים"...

והוא מסיים: "אמנם בכל זאת נהגו ישראל לכתוב בכל שטר חצי זכר הון מספרים וקרקעות... שמחשבים גם ספי רים שבזמננו כמו שנקרא שמו עליו, ולא יסוב משכמ אל שבט אחר".

דף ס"ז ע"א

לא אחת, נאמן היה רבינו (הרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב זי"ע) לפקוח את עיני שכלם של הבאים לטטוח לפניו את בקשותיהם, ולאלפלם לדעתם, כי הבקשה אשר המה מבקשים אינה לטובתם. כך היה, כאשר בא פעם כפרי פשוט לפני רבינו, ובפיו בקשה מוורה:

היות ועני מרדד הוא, ובעל משפחה גדולה, מבקש הוא מאת רבינו כי יתפלל עליו, שלא יוולדו לו עוד ילדים, שכן אין בידו לפרנסם.

גיתך עליו רבינו ואמר לו:

"אילו למדת גמרא מימך, היית יודע את מאמרים ז"ל (יבמות ס"ז): 'ילוד מאכיל'. והרי זה רמז ללמד, כי יש, והפרנסה באה דווקא בזכותו של הבן הילוד, ובזכותו אוכלים גם ההורים!"

הרב מרדכי גרליץ שליט"א

"כהן גדול משרת" (ב"ב תשס"ב) ע' ער"ה

★

דף ע"א ע"א

נולד כשהוא מהול וקסבר צריך להטיף ממנו דם ברית (יבמות דף ע"א ע"א) (ובשבת דף קל"ה ע"א: מפני שערלה כבושה היא).

בענין ניכר ערלה כבושה, לדעתי הוא כמו הלכתא למשינא‏ כי אין המוהלים מבנינם בזה כלל, ואני סנדק כמה שנים גם שאלתי הרבה מוהלים ולא נראה דערלה כבושה מעולם.

שו"ת אבני נזר", חו"מ, סימן קכ"ד

★

בטעם מילה בשמיני וערלות תוך זמנה לאו ערלות היא, וקטן תוך שבעה מותר לסוכו בשמן של תרומה (יבמות ע"א). איתא בספי רים הקדושים כי ביום השמיני נשפעת על התינוק קדושה יתירה שאינה יכולה לסבול את הערלה או כדי שלא תהיה לערלה יניקה מהקדושה ההיא, ע"כ באה מצות מילה, אבל קודם לכן שאין הקדושה גדולה אין הערלה מוזקת.

"שם משמואל" (סוכטשוב)

שמיני תרע"ב, ע' קס"ב

★

דף ע"א ע"ב

ביבמות (ע"א ע"ב) אמרינן דלא נאמרה פריעת מילה לאברהם אבינו.

והקשה הריטב"א: ואיך אי"כ אף מרע"ה לא נצטווה, ואמאי נקט אברהם, וי"ל דבכחי"ג שהוא הכשר מצוה לא חשוב חידוש עכ"ל, ולכאורה יש להבין הלא התירוף אינו מספיק להקושיא דלמה נקט אברהם.

י"ל דלכאורה קשה אמאי לא הקשה הריטב"א בפשיטות על יהושע שצויה לישראל מצות פריעת, והרי אינו רשאי לחדש שום דבר, ועי"ז י"ל כיון דאיתא בתו"ל: ג' אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של מרע"ה, אי"כ על יהושע שצויה מצות פריעה לא קשה דאפשר לומר דהוא שמע זאת מפּי מרע"ה אלא ששכחן ולא היה אצלו חידוש שיהיה אסור מאלה המצות, ומפורש כן בחידושי אגדות מהרש"א (תמורה ט"ו) והוא נכון בסברא, וזאת כוונת הריטב"א ולשונו הזהב יהיה בדיקת האמת והפיקוח מרע"ה לא נצטווה ואמאי נקט אברהם, וממילא חוזר וניתער הקושיא על יהושע איך צוה לישראל פריעת מילה הלא אסור לחדש, ואין לומר שמוותר לו מטעם ששכת, הלא מרע"ה בעצמו לא נצטוה על פריעה, אי"כ ל"ל ששמע ממנו, ואי"כ אסור לו לחדש, ועי"ז מתרץ היטב הריטב"א, יען שהוא הכשר מצוה לא חשוב חידוש, ולכן היה מותר ליהושע לצוות על הפריעה, ודפח"ח.

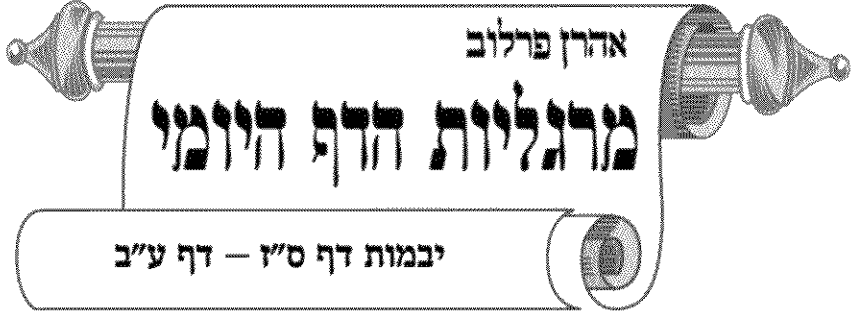
הרה"צ רבי אריה מרדכי רבינוביץ זצ"ל

אב"ד בני ברק

"קדני ראם" (ב"ב תשנ"ה) ח"ב, ע' קצ"ח

★

ג' חלקי מצוה יש במילה, חיתוך הערלה, פריעה, ומציצה, שהיא גייכ עצם מצוה, כמו"ש האבני נזר (יו"ד סי' של"ח, יח), וביבמות (ע"א, ב) לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו [ועי' שם בתוס' ד"ה לא, דמ"מ פרע עצמו כמו שקיים כל המצוות]. יש לבאר הטעם, דהנה ג' מצוות שיש במילה, חיתוך, פריעה, מציצה, י"ל עפ"י מה ששמעתי, שיש

ג' מיני קדושה, א' פרישה מעבירה נחשבת קדושה, כמו"ש (ויקיר פכ"ד, ו) כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, הב' קדש עצמך במותר לך, ג' קידוש במצוות שיהיו לשמה כולך כליל לה', בלי שום פניה ומחשבה זרה, ע"כ שמעתי. וכנגד זה הם ג' חלקי מילה הני"ל. חיתוך – הסרת הערלה מביאה לקידוש מעבירות, כי כל זמן שהערלה בו, הוא נמשך לעבירות, כי אין הערלה קרויה אלא ע"ש עכורים, כדאית' פי"ג דנדרים (ל"א, ב), דכתיב בהו: בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים וזמתם [יחזקאל כ"ג, כ], ועי"כ חשוב בעל מום, כדאיתי במדרש (בראשית פמ"י, ג) העבר הערלה ובטל המום, כי זה מום ופחיתות בנפש.

אמנם עור הפריעה אינו מום, דהרי אברהם אבינו לא נצטווה על הפריעה ומי"מ כתוב (בראשית י"ז, א): והיה תמים, דאחר שיסיר הערלה יתבטל המום, מוכח דאפילו כששאר עור הפריעה נחשב תמים, אך הפריעה מביאה לקדש עצמך במותר לך, והיא תוסי קדושה. מציצה, הסרת הדם שניתק לצאת והוא עתה בגדר מותרות, היא כנגד קדושה השלישית, להתקדש במצוות, שיהיו המצוות נקיות וטהורות מפניות ומחשבה זרה, והיא כעין מצוות תרומת הדשן, שכתוב בספח"ק זכרון זאת (פ' צו), שהיא לסלק חלקי הפניות שהיו במצוות מעט דמעט עיי"ש, וכעין זה היא מציצה, ממש כעין תרומת הדשן שהיא סילוק הפסולת שנשארה אחר המצוה.

וע"כ לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו, דכיון שהוא כנגד קדש עצמך במותר לך, מוטב שתהיה פעולת הפריעה גייכ בגדר קדש עצמך במותר לך, היינו שתהיה בלא ציווי ומי"מ יעשנה בעצמו, אמנם אח"כ, אחר שקיים אברהם אבינו מצות פריעה בתורת קדש עצמך וכו', וכל מעשה אבות היה לצורך הבנים ונתן כוח זה בתוך כלל ישראל, שוב נצטוו ישראל במצות פריעה, ומי"מ יש לה סגולה זו, קדש עצמך במותר לך.

"ארץ צבי" קוז'יגלוב

לך לך, תרפ"ה, ע' י"ד

★

דף ע"ב ע"א

הא קמ"ל דעת רצון מילתא היא (יבמות דף ע"ב ע"א).

מכאן יש מקור לתיקון חצות. דהנה כ' הפוסקים מקור לזה מהגמ' ריש ברכות ג' ע"א) תניא ר"א אומר ג' משמרות היו הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי וכו', וכתב שם הראי"ש שראוי לכל יריש שיהא מצר ודואג באותה שעה ולשפוף תחנו" נים על חורבן ביהמ"ק. והגמ' שם מירשה שם בל"א שרי"א מונה סוף משמרה ראשונה ותחילת אחרונה, ואמעה של האמצעות – ואי"כ זה בחצות הלילה. אך ללישנא בתרא שם שסופן של משמרות מונה ר"א לפי"ז לא מצינו שם מקור לעת רצון בחצות הלילה אך מהגמ' כאן רואים דעת רצון היא.

הגה"ח רבי נתן לובאריז ז"ל

"שארית נתן" (אשדוד תשנ"ד) ע' ד"ו

ירושלמי ר"ה דף ז' ע"ב

הגה"צ בעל ישמח משה ז"ל כותב שבירושלמי איתא (ר"ה פ"א ה"ג) אמר הקב"ה אני הוא שקיימתי מצותיה של תורה תחלה, והמלך היה מצווה לכתוב לו סיי"ת ולקשרה בזרועו, והיחך מקיים הק' ב"ה זאת המצוה שהוא ית' מלך מלכי המלכים, לפי דברי הירושלמי (תנינא פי"ב ה"א) הארץ עומדת על מים ותמיים על הרים ותהרים על רוח ותרוח תלויה בסערה וסערה עשאה הקב"ה כמין קמוע ותלויה בזרועו, שני' (דברים לז, כז) ומתחת זרועות עולם, נמצא כל העולם תלויה בידו של הקב"ה, והעולם היא התורה כמו שמביא הגה"צ הכהן מלובלין ז"ל על דברי ספר יצירה בספר וספר וספר, העולם הוא ספר (ותורה הקדושה היא פירוש על הספר והבן כי עמוק הוא.

חיותוך הדיבור

יעקב לויפר

מֵלָה

השורש של 'מֵלָה' הוא מל"ל כפי שאנו נוכחים לראות ב'מי מלל לאברהם' (בראשית כא, ז). והנה שורש זה מכיל גם הוראה של חיתוך, כפי שאנו רואים בלשון חז"ל (ביצה יב:) מוללין מלילות ומפרכין קטניות כיום טוב. כלומר: המלילה היא שבירת הקליפה של הגרעין והסרתה ממנו. אמנם לא רק בלשון חז"ל יש לנו את מל"ל בהוראת שבירה, אלא אף בלשון המקרא מצינו כן במלה 'אומלל'.

בשפתנו המדוברת 'אומלל' הוא כינוי למסכן, אבל זו משמעות משנית – עיקר הוראת 'אומלל' הינה שבור וזרות, כלשון הכתוב (ש"א ב, ה) עַד עֲקָרָה לֵלְדָה שְׂבָעָה וְרַבַּת בָּנִים אֶמְלֶלָה. 'רבת בנים' היא פנינה ששיכלה את בניה בזה אחר זה כפי שמספרים לנו חז"ל, ודבריהם אלו הם פשוטו של מקרא שכן 'אומללה' פירושו כמו שכותב רד"ק שם: "אומללה, פירוש נברתה ונפסקה מלהוליד ולהצליח" וכן כתבו רלב"ג ומצודות שם שהוא ענין כריתה, וכן עולה מהתרגום יונתן שם שמפרש זאת כנבואה על רומי ומתרגם את אומללה 'חֲרָבָה'. וכן בפירוש רד"ק לתהלים (ו, ג) על פי אַמְלֵל אֲנִי: "והוא ענין תַּלְשִׁישָׁה ובריתה, כמו ורכת בנים אַמְלֶלָה (ש"א ב, ה), והיהודים הַאֲמֻלִּים (נחמיה ג,ד), אַמְלֶלָה לֵלְדַת השבעה (ירמיה טו, ט), והדומים להם". אומלל הוא אפוא שבור וזרות, כמו 'נדכא' שהוראתו שבירה כלשון הכתוב או דְכוּ בַמִּדְבָּרָה (במדבר יא, ח), וגם בשפתנו אנו אומרים על פלוני שנחתה עליו צרה והוא 'שבור'. ואין צורך לבאר שהשבור והזרות אחים הם, שהרי שבירת השלם מתבטאת בזה שחלקיו נכרתים וניתקים זה מזה.

המלה 'אומלל' היא אמנם בת ארבע אותיות, יתכן שהאל"ף שבראשה היא אינה שייכת לשורש, דוגמת וּבְאֲזוּרְעֵ נְטוּיָה (ירמיה לב,כא), וכן ארבע אצבע אַפְרוּחַ וְאֶתְמוּל. וראיה לדבר הוא לשון הגמרא (סנהדרין סו.) לא תקלל חרש – **בְּאוֹמְלִים** שבעמך הכתוב מדבר. זוהי הגיטה שיש לנו ברפוס וילנא, אבל בערוך ערך מל ה' וכרוב כתבי היד כתוב 'בְּמִילִין שבעמך' – בלא האל"ף של 'אומלל'. [אולי שהאלף שבדפוסנו היא תוספת שנכתבה בצד כדי להעמיד את הלומר על כך ש'מיללין' ו'אומללין' חד הם, ואחר כך נכנסה לתוך הגמרא כדרך רבים מן החיקונים.] ויתכן גם שהשורש הוא אמ"ל, דוגמת מַה אֲמוּלָה לְכַתֵּךְ (יחזקאל טז, ל) שפירשהו רד"ק 'מה גזורה ליכתך', וכנ"ל פירש רבי יוסף קרא בשם רבו. ורבי מנחם בן שמעון בפירושו שם מגדיר זאת: ופירושה: 'כרותה', מגזרת אוּמְלָלָה, רק לַמִּיד **אוֹמְלִי' כפולה**.

הרי לנו אחד מן השנים: או שא' של אומלל יחירה, והשורש הוא מלל, או של' אומלל כפולה והשורש הוא אמל. בכל מקרה: זוג האותיות הבונה את עיקר השורש של מל"ל הוא כמובן מ"ל [בשרשים כמו מל"ל ששתי האותיות האחרונות שלהם זהות – עיקר השורש הוא תמיד, או כמעט תמיד, האות הראשונה והשניה. שרשים אלו מכונים 'הכפולים' בשפת המדקדקים, על שם כפל האות השניה והשלישית שלהם]. כך שגם בשורש 'אמלל' עיקר השורש הוא מ"ל בכל האופנים שנפרש אותו.

ומשבודדנו את עיקר השורש אנו יכולים לראות שזהו בעצם גם המרכיב העיקרי של מילה שהיא משורש מו"ל, וענינה כמובן החיתוך והסרת העולה. וכמו כן במלה וּבְאֲזוּרְעֵ אַת בֶּשֶׂר עֲרַלְתֶּם (בראשית יז, יא) ששרשה נמ"ל לפי רש"י וראב"ע שם, ועיקרה מ"ל.

האבן של הריחיים המרסקת ומפוררת את הויתים בבית הבר נקראת **מָמֶל** כמו ששינוי במסכת בבא בתרא (סז:) וכפי שמבאר רבי אבא בר ממל שם: מאי מָמֶל? מְפָרְקָא, כלומר: האבן המפרכת את הויתים. והרי לנו שוב שורש בן שלוש אותיות שעיקרו מ"ל, אלא שהפעם לא הלמ"ד היא הנכפלת אלא המ"ם. ובדומה לזה במסכת כתובות (סז:). הכא במאי עסקינן – בדבאב פריכא. רב אשי אמר: **בממלא**. ומפרש רש"י על אתר ש'ממלא' הוא 'דק דק של זהב שקורין פיילולא', כלומר: רסיסי זהב. [מעניין לציין שבאידיש הקמח נקרא מֶל וטחנת הקמח נקראת מֶל, ובדומה לזה באנגלית בטינית וביונית. האם הוראה זו התגלגלה לשפות אלו מן העברית?]

מליקה ומליגה

לאחר שראינו שזוג האותיות מ"ל מורה על כריתה וכתיחה – אפשר לגלות אותו בשרשים נוספים שהוא עיקר המרכיב שלהם, כמו השורש מֶלֶק שענינו הכריתה כמובן, וכן בסדר אותיות שונה: קָנָה וְסוּף **קָמַלָּה** (ישעיה יט, ו) וכדברי רש"י שם: 'ואומר אני, שהוא לשון קציעה, שנקצצין מאיליהן ונופלין מחמת יובשן'. וכן פירושו כל המפרשים פה אחד, והמקרא עצמו מעיד על זה בפסוק אחר: **אֲבָל אֶמְלֶלָה אֶרֶץ הַחֲפִיר לְכַנּוֹן קָמַלָּה** (ישעיה לג, ט). קמל מקביל לאומללה שכבר הראנו לדעת שענינה הוא הכריתה. והרי לנו שהמרכיב העיקרי הוא מ"ל; הקו"ף יכולה להיות מוצבת בסוף או בהתחלה – והמשמעות אינה משתנה.

כנ"ל בשורש שמצאנוהו בלשון חז"ל – מלג; מליגה היא חליטת עוד במים רותחים כדי להסיר מעליו שערות או נוצות. הסרת השערות אמנם מתבצעת על ידי חליטה במים רותחים, אבל הוראת השורש אינה החליטה אלא התלישה, כפי שמוכח מדברי הערוך בערך מלג: "תנו רבנן (ביצה לד.): מולגין את הראש ואת הרגלים – פירוש, מרתיחין אותן בתמין להעביר השער מעליהן, ומהבהבין אותן באור. (יבמות סו.) אלו הן עברי מלוג... כענין מליגת הראש שתולשין השער ועוזבין הראש, כך הבעל אוכל הפירות ומניח הקרן". בהמשך מביא הערוך את לשון הירושלמי (יבמות פ"ז ה"א) 'בְּעוֹן קוּמֵי ר' שמעון בן לקיש מהו דתנינן עברי מלוג? אמר ר'אחא – מְלִיג' [תרגום: שאלו את רשב"ל מהו הלשון 'עברי מלוג', אמר להם: 'מה שאתה תולש – תלוש']. תלישת הפירות מנכסי המלוג כמובן אינה מתבצעת על ידי

חליטה ברותחים, כך שברור שהקשר בין עברי מלוג ללשון מליגה הוא התלישה. והדברים מאירים ומסתברים לאור השורש הדומה – מל"ק. שהרי האותיות ג/ק שייכות שתיהן למוצא החיך (גיכ"ק). ומתאים אפוא שהוראותיהן תהיינה דומות. [וראו זה פלא: גם כאן, אם נעמיד את הגימ"ל בראש המלה נקבל את השורש גָמַל שפירושו בן השאר – נוחק והוכבל מיניקתו, דוגמת גְמוּלִי מִחֶלֶב עֲתִיקִי מִשְׁדֵּים, וכלשון רש"י שם 'בדולי מחלב'].

מלח

אולי מפתיע, אבל גם בשורש זה יש הוראת כריתה. כפי שכותב רש"י על הפסוק בעזרא כָּל קָבֵל דִּי מִלַּח הִיכְלָא מִלְּחָנָא (ד, יד): "חורבן ההיכל אנו רוצים להחריב. דִּי מִלַּח – לשון חורבן ושממון, כמו אֶרֶץ מִלְחָה וְלֹא חָשַׁב (ירמיה יז, ז). מִלְּחָנָא – אנו רוצים לסתור ולהחריב". כבר כתבנו שהשבירה והכריתה הם היינו הך, אבל יש גם מלח בלשון כריתה ממש: **אֶת צִיִּיִּן מִלַּח (במדבר יח, יט) מפרש ראב"ע שם: 'ברית כרותה', וכן גם כתב רד"ק על אותו פסוק בירמיהו שציטט רש"י לעיל: ומלחה – תואר לארץ שלא תצמיח ונגזרה מן הישוב, וכן בְּרִית מִלַּח – ברית גְּמֻרָה**.

וכאן המקום לציין דבר מעניין: רשב"ם כותב על 'ברית מלח': 'נראה לי לשון קיום. וכן לדוד ולזרעו ברית מלח (עפ"י דה"ב יג, ה), כי פתרוןם לפי ענינם... ברית מלח – ברית קיום ועומד לדורות'. רשב"ם מדגיש כאן שהפתרון הוא 'לפי הענין'. כלומר, לא מחמת ברור שורש המלה. ואכן ברור שהתורה באה לומר כאן שהברית הזאת היא ברית מתקיימת.

רבי יוסף כספי בפירושו לדברי הימים (שם) טוען שזוהי אף הוראת השורש 'מלח': 'ברית מלח – כי המלח מעמיד כל דבר, גם יראה לי, כי שרש מלח – תחלת הסכמתו קיום ועמידה. ואחר הונח לזה המחצב הדומים מצד היותו מעמיד ומקיים, והוא בעצמו דבר קיים. וכן דעתי בכל העברי'. רבי יוסף כספי טוען אפוא שהשורש מלח מורה על קיום ועמידה, ורק כתוצאה מכך נקרא המלח בשמו זה, משום שהוא מתאפיין בתכונת הקיום והעמידה. הוא מוסיף הערה חשובה שמדאי לזכור אותה תמיד: 'וכן דעתי בכל העברי' דהיינו, לכל שמות העצם בעברית ישנה משמעות, ושם העצם נקרא כך – כי הוא מכיל את המשמעות הזו!

על כל פנים: הן דברי רשב"ם והן דברי ר"י כספי אינם עולים בקנה אחד עם מה שכתבנו, שהרי קיום הוא היפך מגזירה

וכריתה, נמצא שלכאורה רשב"ם ור"י כספי חולקים על ראב"ע ורד"ק המבארים 'ברית מלח – ברית כרותה'. אולם הן ברור שגם ראב"ע ורד"ק יודו שסוף הכוונה ב'ברית מלח' היא ברית המתקיימת לעולם, מדוע באמת תפס לו המקרא לשון כריתה וגזירה לפי הבנתם?

התשובה היא שמילים המורות על כריתה – מורות גם על קיום החלטי ועולמי! דוגמת וְהָאֶרֶץ לא תִפְקַד לְצִמְחוֹת (ויקרא כה,כג) שתרגומו 'לחלוטין', כלומר, מכירה עולמית שאין ממנה חזרה. וראב"ע שם כותב: לצמיתות – כמו כריתות... מגזרת יִצְמִיתָם ה' אֱלֹקֵינוּ (תהלים צד, כג). ואף 'לחלוטין', המלה שהתרגום בחר בה כדי לתרגם את 'לצמיתות', אף היא ענינה כריתה. כפי שכותב רש"י במלכים (א כ, לג) שם מדובר על אחאב שאמר לשליחי בן הדר הארמי 'אחי הוא' – וְיָמְהוּרָ, שליחי בן הדר, וְיָחֲזִיטוּ הַמִּמְנוּ, ומפרש רש"י: וְיַחְלֹטוּ – לשון צמִיחוֹת, כִּרְתוֹ הדבר מפיו שלא יחזור בו".

אנו יכולים להווכח בזאת גם משפת הדיבור שלנו: אומרים **הַיְּהוּדִיּוֹת** דיבר בצורה החלטית' ובמקביל 'פלוני דיבר בצורה פסקנית', בשני המקרים הכוונה לכך שהוא דיבר באופן שלא ניתן לשנות את דעתו. וכשם ש'פסקנית' לקוחה מן השורש 'פסק' שעניינו הוא החיתוך, דוגמת 'פסיק רישיה ולא ימות' (שבת קג:). [תרגום: תחתוך ראשו, ולא ימות?]. כך 'החלטי' פירושו – דיבור חתוך ופסוק.

עצם המושג 'כריתת ברית' המופיע במקרא פעמים כה רבות – מורה על הענין הזה, שהרי ברית הינה קשר אמין ללא התרה וחזרה, כפי שעולה מהתרגום של מלה זו: קָיָם, וכל עובדת היותנו מחוייבים בתורה ובמצוות היא משום הברית שכרת ה' עמנו בהר סיני. והמקרא מכנה תדיר את עשיית הברית בלשון כריתה. בדומה לזה המילים חוֹק וגְזִירָה, שהם שורשים המורים על כריתה [כמו לחקוק באבן דהיינו לחצוב בהן] והם באים להורות על גזירת המלך שאין לשנות אותה, דוגמת חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבֹר (תהלים קמח, ו) שתרגומו 'גזירתא יתב ולא יעבר'. וכן בלשון חז"ל 'חוקה חקקתי, גזירה גזרתי'. נמצא אפוא שהשורש מל"ח יכול להורות על חיתוך ובו בזמן להורות על משהו קיים והחלטי ללא אפשרות שינוי.

מליצה ומלוכה

ניזכר נא בשורש מֶלֶךְ שעסקנו בו במאמר הקודם, הוראת הדיבור שלו היא פשוטה, כמו 'מליצה'. ולרד"ק יש בו גם הוראת

למן בער ראה אותו היום והיה השוק הומה תהפרץ אל ככר השוק והחל זועק טורף נשימה בקול לא לה: "הוא כאן! הוא הגיע!"

ערב שבת היה אותו היום והיה השוק הומה אדם, זה בא בפרתו וזה באוויו המפוטמים, זה בתרנגוליו וזה בסלי ביציו או בדגים שעלו מן הנהר ובשאר מיני ירקות. הצד השווה שבהן שכולם קונים ומוכרים, מוכרים וקונים ומכריזים על סחורתם בקול רם ונישא. עולים קולות התגרנים ומתערבים בקרקורי העופות ובגעגועי האווזים ואלו כאלו נבללים בגעיית השוורים, הפרות, העזים והעגלים. וקולות של מקח וממכר ותגרנות ועמידה על המקח ושל פריקה וטעינה נמסכים לתוך המקהלה ויוצרים יחדיו את סימפוניית השוק העריכה להרכבה אזניים. אם בסתם שוק אמרו, בשוק של ערב שבת על אחת כמה וכמה. שלעחים אין אדם שומע בו דברי עצמו, דברי חברו על אחת כמה וכמה, אלא אם כן ידים קולו כשופר וידבר בקול של שוק.

ועל אף כל זאת, כאשר התגשב זלמן בער אל תוך המהומה כרוח פרצים והכריז את הכרתו הושלך הס של הלם מוחלט בשוק כולו. דומה היה כי אף בני הבקר ובעלי הכנף עצרו לרגע מזמירותיהם, מחמת תדהמת השתיקה שהשתררה לפתע. רק הדגים המפרפי רים המשיכו לפתוח ולסגור לסירוגין את פיותיהם הצמאים תוך שהם נותנים מבטים עגולים ומימיים בסביבה שנשתתקה כדג.

אלא שלא היתה הרממה כי אם בת רגע אחד בלבד. תיכף ומיד חזר השוק וסער עוד יותר ויותר. "הוא בא לשבת!", חזר זלמן בער על הכרתו כרגשות, בעוד עשרות רבות של זוגות עיניים ננעצות בו במבטים של ספק ומבוכה.

"זה לא יכול להיות, זאת לא השבת הקבועה!", "לא הודיעו כלום", "לא הספקנו להתכונן!", "אתה בטוח?" – הוטחו בו בזלמן בער קריאות מכל עבר. עד ארגיעה כבר עמדו כל בני השוק בזיגות ובשלשות ובקבוצות ודנו באותו ענין, האמת הוא אם לאו. יכול להיות, או שלא היה ולא נברא.

אבל לאיש מבני העירה לא היה ספק מי הוא אותו "הוא" שעליו הכריז הכרוז. 'הוא יחיה', הרבי הקדוש, מושיען של ישראל, רבי ישראל בעל שם טוב.

★

כל ימיו אשר חיה ובפרט מאז נתגלה, עוסק היה כידוע רבנו הבעש"ט, בחקנתם של ישראל בגשמיות וברוחניות. וכיון שכך נורד היה תמיד בערים ובעיירות, בכרכים ובכפרים, ובכל פינה שרגל ישראל דורכת בה בכדי לתת את עינו עליהם.

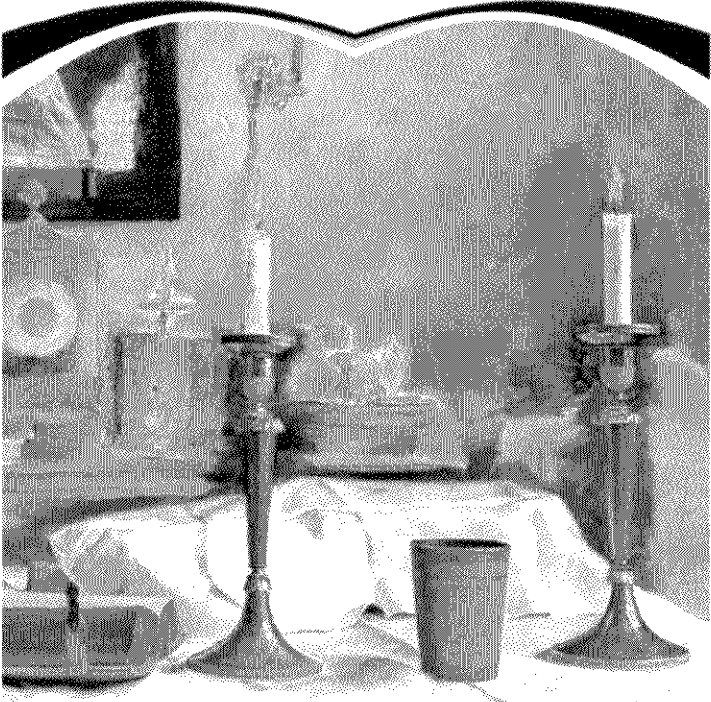
בכל מקום אשר הבעל שם טוב מגיע, שמחה ושושן ליהודים ואור להם במחשבי התקופה הקשה בה חיו. והאור ששפע ממנו – פנים רבות לו. קיבלו הימנו שרפי מעלה שבאותו דור חיות אלקית והשגות נוראות, ינקו ממנו בני עליה הדרכה וכיוון בעבודת השי"ת שהכניסו רוח חרשה ומרעננת ופנימיות נלהבת בכל מהלך חייהם, זכו פשוטי העם לעידוד וחיווק וטיפות צרי ומרגוע לכל בעיותיהם והיטיבו אחיותם באבנטה של היהדות בזכות דיבורי המתוקים שפקחו את עיניהם לראות במעלת חשיבותו של כל יהודי באשר הוא. אלו כאלו נעזרו בו – בדרך הטבע ולמעלה מדרך הטבע – בכל מצוקותיהם וצרותיהם, בעיות הכלל והפרט.

זכות גדולה נפלה בחלקה של אותה עיירה שהיו דרים בה זלמן בער וחבריו. 'חזקה' קבועה היתה להם ושבת אחת מדי שנה, בתאריך קבוע, היה הבעל שם טוב שובת שבתו עמם ומאיר אורו משם לכל בני העיירות שמסביב שהיו נאספים ובאים. ושבת זו, נקודת החיים של כל השנה כולה היתה לבני העיירה שתודשים לפניה וחדשים לאחריה היו מסיחין בה.

מתחילתו של שבוע ואף קודם לכן, מנקים היו ומצחצחים כל פינה ופינה בבית הכנסת של העיירה לכבוד האורח הדגול. כל איש ואשה חיפשו כמה יוכלו לתת את חלקם בקבלת הפנים לקדוש ישראל הבא לשכון כבוד בתוכם. בעלי הגפש שבהם ממרקים ומצחצחים היו גם את כלי הלב והמוח שיהיו ראויים לעמוד בפני הצדיק ולקלוט ולספוג מן האור הגדול.

"אל ישנה אדם מאכסניה שלו" – אמרו חז"ל, ורבינו בעל שם טוב אכסניה קבועה היתה לו בבית של אנשיל, ה'גביר' של עיירה דנן. ומשהיה ביתו של אנשיל אכסניה לשכינה, לא את הצדיק ופמלליתו בלבד מארח היה בביתו המרווח אלא את העיירה וסביבותיה כולן.

ימים רבים קודם ביקורו של האורח, נערך

מסיפורי הצדיקים

ישראל באב"ד

כי לא ימוש

הארכיון היהודי

בקול ניחר – "הוא כאן! הוא הגיע! הצדיק יושב בבית הכנסת ועוסק בתורתו ובעבודתו". אנשיל לפת את ראשו בשתי ידיו כשהוא אובד עצות. הוא לא ידע אל מה להתייחס קודם, אל המבוכה או אל הפליאה, אל חוסר המוכנות או אל החשש שהתגנב ללבו כי שמא אין הצדיק רוצה לשהות עוד בצל קורתו.

כחץ מקשת מיהר לעטות מלבושי כבוד, ותוך שהוא מנחית פקודות לכל עבר ומעלה את רמת הכוונות של המשרתים לדרגה הגבוהה ביותר, יצא במרוצה מבוהלת אל בית הכנסת של העיירה.

★

בית הכנסת כבר המה אדם כאשר הגיעו שמה. על מקומו ישב רבי ישראל בעל שם טוב וקיבל בחמימות את פניהם של כל בני הקהילה שניגשו לקדמו בברכת שלום, לברך ולהתברך. רק חדי עין יכלו להבחין כי דוק סמוי של דאגה נסוך על פניו. גם אנשיל ניגש אל הצדיק בחשש מה.

האורה האיר פניו לעומתו, משמע – אין בלבו עליו, אבן כבדה נגולה מעל לכו. ביראת כבוד הזמין את הצדיק לבוא ולהתאכסן בביתו המרווח כמעשהו מימים ימימה.

"הפעם, יש את נפשי להשאר כאן, בבית הכנסת", אמר הבעש"ט, סילק לגמרי את חששותיו של אנשיל והשאיר את כולם בפליאה גדולה. למה זה לא ישבות בבית כנהוג וכרגיל.

על אף ההתרעה הקצרה הספיקו בני העיר להתארגן איכשהו וגם בביתו של אנשיל הצליחו המשרתים להעמיד על מכנו אירוח של שבת רבתי. נרגשים עד דמעות ועמוסי שמחה שכמעט ובקעה את הלב על ההפתעה הנעימה שנפלה בגורלם, עצדו כל בני העיירה

אל לבכותיהם ונוסכים בהם דלק רוחני שיספיק עד לביקור הבא.

כהנה וכהנה היה המנהג מדי שנה בשנה. אלא שכעת בא זלמן בער והכריז בוודאות גמורה כי בא הבעל שם טוב העיירותה, ללא הודעה מוקדמת וללא כל הכנה. והעיירה נדהמה – ונבוכה.

★

מכיון שלא היה גודלה של עיירה ת"ק פרסה על ת"ק פרסה ויכול הוא אדם שיהלך מצדה האחד לצידה השני ולא ישתברו רגליו, התחילה מיד מרוצה לכל עבר בכדי לבדוק את נכונות השמועה. בתורים קלי רגליים דילגו בזריזות אל ביתו של אנשיל בכדי להוכיח אם אמת דיבר זלמן בער ואולי גם לזכות ולראות את פני האורח.

בית מנומנם וחסר כל תכונה קידם את פניהם. הריחות העריכים שבקעו מחלון חדר הבישול אופייניים היו לכל ערב שבת. מאומה לא מעבר לכך. תוך שספק גדול בא ונתיישב בתוכם, נקשו בהיסוס על דלת הבית.

אנשיל בעצמו פתח את הדלת, עטוי חלוק בית מצמר קשמיר משובת ונעול בנעלי קש שיפה כוחם להילוך על גבי שטיחים ותו לא.

הוא נתן בהם מבט כבד, מעשה גביר.

"הצדיק כאן? הוא הגיע?" – שאלו, ובן רגע היכה אותם לבם על שאלתם האוילית. כל פינה בבית זעקה כי הצדיק אינו כאן.

הגביר זקף עליהם את גבתו השמאלית, הוא לא היה צריך להכביר במילים. וכי מה נשתנתה שבת זו משאר השבתות? אגב מלמול מילות התנצלות כבר כמעט סבו על עקביהם בבושת פנים, כאשר מבין הסמטאות הגיחו כמה פרצופים מבוהלים.

"ר' אנשיל, ר' אנשיל!" – קראו הרצים

לתפלת שבת בבית הכנסת אחרי טבילה במקוה והכנה ראוייה. האת! היתה זו תפילה! שליח הציבור — רבינו הבעל שם טוב — רומם את נפשות המתפללים שנדלקו בלהט הקדושה ששפעה הימנו. הם חשו בפועל איך מתרוממת נשמתם מעלה מעלה מכבלי הגוף הלופת אותה תמיד. זו היתה חויה רוחנית מאין כמותה. אהבה בתענוגים.

נגמרה התפלה. המתפללים התכוננו לגשת אל הצדיק בכדי להתברך בברכת "גוט שבת". אלא שלמרבה הפלא לא פנה הבעל שם טוב לאחוריו. במקום זאת לקח ספר תהילים לידו והחל לומר בהתלהבות את מזמוריו של דוד המלך עליו השלום. בן רגע כבר היו ידיהם של כל בני העיירה אוחות בספרי תהילים וקול תפלתם הנישאה נשמע הרחק הרחק, כמעט עד לארמונו של הפרץ האיוורי.

אלא שהמהומה והרעש דועקות הפרא

שבקעו מן הרחבה שלפני הארמון החרישו

★

היה קול זמרת התהילים של בני העירה בוקע רקיעים. שעה רדפה שעה והם שכחו בכלל כי עדיין לא קידשו על היין ולא סעדו את סעודת השבת. אמירת התהילים בצוותא חדא עם הרבי הקדוש רוממה אותם לעולמות רחוקים.

כאשר היו שני מחוגי השעון עומדים להפגש זה עם זה בספרה השתים עשרה שכלוח השעות, הפסיק הבעל שם טוב את אמירת התהילים. "ליך כל איש לביתו לקדש על היין ולסעוד את סעודת חקל תפוחין" — הורה לבני הקהילה — "ואחרי הסעודה ישובו כולם הנה ונמשיך בזמירותיו של דוד מלכנו, עליו השלום!"

הציבור כולו כמו נחת מעולם אחר. כמה שעות של תפילה ותהילים במחיצת קדושת ישראל, לא דבר של מה בכך הוא. בצעדים מהורהרים עשו את דרכם הביתה. איש לא ידע מה זה ועל מה זה, המוחות גם היו נישאים ומרוממים מכדי לחשוב על כך יתר על המידה. הדבקות הצפה את הרגש ואת המחשבה עד תום. לסעודות השבת הפעם, היה טעם אחר משל כל שבת שלפניה ושלאחריה.

אלא שהיה הזמן דוחק ומאיץ מלהתענג על רוממות הסעודה הקדושה. הידיעה על כך שהצדיק האורח יושב וממתין בבית הכנסת — שם סעד הוא את סעודתו — הכניסה רוח של זריות ושל קוצר רוח בכל בני העיירה. כעבור שעה לא ארוכה כבר שוב עלו השמימה זמירותיהם, בכיותיהם, תחנוניהם, געגועיהם והשתכרויותיהם של כל דרי אתרא הדין ורבי ישראל בעל שם טוב בראשם, שלהטו באמירת מזמורי התהילים עד עלות השחר.

ומשהאיר היום, עמדו לתפילת שחרית. התפללו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן וקראו בתורה. כאשר נסתיימה התפילה ניכר היה על כולם כי אחרי מבצע רוחני רציני ביותר הם עומדים אף מבלי לדעת את משמעותו.

כעת פנה האורח אל אנשיל, המארח הקבוע, ובאמירה אחת פוגג את כל המתח שהצטבר מאז הופיע הצדיק במפתיע ועד לסיומו של ליל הפלאים. "עכשיו נלך לסעוד בביתך!" אמר הבעש"ט לאנשיל ומיד שבה העיירה ונכנסה לאותה אוירה חגיגית ומתרוננת ששורה היתה בכל שבת שכזו.

בקול רינה ותורה הלך המון חוגג בעקבות הרבי כל ביתו של אנשיל לסעודת צפרא דשבתא. מצב רוממות הרוח הקודש שחקים. הנהרה השפוכה על פני האורח הקדוש תרמה לכך לא במעט.

הסב הרבי לשולחן וישבו כל בני העיירה סביב סביב. ירו השופעת של הגביר הוכיחה את עצמה גם בפעם הזאת, כאשר כל ההכנות נערכו ברגע האחרון. השולחן — עמוס היה בכל טוב, לא חסר דבר.

קולות הזמרה של המסובים מילאו את חלל הבית ופרצו מבעד לחלונות אל השדות שסביב. את הנקישות בדלת לא ניתן היה לשמוע לולא היו האגרופים ההולמים משל אחד שידייו ידי עשוי וקול דפיקותיו גובר לעיתים אפילו על קולו המזמר של יעקב.

מישהו ניגש אל הדלת. מאחריה עמד השכן,

מיצי"סלאב האיכר.

"וודקה, אנשיל, וודקה!" — ביקש השכן אגב הרחבת נחיריים ומצמוץ עיניים. חוש הריח שלו לא הטעה אותו, הוא הבין אל נכון כי היום תערך כאן סעודה כדת וכדין. הוא רק לא ידע שהדבר האחרון אותו חסר לחסידים בעיצומו של טיש עם הרבי, הוא בן נח למהדיין שכמותו.

אבל הנהרה שעל פני הרבי לא הועמה. "אדרבה, תנו לו" — אמר לאנשיל. בקבוק של ספירט נקי הוגש לאורח הזר. אחרי כמה כוסות

שעשו את דרכן בחיפזון במורד גרונו של הנכרי פנה אליו הבעל שם טוב בכבודו ובעצמו.

"אולי תספר לנו משהו? מה ידוע לך?!" הגוי גרד בפדחתו במבוכה. למה כל החדר מסתובב? "אהממ... אה... כלילה? אתה בטח רוצה לדעת מה היה כלילה? אהממ... זה סיפור מעניין..."

כולם עשו אזנם כאפרכסת — הם לא הבינו מה למיצי"סלאב ולליל השימורים שעבר עליהם.

★

עיניו של מיצי"סלאב התנוודו בלאות בתוך ארובותיהן. הוא לא הבין למה מביטים בו כל היידים הללו עם הראבין שלהם בראשם. ולמה קירות ביתו של אנשיל מתנוודים. ביד רוערת ליטף בחמדה את הבקבוק הכרסנתי שלפניו. שארית המשקה שעוד נותרה בו עשתה את דרכה עד מהרה אל תוך קרבו הבוטרים של הנכרי. מה זה פה? האם נמצא הוא על סיפונה של אניה בלב ים גועש וסוער? למה הכל קופץ ומתגונד, עולה ויורד? אדי המשקה מילאו את מוחו ועירפלו אותו לחלוטין.

היהודים לא המישו את מבטיהם התקועים בשפתותיו הרטובות.

"כלילה...כלילה..." — חירחר הגוי — "...כלילה, נו, אה, נאספנו כולנו, אנחנו...רק

בתרדמת שיכורים עמוקה.

בני הקהילה הוכו הלם. חרב חדה התנופפה ממעל לראשם והם אפילו לא חלמו על כך. רק כעת הבינו ממה הצילם הבעל שם טוב הקדוש. הם הביטו בו בעיניים מלאות הערצה והתבט"לות. אחרי סיפורו של הגוי התעצמה שבעתיים גם הנהרה שעל פני הצדיק.

★

"אספר לכם בדיוק מה התחולל כאן" — אמר הבעש"ט לצאן מרעיתו והם עמוק הושלך בחדר.

והוא סיפר:

הפרץ דנן, עשיר גדול היה. שלא כמו פריצים רבים כעת ההיא שלא ידעו להפוך את אחוזותיהם לרווחיות והיו שקועים תדיר בגלגולי חובות ובמסיבות הוללות ראוותניות ובזבזניות — היו הזהובים מצויים תדיר בכיסו. משלא היה כהול ודחוף להשגת מזומנים, מרשה היה לעצמו לדרוש עבור תנובת שדותיו מחירים מפולפלים שאין יד הכל משגת לשלמם. למחירים אותם הצני — לא נמצאו קונים.

הדגן החל ממלא את האסמים והממגורות, אבל הוא לא נשבר. הוא יכל להרשות לעצמו אורך רוח מסחרי. את המחיר הוא לא החיל ותבואתו כבר גדשה את המחסנים עד אפס מקום. בעוד הוא שוגה בדמיונות על שעור פעם יצליח להשיג מחירי תקרה לסחורותיו,

מנוער מת כחטף לפני שנים רבות. כבר ארבעים שנה שאינו בעולמנו.

אם היה הפרץ יודע שחברו אינו חי, איך היה מגיב כאשר היה רואהו מופיע בביתו בעיצומו של ליל? — — —

וכי ברירה היתה לי?! — התנצל הצדיק — בכדי להציל אתכם, מוכרח הייתי להוציא מקברו מת שכבר ארבעים שנה אינו כאן... החבר לשעבר הפתיע את הפרץ המקומי ברגע האחרון, כאשר פקודת הביצוע של הפוגרום עמדה לצאת לפועל בכל רגע. "מה ההתקהלות הפראית הזו שם בחוץ?", שאל האורח אחרי הפגישה הנרגשת.

"זה בגלל היהודים!" ניצת שוב תרון אף הפרץ.

"היהודים?" התפלא המת.

עמד הפרץ ושטח את כל לבו הדואב בפני חבר נעוריו.

בר המינן הגיב בחיוך של ביטול. "הוידים? בדיוק הם? יצאת מדעתך? איתם אני עושה את העסקאות הטובות ביותר, הם הלקוחות הכי טובים, כל עושרי בא לי מהם".

הפרץ הופתע. חברו המשיך להצליף בו בשבט לשונו. "לוי ידעת אלו סוחרים מפולפ" לים שהם... נסה רק לקרוא להם אחרי השבת ולהציע להם את הסחורה הרקובה, אתה כבר תראה בעיניך איך הם ורק הם, מצליחים לשווק אותה..."

מכיון שלא היה גדולה של עיירה ת"ק פרסה על ת"ק פרסה ויכול הוא אדם שיהלך מצדה האחד לצידה השני ולא ישתברו רגליו, התחילה מיד מרוצה לכל עבר בכדי לבדוק את נכונות השמועה.

חזקה על דברים של חבר נעורים שיתקבלו על הלב. כעבור דקות ספורות יצא הפרץ אל ההמון וגירש אותו בשאגות, איש לכפרו ולביתו.

הבעל שם טוב סיים את סיפורו ואנשי העיירה לא מצאו את הביטוי הנכון ואת המילים לרגשי הכרת הטוב שגרשו את ליבם.

★

חלפו להן שנים רבות. הבעש"ט הסתלק לבית עולמו והשאיר אחריו תנועה לווהטת וסוחפת שהצילה את היהדות לדורות. במקרה לות החסידים התקדש המנהג לספר בכל מוצאי שבת סיפורי צדיקים ובפרט על רב רבנן, מן רבי ישראל בעל שם טוב.

היה זה במוצאי אותה שבת נפלאה בה שבת האדמו"ר הזקן מהוסיאטין, רבי מרדכי פייבוש זי"ע, אצל אחיו הגדול, האדמו"ר הזקן מסאדיגורא, רבי אברהם יעקב זי"ע. במוצאי אותה שבת, הלך הרבי מסאדיגורא לבקר באכסניית אחיו מהוסיאטין. פתח ואמר: "הלא במוצאי שבת ראוי לדבר מהבעש"ט זי"ע, ובכן, הבה ונדבר ממנו". סיפר לאחיו סיפור אחד על מעלת נכדיו של הבעש"ט ואחר כך סיפר לו את הסיפור הזה שקראתם כאן.

כאשר סיים את סיפורו פנה לאחיו הרבי מהוסיאטין ושאל: "אחי רחימאי, צא וחשוב: אם הבעש"ט הקדוש ראה הכל וידע הכל ופעל מה שפעל להביא מת מעפרו בכדי להציל קהילה שלמה מאבדון, לשם מה היה צריך להטריח עצמו ולבוא לאותה עיירה?" "אלא, כך אמר הבעש"ט בלבד: אם אצליח לפעול עבורם ישועה, מה טוב ומה נעים. אבל אם חלילה לא, רצוני להיות עמם כעת צרתם וליטול חבל בגורלם!" — — —

תוספת לגליין **המודיע** כ"ז בתמוז תשס"ז — כ"ז

(המשך מעמוד ט')

יום טוב מביא את דברי ר"ע מברטנורא והר"ש, וכותב ע"ז: קשה, שמצאתי בספר כפתור ופרח בפרק י"א ששלשתן על שפת הים המערבי הם, והמחבר כאשר העיד על עצמו הוא עד שראה, שאמר בזה הלשון הן הייתי כשתי שנים בגליל דורש וחוקר ועוד חמש שנים בשאר ארצות השבטים לא מנעתי עצמי שעה אחת מרגל הארץ... ואי אפשר להבייש המציאות וכל דבריו י"ל כחקירה רבה כאשר אמר ובמבואר מספרו שבחר פוש רב בדק המקומות עד שידע אנה הם, אחת לאחת, נמצאו שדברי הר"ב והר"ש בזה אינם אלא באומד הרעה, ולא כיוונו אל האמת כפי המציאות. אמנם בביאור המשנה: שלוש ארצות לביעור, יהודה עבר הירדן והגליל (שם פרק ט' משנה ב'), התוספות יום טוב לא מביא את דברי הכפתור ופרח, שעבר הירדן הוא לא בגלעד אלא הוא העבר האחר שבארץ ישראל. וכבר עמד ע"כ החיד"א בספרו פתח עינים וכתב: וקצת יש להרגיש על הרב תוספת יו"ט דלעיל ריש פרק השישי השיג על הר"ש ורבינו עובדיה מהרב כפתור ופרח כי השבח השביעי להרב כפתור ופרח שלא הניח פינה חזית בא"י וכי והכא לא זכר שר מדבריו אשר ממנו יתר להביק כמה ענינים בש"ס וספרא וספרי. ואמנם, במשנה שם התוספות רבי עקיבא איגר כותב: ובספר פתח עינים להרב אזולאי הביא כאן דברי כפתור ופרח המוניד דעבר הירדן אינו עבר הירדן דסיוהן ויגו אלא האי עבר הירדן הוא מנה ארץ ישראל.

החיד"א בברכי יוסף (א"ח תפ"ט ג') חוקר בארוכה האם אפשר להביא קרבן עומר מעבר הירדן, ובתוך דבריו מביא את דברי הכפתור ופרח, וכותב: מצאתי להרב כפתור ופרח... וזה כפתור ופרח משום ישוב דעת הרמב"ם על כוזב וכו' גרים ודייק גבי"ל לתורה תורת ארץ ישראל לגבולותיה. נביא עוד דוגמא מעניינת, האין למדים מחקירת המחבר את ארץ ישראל. בפרק י"א בתיאור איזור ירושלים, כותב הכפתור ופרח שהדרך מירושלים לעזאזל היא כשלוש שעות. בחידושי החתם סופר (שבת ל"ה) בענייני זמני היום, הוא כותב שהרי לר' יהודה ולר' יוסי במסכת יומא (דף ע"ז) המרחק בין ירושלים לעזאזל היא עשרה מילין וא"כ הרי שדרך מיל היא י"ח רגעים ומקשה מכך על דעת הרמב"ם, ומוסיף שהרב ז"ל ראה וידע ומדד בדקדוק גדול, ומוסיף להסניין והחוש לא יתכחשו, וכותב, שאולי יתכן להסביר את זה בגלל שארץ ישראל היא כארץ העצי (וראה מש"כ ע"ז בשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן ס"ד).

שנת השמיטה

המחבר ייחד חמשה פרקים למצוות השמיטה. בפרק ג'א דן המחבר בהרחבה מתי היא שנת השמיטה, ומביא באריכות את מחלוקת הקרמונים בענין. לאחר שמפרט את הדעות, הוא כותב שאי אפשר להחמיר ככמה שיטות ולנהוג שמיטה בכמה שנים. ומוסיף "ואנחנו באר הארץ מקרוב לא נדע מה נעשה". אמנם, הוא לא מכריע כשיטה אחת, אלא כותב שבארץ ישראל ובמצרים נהגו על פי שיטת הרמב"ם. על דברי הרמב"ם בחישוב מועד שנת השמיטה (פרק י' הלכה י"ד), מביא הכסף משנה מדברי הכפתור ופרח, ובפירושו הרדב"ז כותב: ואם תרצה לעמוד על דעת שאר המפרשים עיי' במ"ש בעל כפתור ופרח שהורר האריך וכתב כל הדעות, ואני לא כתבתי אלא דעת רבינו והוא הנכון, והוא הנהוג בכל הגלילות וכך מונין היום בירושלים.

ידועה גם שיטתו של הכפתור ופרח בענין פירות שביעית שגדלו בשדה נכרי (פרק מ"ז), והכסף משנה (הלכות שמיטה פרק ד' הלכה כ"ט) מביא את דבריו, ומאריך מאד בענין, וחולק על הבנת הכפתור ופרח בדברי הרמב"ם, ולכן חולק עליו להלכה.

ונסיים בתפילה מול הר הבית, כפי שכתב המחבר (פרק ו')

אדון יחיד אל הבית הזה אורו של עולם. זה עני קורא שופך שיח וזורק מרה. צונק [וועק] פרשט ידו ופורש כפיו. נגדך אל שם פניו. מוכה צדקתך מקוה ישועתך. עומד ברשות הריבם אשר קשתי שנאתם הם רבים. והנברי אשר לא מעמך ישראל גדול בבית. ואין איש מאנשי הבית שם בבית. בחסדיך הנאמנים אליך בנה ביתך כבתהלה. פוקד ישועה פקוד עם מגילה. שבע רוגז הילך בגילה. ואל עיר קדשך בדביר ארמון מודללה. הביאהו בחסד וברחמים ועל מובחך יעלה עולה. כי תתנהו לשם ולתהלה.

ספרים ★ סופרים ★ ספרות

בקדושתו של אהרן

אסופת ליקוטים ואמרים, עובדות והנהגות מחרה"ק רבי אהרן מבעלו זיע"א שיצא לאור להגל שנת חיזובל

להסתלקותו – ע"י הרב אהרן פרלוב

הספר בן מאות העמודים פותח במדורים הנפלאים מילדותו ובית אבותיו, דרך מדורים וערכים נשגבים כמו; כיבוד אב, תורה ועבודה, חסד ורחמים, קדושה וטהרה,פרישות, ענוה, סגורין של ישראל, לשון נקיה, רוח הקודש, חביבות ארץ ישראל, עם גדולי ישראל, ורשימה זו היא רק חלק מהמדורים המופלאים אותם ערך הרב פרלוב בטוב טעם, והגישם לנו כשולחן ערוך ומוכן. וברכה לעצמו קובע עשרים ושמונה עמודי המפתחות המחולקים לשלשה סוגי מפתחות; מפתח האישים, מפתח הספרים ומפתח הערכים והנושאים, דבר שמקל ומסייע לכל מי שמתעניין בערך מסוים או באישיות מסוימת.

כאמור עברתי רק על חלק מהספר, ואין הדברים פשוטים כלל וכלל, שכן ספר זה אינו ספר קריאה, אין זה ספר של סיפורי צדיקים – שחשיבותו היא גדולה כידוע – ספר זה הוא ספר לימוד, ספר מחיב את האדם, ספר מוסר, ספר חסידות, וכדרך שהגדירים בשעתו הגאון ראש ישיבת מיד חיים שמואלביץ זצוק"ל בחספדו בשיבה על הרחיק מן חיבת ישראל זצוק"ל שתורה וחסידות הם אחת.

תחת רושם הדברים חשבתי שמן הראוי והנכון לצטט קטעים שונים מתוך הספר למו שעדיין לא מיהר לחנויות הספרים, ובראשי עובדים קטעיהם מופלאים.
הנה קטע זה חרי מתוך הוא מדבש, כדאי לצטטו, והנה קטע נוסף הנהלה בראשי שמסולא בפו, ושלישי מיד ניצב וכולו נופך ספיר ויהלום, וכך הייתי צריך להביא ולצטט מאות של אמרות, הנהגות, סיפורי קודש, דבר שהביאני להכרה שלא אני הוא מי שיכול לבחור ולמייין בין מאות המאמרים והקטעים ולהביא לפניכם את שניים ושלושה הקטעים והמאמרים המובחרים ביותר, וכשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרשה – כך שאין לי אלא להיות בבחינת 'ותשועה ברוב יועץ', (שגם על פסוק זה מובא בספר הנהגה מחרה"ק זי"ע) ליעץ לכל אוהבי תורה וכל מבקשי ה', חושו, מהרו והזדרזו רכשו ספר קדוש ונפלא זה, והתענגתם על הטוב הצפון בו והתעליתם במסילה העולה בית ה'.

אין ספק שעם הספר חייב תודה והוקרה להרב אהרן פרלוב – שאולי שמא קא גרים, ובדאי שזכות אבותיו אדמו"רי טובמינסק, סוקולוב, קוצק, קוידניב, סטולין, לעבוביץ ולמעלה בקודש עד מרן הבעש"ט הקדוש זי"ע מסייעתו, – על האור שהזריח לנו, על המתנה הנפלאה שהגיש לנו, אף אנו נאמר כנגדו פירותיך מתוקין צלך טהא, אמת המים שברית תחתך, ואין לנו אלא לשמש פה לקוראים ולהביע עם הערכותנו ותודתנו גם את ברכותינו כי חפץ ה' בידי יעלה ויזכה לפאר את ארון הספרים בחיבורים נוספים ומיוחדים לאורך ימים ושנים טובות, ויהי רצון שכל נטיעות שיהיו נוטעין ממך יהיו כמותך, ולהביע גם את תודתנו למעטרינו בעטרה ובמצנפת הרה"ח יצחק מאיר פרסטר שבזכות תרומתו לעניי אביו הרה"ח ר' דוד אריה ז"ל מגדולי חסידיו בעלו זכיו לעטרה זו לראשית. זכותו של הרה"ק מבעלו ושאר הצדיקים יעמוד לכל בית ישראל לקיום הייעוד של אור חדש על ציון תאיר בגאולה השלמה במחרה.

יוסף סופר

השם בעלו מעביר רטט וחלחלה לאלפים רבים מאחב"י די בכל אתר ואתר. בגלל ראש השושלת הרה"ק השר שלום זי"ע ובגלל ממשיכי השושלת גדולי ישראל כחרה"ק רבי יהושע או בנו המהרי"ד זי"ע שהעניקו חמה בקומתם והיו מדברי האומה, מנהיגי ישראל שאלפים ורבבות מהם גדולי תורה רבנים ויושבים על מדין הסתופפו בצלם ובטלו עצמם אליהם.

ובדורט, הרטט והחלחלה הם בגלל אותו מלאך עלי אדמות שאלפים שעדיין עמנו עוד ראוהו, ולאו דוקא מהקשורים לבית בעלו. אבותינו שזכו לראותו בעיניהם העבירו ומעבירים איש לבנו ולנכדו על האיש שמרגיו ממלכות, צדיק עליון הוא ניהו הרבי הקדוש רבי אהרן מבעלו זצוק"ל שהיה בדורינו ועיניהם חזו באותו פלא איך שבשר ודם וילוד אשה יכול להתעלות לדרגת מלאך ה' צבקות.

אשר על כן בואו ונכיר טובה לאיש הספר, ספרא רבא הרב ר' אהרן פרלוב שיח' שארון הספרים התורני־חסדי מכל עשרות מחיבוריו ועבודתו הספרותית־תורנית שהגדיל עשות ופתח צוחר לאותו קדוש עליון, כאשר נוכל לומר עליו את הלשון שטאמר בסדר העבודה ליו"כ 'אהרן קדוש ה' לשרתך קדשתי' בהגישו לצבור הרחב ספר רב האיכות ורב החכמות, 'בקדושתו של אהרן' שמו, אסופת דברים מהרבי הקדוש רבי אהרן מבעלו זצוקלה"ה. ספר שמלא וגדוש בפו, כולו יהלומים מלוטשים, אשר מעבירים את הקורא והמעייין לאטמוספירת אחרות, לספירה עליונה, להתעלות רוחנית, ולשאיפה של מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי וכפירושו של הרה"ק הרבי רבי שמחה בונם מפשיסחא זי"ע שיהיה לנו נגיעה בעלמא.

שש מאות ששים וששה עמודים מכלי הספר 'בקדושתו של אהרן', ספר שוכה לדברי ברכה מזון האדמו"ריי והצדיקים בדורנו הגה"צ רבי חיים מאיר יחיאל שפירא מטארל זצוק"ל, ומכתב תהלה שנושא את התאריך י"א תמוז תשס"ז, משונה ימים קודם הסתלקותו, אשר לחיבת קודש אצטט מלשון המכתב: ובספרו ליקט עובדין טובין הבאים לרשום זכר ומושא מה, על אותו עיר וקדש מן שמאי קא נחית, אשר השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו על דור השפל שלנו – נטע בנו אותו צדיק נשגב, מלאך אלקים קדוש יאמר לו כ"ק מרן אדמו"רי קדוש אהרן מבעלזא זצוקלה"ה זי"ע, אשר רק כל מי שרק נגע בקליאמקע (=בדיקת דלתו) חש במוחש חרדת א' והשראת השכינה כמו שהיה אצל צדיקי קמא... וזכה הספר להתעטר גם במספר עמודים כפי שרשמם ממין נכדו החשוב הרה"צ ר' אהרן שפירא שליט"א, ובו קטעי זכרונות של זקני כ"ק האדמו"רי מטארל הקשורים לימי השואה בה עלו על מוקדה שמחתו הענפה של הרה"ק מבעלזא זי"ע ותקומת חסידות בעלזא בארה"ק ובארצה"ב עם הצלתו המופלאה של הרבי זי"ע עם אחיו הגה"ק מבולגריי זצוק"ל. ויהי עם הרבי הגדול זכה החסיד הגדול – אולי האחרון לבית בעלזא עוד בגאליציה ואחרון מאלה שעוד זכו להסתופף בצל אביו כ"ק האדמו"ר מהרי"ד זי"ע – ליד וזכר בבחינת בחייהם ובמותם לא נפרדו. נוסף לכך זכה הספר להסכמה נלהבת של חברי ביד"ץ קהל מחזיקי הדת, וכן מעטרו מכתב עוז חביון מזון רבני אירופא הגה"צ רבי אלחנן הלפרין שליט"א מראדמישלא וב'שיבתו של אהרן' הוא מביע את שמחתו על הוצאת הספר ש'עליונים ותחתונים יעלו בכבוד לקראת הדברים האלו', ואף מצרף את דברי החספד שנשא לפני כחמישים שנה בלונדון על פטירתו והסתלקותו של הרה"ק מבעלזא זי"ע.

שורות אלה נכתבים תחת רושם קריאת חלק נכבד מהספר, לאחר ליל שמורים כאשר אינך חש כי הזמן לא נעצר ותשוען ממשיך בחילוכו, וכי כאשר הנך מתחיל בקריאת הספר פשוט אינך נרגע, הדברים מקבלים כוח מגנטי המושך את הקורא להמשיך לקרוא, לחוש בפעמי הקודש, לחוש בגדלות הצדיק, בדבקותו בחקב"ה, באהבת ישראל, ואף אותה מבקש להתרפק, לראות, להבין, להתעלות, לדבוק מחד, ומאידך אתה חש את אפסותך, את החומר החמרי והגשמי ממנו הנך קרוץ. את המרחק התהומי המבדיל בינך לבין הצדיק, ומתוך עומק חלב, מתוך הנקודה הפנימית הטהורה והמלוטשת, בנקודה הרוחנית אלקית שבבכי חלב מימה המבקשת לפרוץ החוצה והיא כלבה בהר געש זועקת 'צמאה נפשי לאלקים לקל חי' ונפש האדם הומיה ונכספת 'מתי אבא ווראה פני אלקים'.

התרגומן והתעודתו

"מכתם לדוד" על מסכת אבות

חידושים מופלאים מאת הגאון רבי דוד שפרבר מבראשוב זצוק"ל

ולא יהיה שום נברא בעולם, שהיה ושיהיה ראוי לראשית קבלת התורה על ידי המעמד הנבחר, וזלת משה רבנו ע"ה. והוא אחד מעיקרי האמונה, שמשה רבנו ע"ה היה אב לנביאים שקודמים לפניו ולבאים אחריו, וזהו איך להכחיש, כיוון שהוא מעיקרי הדת, ואפילו על משיח כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (ט, ב) 'ונביא גדול הוא קרוב למשה רבנו', קרוב דווקא, עיין שם"י.

כפי שפירוש נחדר זה יש בו גם הסבר לכתוב וגם הדרכה השקפתית, כך זרוע כל הספר החשוב הזה כולו פנינים יקרות ויחידות סגולה, זוהרות ומזהירות, ברבגוניותן הספציפית.

"חמרא למריה וטיבותא לשקיה" – כל הברכות מגיעות לינוי של המחבר זצוק"ל, היה הרה"ג המהולל בתשבחות, רבי אשר גדליה הלוי פולק שליט"א, רב דקהל "תהילה לדוד" בראשוב בניריווק, אשר הוציא לאור את הספה"ק הזה מכתי"ק של המחבר זי"ע, בצורה הדורה ביותר, כמובן עם פירושו הראשוני של רבנו עובדיה מברטנורא, וקובעת ברכה לעצמה הקדמתו המאלפת לספר.

אין ספק כי כל שוחרי תורה וחסידות ירכשו הנאה רוחנית עצומה, ברושםם ספר הדור זה, שמהווה חוליה של זהב בששררת ספריו הגדולים של המחבר הגדול מרבבה אשר הניל שעושה מלאכתו מלאכת הקודש נאמנה להאיר עיניהם של ישראל בתורת הרב מבראשוב זצוק"ל.

כ"ח – תוספת לגיליון **המודיע** כ"ז בתמוז תשס"ז